

Innhold

Hvorfor kan vi ikke bare bruke oljepengene? <i>Erling Røed Larsen</i>	2
Flere føder flere <i>Trude Lappegård</i>	13
Materielle levekår på Svalbard – sysselsatt, midlertidig og trangbodd <i>Øyvin Kleven</i>	18
Sosiale levekår på Svalbard – sosialt og aktivt <i>Øyvin Kleven</i>	24
Økonomiske levekår på Svalbard i 1990 og 2000: Større likhet med fastlandet <i>Mads Ivar Kirkeberg, Bjørn Are Holth og Ayfer E. Storrud</i>	29
Bare en av tre elever fortsetter med utdanning: Færre tar utdanning etter avsluttet videregående opplæring <i>Mona Raabe</i>	39
Inntekt oppgitt i intervju og på selvangivelsen: "Hvor stor var din inntekt i fjor?" <i>Jon Epland og Mads Ivar Kirkeberg</i>	45
På kartet: Gjennomsnittlig bruttoinntekt, 2000 <i>Mads Ivar Kirkeberg, Lars Rogstad og Marianne Tønnessen</i>	52
Siden sist	54

Samfunnsspeilet

6/2002 – 16. årgang

Redaksjon: Johan-Kristian Tønder (ansv. red.), Dag Ellingsen (dae@ssb.no) (red.), Maria Høstmark, Mads Ivar Kirkeberg, Trude Lappegård, Berit Otnes, Jorunn Ramm, Dag Roll-Hansen.

Redigering: Else Efstad, Liv Hansen, Anne Skarateppen, Åshild Vestaberg, Audhild Øverby.

Design/foto omslag: Siri E. Boquist.

Trykk: PDC Tangen. **Priser:** Pr. år kr 330,- (institusjoner), kr 220,- (private). Enkeltnr. kr 65,-.

Internett: <http://www.ssb.no/>

ISSN 0801-7603. ISBN 82-537-5186-9 Trykt versjon. ISBN 82-537-5187-7 Elektronisk versjon.

Artikler i tidsskriftet kan ikke uten videre tas som uttrykk for Statistisk sentralbyrås oppfatning.

Ved bruk av stoff fra tidsskriftet, oppgi kilde: Samfunnsspeilet/Statistisk sentralbyrå.

Hvorfor kan vi ikke bare bruke oljepengene?

Noen politikere og mange samfunnsinteresserte mennesker foreslår at vi skal utnytte vår oljerikdom til å løse presserende oppgaver. Det kan bli vanskeligere enn vi tror. Problemet består i at det ikke ligger lærere eller leger på bunnen av Nordsjøen. Det ligger olje. Riktignok kan oljen selges for dollar, og dollarene igjen kan byttes mot skoletavler og røntgenapparater, men likevel må disse installeres og betjenes av et personell. Personellet må ofte snakke norsk. Norge har tre milliarder arbeidstimer til rådighet, og bare ved kløktig bruk av oljepengene vil disse timene kunne gi flere varer og dermed økt levestandard.

Erling Røed Larsen

Tabell 1. Norges oljeinntekter, Norges nettofordring på utlandet og størrelsen på Petroleumsfondet. 1985-2001

	Eksport- verdi råolje ¹ . Mill. kr	Norges netto- fordringer overfor utlandet. Mill. kr	Petro- leums- fondet ⁴ . Mrd. kr
1985	56 077	-48 712 ²	-
1990	74 563	-104 107 ³	-
1995	98 009	7 168 ³	-
1996	135 730	52 640 ³	47,6
1997	136 112	164 387 ¹	113,4
1998	91 083	190 970 ¹	171,8
1999	133 678	276 025 ¹	222,4
2000	258 836	-	386,4
2001	-	-	613,7

Kilde: ¹Statistisk årbok 2001, tabell 358, s. 303.

²Historisk statistikk 1994, tabell 24.21, s. 648-649. ³Statistisk årbok 1999, tabell 290, s. 258.

⁴<http://www.norges-bank.no/petroleumsfondet>.

Erling Røed Larsen er forsker i Statistisk sentralbyrå, Gruppe for skatt, fordeling og konsumentatferd, og arbeider for tiden som gjesteforsker ved Institute of Industrial Relations, University of California, Berkeley (err@ssb.no).

Innledning

I Norge strekker det seg en lang kø av oppgaver vi ønsker skal løses. Vi ønsker flere barnehager, bedre skoler, bredere veier, flere broer, større boliger, flere leger, aktiv distriktpolitikk, forskning på internasjonalt nivå, sikrere sykehus og mer fritid. Samtidig øker oljefondet. Vi har snart et halvt års bruttonasjonalprodukt plassert på bok i utlandet, og vi blir stadig rikere. For ett enkeltindivid og oss som privatpersoner gir kombinasjonen av ønsker og rikdom en enkel løsning: Bruk rikdommen til å realisere ønskene. Noen politikere og mange velgere mener det er like enkelt også for en nasjon: Bruk oljepengene våre til å kjøpe velstand for oss! Dessverre er det noen ganger forskjell på hva en person kan gjøre med rikdom og hva et land kan gjøre.

Forskjellen er politisk viktig fordi presset på oljefondet øker i takt med dets størrelse. I tabell 1 har vi samlet noen viktige tall i tilknytning til Norges oljeeksport og formue, og vi ser av den høyre kolonnen at Petroleumsfondet vokser kraftig fra år til år. Mens fondets verdi tilsvarte 48 milliarder kroner i 1996, hadde fondet økt til hele 614 milliarder per 31. desember 2001. Til sammenligning er Norges bruttonasjonalprodukt, det vil si verdien av alt vi som nasjon produserer av varer og tjenester, på 1 423 milliarder kroner (år 2000, Statistisk årbok, tabell 329, s. 275). Vi har altså et svimlende stort beløp stående (se over) i utlandet. Beløpet er så stort at det snart kan sammenlignes med verdien av alt alle nordmenn produserer i løpet av et halvt år.

Robinson uten Fredag

La oss se på et enkelt innledende eksempel som antyder hvor vi skal i denne artikkelen. Tenk deg den enkleste av alle økonomier: Enmannsøkonomien bestående av den strandede Robinson Crusoe på en stillehavssø. Anta at Robinson finner gull – akkurat slik vi i Norge har funnet olje. Han vet at gull er verdifullt, og at han er rik. Hans første innskytelse er at han ikke lenger trenger å fiske, jakte eller bygge på hytta. Fra nå av kan han slappe av og nyte behagelige dager som rentenist. Imidlertid innser han etter hvert at gullet ikke gjør arbeidet for ham. Gullet er kun en kilde til rikdom i den grad det kan byttes mot noe han liker, eller byttes mot noe som gjør at han selv kan arbeide mer effektivt, og dermed ha kortere arbeidsdager. Slik er det for Norge også. Oljen er verdifull for oss bare i den grad den kan byttes mot noe vi liker eller byttes mot noe som vil øke effektiviteten til vårt

samlede produksjonsapparat. Vi har funnet valuta på bunnen av Nordsjøen, og potensielt kan vi bytte dollarene mot varer. Imidlertid er det slik at når hele det norske produksjonsapparatet allerede er i full sving, hjelper det lite å komme med oljedollar og nye ønsker. Hvis alle i Norge er i fullt arbeid, er det ikke rom for oljepengene. Og hvis alle i Norge ikke er i fullt arbeid, noe de burde være, så er det mange andre måter å få dem i fullt arbeid på som ikke involverer oljefondet. Oljefondet er altså først og fremst en lommebok vi kan handle i utlandet med. I Norge må vi fremdeles bake brød, klippe hår, undervise, behandle de syke og yte andre lokalt knyttede tjenester.

Oljefondet er altså først og fremst en lommebok vi kan handle i utlandet med. I Norge må vi fremdeles bake brød, klippe hår, undervise, behandle de syke og yte andre lokalt knyttede tjenester.

Robinson med Fredag

Robinson, i vårt eksempel, får ikke utnyttet sin rikdom fordi han ikke har noen å bytte gullet med. Han ønsker seg en større hytte, massasje av såre muskler og en sverdfisk til middag. Men disse ønskene forblir urealiserte så lenge han er avskåret fra omverdenen. Når Fredag ankommer, er det imidlertid ikke lenger slik. Fredag kan bygge hytte, massere og fiske. Det forutsetter at Fredag aksepterer gull som betaling. For å holde oss innenfor dette enkle bildet, så vet vi at utlandet har akseptert norsk olje som betaling for skoletavler, togskinner og røntgenapparater. Dermed kan vi kjøpe inn disse varene for oljen. Men selv om utlandet ville akseptere olje eller dollar som betaling for norskundervisning, lokfører tjenester og legeundersøkelser, kan utlandet ikke nødvendigvis levere varene. De snakker ikke norsk, holder ikke den standarden vi krever eller får ikke arbeidstillatelse. Dette innebærer at Norge som nasjon får en skranke på hva vi kan kjøpe for oljen – akkurat som Robinson opplever dersom Fredag ikke mestrer å bygge hytta slik Robinson ønsker eller ikke er i stand til å fange sverdfisken. Når slike rammer finnes på hva utlandet kan tilby, skjønner vi at det som til syvende og sist avgjør hva vi kan forbruke av tjenester i Norge er tilbudet av norske tjenester og effektiviteten i hver arbeidstime. Med andre ord er vår knappe ressurs norske arbeidstimer og deres produktivitet.

Det leveres cirka tre milliarder norske arbeidstimer årlig og de er rimelig produktive. Men de rekker bare så langt. Vi står så overfor noen valg: Vi må få flere arbeidstimer, bli mer effektive når vi arbeider eller invitere utlendinger til å levere arbeidstimer til oss. Så lenge økonomien er i full sving, er oljen nemlig først og fremst brukelig til handel i utlandet. Oljen kan altså ikke umiddelbart veksles om til barnehager eller legetimer – uansett hva som blir sagt i politiske debatter. Eller den kan veksles om til barnehager og legetimer, men da må den nødvendigvis fortrenge noe annet. Siden ingen mennesker eller foretak lar seg fortrenge frivillig, må de fortrenge med press. Presset som skal til, skapes av prisnivået, kronekursen eller rentenivået. Disse prisene er sentrale instrumenter for å omdirigere arbeidskraft, og de sørger for at industriselskaper går konkurs. Industriselskapene går jo nettopp konkurs, eller i hvert fall innskrenker, for å frigjøre arbeidstimer til barnehagene og sykehusene. Denne frigjøringen av arbeidskraft er nødvendigvis smertefull, upopulær og problematisk. Konkursene kommer ikke til tross for at for norsk økonomi er på kapasitetsgrensen, men på grunn av den. Kort sagt: Konkurs er måten ledig arbeidskraft skapes, og konkurser oppnås gjennom rentenivå, kronekurs, prisnivå og lønnsnivå.

Konkursene kommer ikke til tross for at for norsk økonomi er på kapasitetsgrensen, men på grunn av den. Kort sagt: Konkurs er måten ledig arbeidskraft skapes, og konkurser oppnås gjennom rentenivå, kronekurs, prisnivå og lønnsnivå.

La oss antyde på forhånd hvordan resten av artikkelen er bygget opp. I neste seksjon tar vi for oss den politiske opptakten til oljeøkonomiens to

problemer. Deretter konsentrerer vi oss i seksjon tre om bruken av oljepengene på kort sikt, og utdyper og forklarer resonnementet ovenfor. I seksjon fire går vi gjennom hva som bestemmer produksjonen i Norge, og ser på noen forslag til hvordan vi kan utnytte oljen til velferdsøkninger. I siste seksjon oppsummerer vi.

Politisk opptakt til oljeøkonomien

Først gjør vi oss noen tanker om det politiske presset og de etiske perspektivene i bakgrunnen. Det kan hende at myndighetene ønsker å hente inn oljepengene eller at de blir presset til det av publikum og noen politiske partier. En slik tilbakeføring av oljepenger inn i en norsk økonomi på full aktivitet, vil nødvendigvis forskyve noe annet siden hjemhenting av oljepenger altså ikke nødvendigvis påvirker de tre milliardene arbeidstimer vi har til rådighet. En time undervisning og en time helsepleie vil for eksempel fortrenge to timer industri. Selve fortrenningsprosessen er komplisert, men vil inneholde en kombinasjon av høy kronekurs, høye priser og høyt rentenivå. Det ville innebære en kontroversiell overføring av arbeidstakere, og en slik prosess vil uten tvil komme til å dominere den politiske dagsorden og medias agenda. I en slik situasjon oppstår det press mot ellers fornuftig arrangerte institusjoner. For staten kjøper seg arbeidskraft fra det private mot å betale med innvekslede dollar.

Imidlertid er det i et lenger perspektiv ikke bare den praktiske innvekslingen av oljedollar til norsk velferd som er problemet og den påfølgende kampen om å bli tilgodesett. Også rettferdigheten mellom generasjonene fortjener behørig oppmerksomhet. Oljen vår er formue, uavhengig av om den ligger på bunnen av Nordsjøen i form av olje eller står i aksjer i Wall Street. Hvem eier denne formuen? De fleste vil svare at både nålevende og fremtidige generasjoner av nordmenn eier ressursene. Det er dermed ikke åpenbart at det er legitimt av vår generasjon å tappe oljen eller å tappe kontoen. I prinsippet burde disposisjoner av formue kreve avstemning av alle involverte eiere. Det kan praktisk ikke gjennomføres siden fremtiden ikke kan være til stede ved stemmelokalene. Dermed blir vår generasjon fremtidens representanter, og det ansvaret innebærer en etisk forpliktelse til å sikre en god forvaltning av ressursene, som skal komme alle generasjoner til gode.

I prinsippet burde disposisjoner av formue kreve avstemning av alle involverte eiere. Det kan praktisk ikke gjennomføres siden fremtiden ikke kan være til stede ved stemmelokalene.

Nobelprisvinner i økonomi, Robert Solow (1992), peker på at i første omgang innebærer en bærekraftig utvikling at det må etableres riktige priser på bruk av ressurser der fremtidens bruk for og glede av ressursene må inkorporeres. Riktige priser er nødvendig for riktige signaler til alle aktører, både produsenter og forbrukere, og for å hindre overforbruk av sårbar natur. Men i neste omgang er riktige priser kun en nødvendig, ikke en tilstrekkelig, forutsetning for en bærekraftig utvikling. Man kommer ikke utenom en grunnleggende etisk debatt omkring generasjoners tilgang på ulike typer ressurser. For riktignok er ressurser både av den menneskeskapte (fabrikker og kunnskap) og den av-mennesker-brukte (olje og nasjonalparker) type – slik at menneskeskapt kapital til en viss grad kan erstatte menneskebrukte naturressurser – men en stor del av velferden skapes i og av naturen, og det innebærer at vi må legge restriksjoner på vår generasjons atferd. Noen handlinger er irreversible, og dermed nærmest uvurderlige. Vi kan ikke nødvendigvis erstatte en naturkapital som Jotunheimen med en humankapital som kreftmedisin, og det er slike erstatninger som er kontroversielle i den internasjonale debatten. Vi skal imidlertid ikke ta opp temaet her siden det ville føre for langt, kun oppfordre leserne til å ha det i bakhodet.

Handlingsregelen

Det er heller ikke trivielt å veksle inn oljereservene i Nordsjøen til velferd til dagens generasjon. I forlengelsen av ideen om bærekraftig ressursutnyttelse ligger imidlertid en praktisk-politisk norsk rettesnor, den såkalte *handlingsregelen*. Den skiller mellom formue og avkastningen på formue, altså inntekt, og sier at det er kun inntekten som vi skal kjøpe varer og tjenester med. Dermed vil selve formuen stå urørt som arv fra generasjon til generasjon. Dette er en tankegang som finner god støtte i økonomisk tradisjon og trolig hos folk flest. For videre lesning pekes det mot startsteder som artiklene til Asheim et al. (2001), Pearce og Atkinson (1995) og Weitzman (1998). For en dyptgående og filosofisk begynnelse på økonomiske rammer rundt bærekraftighet, se Krutilla (1967), som var et banebrytende innlegg i forsøket på å trekke langsiktige miljøløser inn i økonomisk vitenskap.

I tilknytning til vår oljerikdom reiser det seg altså to store utfordringer: Nåtidssøket om å bruke oljepengene og langtidserverdigheten i bruken av oljeformuen. Vi vil stort sett ta for oss det første temaet. I internasjonal forskning er det rettet betydelig oppmerksomhet mot nettopp det faktum at naturressurser ofte ikke blir kilder til velferdsøkninger for eierne: Auty (2001) viser at ressursgaver ofte heller blir gjenstand for konflikter og krangel enn kilder til velstandsøkninger for alle. Det finnes god dokumentasjon på at mange ressursgaver nettopp blir forbannelser i stedet for velsignelser; og Sachs og Warner (2001) leverer et bidrag. Norge kan bli unntaket, men juryen sitter fremdeles på bakværelset; se Cappelen et al. (2000), og dommen over norsk oljeutnyttelse avhenger av vår oppførsel de nærmeste årene. Hittil har Norge forvaltet oljegaven uten en kraftig akselerasjon av avindustrialiseringsprosessen. Dessuten har vi unngått inflasjonsdrivende oljeinnsprøytninger i økonomien og urettferdige tappinger av fremtidens ressurser. Men vi observerer samtidig at velgerne og politikere nå er utålmodige. Det kan tenkes at vi står overfor et veikryss i utnyttningen av oljen. Det har de siste år oppstått formidable politiske og populære krav om å bruke mer oljepenger.

Det kan tenkes at vi står overfor et veikryss i utnyttningen av oljen. Det har de siste år oppstått formidable politiske og populære krav om å bruke mer oljepenger.

Bruk av oljepengene på kort sikt

Oljeformuen tilhører det norske folk. Den består av olje som ennå ikke er tappet og betalingen for olje som er tappet. Det siste har gitt opphavet til Petroleumsfondet, populært kalt oljefondet. Publikum eier dette fondet via Finansdepartementet, som har bedt Norges Bank om å forvalte det. Finansdepartementet kan altså bestemme seg for å benytte seg av de midlene som står i fondet til betaling for varer og tjenester de ønsker å levere til innbyggerne i Norge. Siden det er enorme beløp, vil slike beslutninger være ukompliserte. I første omgang vil massiv innveksling av fondets eiendeler til norske kroner, påvirke prisen på den norske kronen, altså valutakursen. Men sentralbanken kan igjen påvirke mengden av norske kroner med et grep kalt *sterilisering*. Dette er en betegnelse som dekker forsøk på å nøytralisere valutaintervensjoners virkning på den såkalte monetære basen (mynter og sedler). I dette tilfellet inndrar – i form av en innveksling – norske myndigheter via Finansdepartementet norske kroner fra markedet verden over. En måte å motvirke valutakursøkning er da for sentralbanken å tilføre markedet norske kroner, for eksempel ved å kjøpe obligasjoner eller utenlandsk valuta. Til slutt sitter Finansdepartementet med midler oppført i norske kroner som det kan bruke til å kjøpe norske varer og tjenester med. Hva som

har skjedd med valutakursen, vil avhenge av hvilke grep sentralbanken tok og hvordan markedene reagerte på disse operasjonene.

Det er et poeng at Finansdepartementet i prinsippet kunne anskaffe seg norske kroner på en enklere måte enn å veksle inn oljefondet. Det kunne beordre Norges Bank til å trykke penger. Staten har monopol på pengetrykking, og kan bestemme seg for å finansiere kjøp av varer og tjenester ved simpelthen å trykke penger. I praksis vil staten skrive sjekker, som garanteres av Norges Bank, og som den gir til publikum i bytte mot varer og tjenester. Det er dette som vi kaller å trykke penger fordi det faktisk innebærer å skape penger. Det høres ut som en fristende finansieringsmåte, men er i virkeligheten uhyre skummel fordi pengetrykking gir opphav til inflasjon. Mange land i Sør-Amerika og Afrika har forstyrret økonomiens virkemåte ved at myndighetene har latt seg friste av monopolet på å trykke penger. Og det er et besnærende slektskap mellom fallgruvene ved pengetrykking og problemene ved å hente inn for mye av oljefondet. Likheten baseres på det ubehagelige faktum at penger ikke er en ressurs i seg selv. Penger skal kun representere ressurser. De virkelige ressursene er arbeidstimer, maskiner, land, kunnskap og råstoffer. Disse skapes ikke ved å trykke penger. De skapes heller ikke ved å hente inn et oljefond. Dersom man trykker penger eller henter inn penger annetsteds fra uten at noe ved de virkelige underliggende ressursene er endret, vil bruken av pengene ikke skape flere varer, kun endre hvem varene kommer til gode.

Dersom man trykker penger eller henter inn penger annetsteds fra uten at noe ved de virkelige underliggende ressursene er endret, vil bruken av pengene ikke skape flere varer, kun endre hvem varene kommer til gode.

Penger er kun hjelpetørrelser. De er ment å skulle representere det som virkelig har reell verdi i samfunnet, nemlig de basale ressursene. Penger skal peke mot eierskap og tjene som midlertidig byttmiddel. Ressursene kan altså være maskiner, kunnskap, landområder og råvarer, men også hender, hoder og arbeidstimer. Pengene står både for de verdiene vi har arvet geografisk, de verdiene våre foreldre skapte og de innsatsfaktorene vi selv råder over. Umiddelbart er det vanskeligere å bruke kapitalressurser som hus, hytter og båter til å produsere nye varer med. Like fullt er de ressurser som representeres ved penger. Imidlertid er det atskillig enklere å bruke hoder og hender som innsatsfaktorer i ny produksjon. Dermed kan vi litt enkelt si at pengene på kort sikt representerer de faktorene som kan tenkes omsatt i et marked og som kan benyttes i en eller annen form for produksjon eller konsum. Kort og enda enklere sagt: Penger representerer ressurser og dermed arbeidstimer. Vi kan tenke oss at en 200-kroneseddel egentlig er en lapp som setter deg i stand til å kjøpe en arbeidstime av en annen nordmann, og som du kan sette av til hårklipp, fisking, undervisning eller helsekonsultasjon. I tankeeksempelet kunne vi da ha strøket ut "200 kroner" og erstattet det med "en arbeidstime".

Det skal da ikke mye ettertenksomhet til for å forstå at det er viktig at pengemengden ikke kommer i utakt med den bakenforliggende ressursen, arbeidstimene. Vi har tre milliarder arbeidstimer. Pengemengden vi opererer med da må være tett knyttet til disse arbeidstimene. Hvis ikke, så vil det samme skje som om du trykker 40 000 billetter til en Ullevål Stadion som tar under 30 000 personer. Du vil da ha flere papirlapper som peker mot en sitteplass enn du faktisk har sitteplasser. I seg selv vil selvsagt ikke flere billetter til Ullevål skape flere sitteplasser. På samme måte vil ikke flere pengesedler i økonomien skape flere varer og tjenester i økonomien. Det som vil skje når en endrer pengemengden, men ikke ressursmengden, er at prisene

endrer seg. Vi skal se at nøkkelpriker i denne artikkelen er slike størrelser som valutakurs, rentenivå, varepriser og lønninger.

Dersom Stortinget beslutter at vi skal begynne å konvertere de dollarkonti vi har i utlandet til kroner, vil dette i prinsippet være et forsøk på å beslaglegge norske varer og tjenester. Dette forstår vi ettersom norske kroner peker mot norske varer. Sagt annerledes, når Finansdepartementet ønsker seg flere ting, men mengden og antall ting er konstant, må noe annet vike – akkurat som på Ullevål Stadion der antall sitteplasser er konstante. Dette kan skje på flere måter, og de sentrale størrelsene er prisene. Det er i denne sammenheng fire typer sentrale priser. Det er prisen på kreditt eller penger, altså *renten*; prisen på norske kroner, altså *valutakursen*; prisen på arbeidskraft, altså *lønninger* og prisen på forbruksvarer, altså *konsumpriser*. I tillegg har du en femte viktig pris, prisen på verdiobjekter og investeringsstørrelser, for eksempel prisen på aksjer og boliger, men den skal vi ikke gå nærmere inn på her.

Avhengig av hvilke grep sentralbanken tar, vil økonomien måtte gå gjennom en prosess der det skal gjøres rom for statens etterspørsel på bekostning av privat etterspørsel. Rommet skapes ved at en eller flere av de fire sentrale pristypene tvinges til eller påvirkes til å endre seg slik at privat etterspørsel minsker i nødvendig takt med at statens etterspørsel øker. Summen av statens og privat etterspørsel må nemlig uansett være lik tilbudet. Det sier seg selv – akkurat som at etterspørselen av antall sitteplasser på Ullevål må være lik tilbudet av antall sitteplasser. Sånn er det i en økonomi også. Etterspørselen etter helsetimer og undervisningstimer vil begrenses av tilbudet på helsetimer og undervisningstimer. Det blir dermed viktig å skille mellom innenlandske og utenlandske varer, for utenlandske varer er det mange flere av. Innenlandske varer er de som må produseres her hjemme: brød, hårklipp, offentlig administrasjon, veikryss, polititjenester, barnehagetimer og mange former for nødhjelp og hurtig kirurgi. Utenlandske varer er slike som biler, studentplasser i utlandet, datamaskiner, fotoapparat, hotellrom, engelskundervisning og ikke-akutt medisin. Nedenfor skal vi se at det er noe mindre problematisk å bruke oljepengene på dem fordi tilbudet av dem ikke begrenses av norske arbeidstimer.

Ønskede konkurser

La oss vende tilbake til scenarioet der Stortinget trekker oljepenger inn i landet. En variant av innføringen av oljepenger er at den norske kronens verdi tillates å stige. Dette skjer fordi en valuta er en vare som alle andre varer. Øker etterspørselen, så øker prisen hvis tilbudet er konstant. Økt valutakurs vil i neste omgang føre til problemer for de bedriftene i Norge som konkurrerer med utenlandske bedrifter. De som konkurrerer med utlendinger i Norge vil oppleve at den sterke norske kronen gjør de utenlandske varene billige. De som konkurrerer i utlandet vil oppleve at den sterke norske kronen gjør norske varer dyre i utlandet. I begge tilfeller vil noen norske bedrifter måtte innskrenke virksomheten og permittere eller avskjedige arbeidere. Noen private bedrifter går konkurs. Det at de går konkurs, stiller arbeidskraft tilgjengelig for staten. Ikke bare bedriftens egne arbeidstakere, men også de arbeidsplassene

Vi ser altså at statens økte etterspørsel delvis vil presse ut den private. Det at bedriftene går konkurs er i denne prosessen ikke en uønsket sideeffekt, det er faktisk den ønskede hovedeffekten fordi det er konkursene som frigjør den arbeidskraften som skal levere de nye tjenestene vi ønsker, og som det offentlige har bestilt og tatt på seg å levere.

bedriften bestilte varer og tjenester fra, blir nå ledige til å ta opp bestillinger fra staten. Vi ser altså at statens økte etterspørsel delvis vil presse ut den private. Det at bedriftene går konkurs er i denne prosessen ikke en uønsket sideeffekt, det er faktisk den ønskede hovedeffekten fordi det er konkursene som frigjør den arbeidskraften som skal levere de nye tjenestene vi ønsker, og som det offentlige har bestilt og tatt på seg å levere.

Men ikke bare valutakursen vil kunne justeres. Også lønninger og varepriser kan endres, selv om det er en mer møysommelig og langvarig prosess. Den er likevel en høyst relevant mulighet fordi det kan tenkes at politikerne ikke tillater at det er rentenivået som skal skape rommet for statens innkjøp. I Norge er rentenivået en kontroversiell og omdiskutert politisk størrelse. Det kan derfor være grunn til å tro at politiske aktører ønsker at andre priser – som er mindre politisk belastet – skal sørge for den prosessen vi har beskrevet, der arbeidskraft frigjøres ved private konkurser. Disse prisene kan være lønninger og forbrukspriser. La oss si at Stortinget bevilger 20 milliarder kroner på deling til flere gode formål – til å begynne med. Regjeringen blir populær når den sier at disse 20 milliardene skal benyttes til å bygge barnehager, sykehus, T-bane i Oslo, boliger, skoler og ny E-18 gjennom Vestfold. Med penger på bok går regjeringens representanter ut i det norske samfunnet for å handle inn disse varene. Vi har da to hovedtilfeller, avhengig av konjunktursyklusen. Det ene tilfellet er når det er full sysselsetting og ingen ledig kapasitet. Det andre tilfellet inntreffer når noen er arbeidsledige og det finnes ledig kapasitet. I tillegg har vi noen undertilfeller som avhenger av den pengepolitikken Finansdepartementet beordrer sentralbanken til å føre, men la oss utsette dem for en stund. Det siste hovedtilfellet – der det finnes ledige ressurser – er enklest, så la oss starte med å se på det. De barnepedagogene, sykepleierne og lærerne som sitter ledige hjemme, kan sysselsettes med de bevilgede pengene. Vi får økt produksjon og flere varer. (Noter deg at alle økonomiske lærebøker sier at dette bør gjøres uansett; en trenger ikke oljepenger til dette. Vi sier at myndighetene fører en ekspansiv finanspolitikk, og det er et instrument mot lavkonjunktur og ledighet.) På et tidspunkt er det imidlertid ikke lenger flere ledige, og vi er over i det første tilfellet, da vi har full sysselsetting og ingen ledighet. Hvor lang tid det tar å nå dette punktet avhenger av konjunktursituasjonen og hvilke varer som regjeringen prøver å kjøpe. Men når vi når punktet med full sysselsetting, oppstår den situasjonen at *både* staten og private aktører prøver å overtale en byggmester til å bygge. Staten og private bedrifter konkurrerer om de samme norske arbeidstimer, og begge ønsker at byggmesteren skal bygge for dem. Utlendinger kan i mange tilfelle ikke komme til unnsetning fordi de ikke kan språket, mestrer ikke teknikkene eller ikke får lisenser.

Dermed konkurrerer det offentlige og det private om en knapp ressurs. Men byggmesteren kan bare gjøre en ting ad gangen, og den som byr høyest får tilslaget. Staten har mye penger, og vi kan anta at den vil vinne en budrunde siden den ikke behøver bekymre seg over profitten og aksjonærer. La oss undersøke hva vi da står igjen med når staten får tilslaget. Vi har ikke fått flere bygg, bare erstattet fabrikkene med en barnehage. Vi har ikke fått flere sysselsatte. Men prisen på bygget har gått opp på grunn av budrunden. Vi har fått gryende prisøkninger, altså inflasjon. Vi har også fått en omstrukturering i økonomien. Private foretak presses ut av staten. Den gryende inflasjonen kan tolereres dersom sentralbanken blir beordret til kun å se på valutakursen, eller den kan angripes med rentevåpenet dersom sentralbanken instrueres om å kontrollere inflasjonen. I det ene tilfellet skyver prisnivået

de private bedriftene vekk, i det andre tilfellet skyver rentenivået (og dermed valutakursen) bedriftene vekk. Resultatet er det samme: Staten erobrer vare- og tjenestemengde på de privates bekostning. I politisk økonomi er priser og lønninger trolig mindre politisk infiserte enn rentenivået. Ved å la disse prisene sørge for å fortrenge private aktører, er det mindre transparent hvilken prosess som har pågått og vanskeligere å fordele politisk ansvar.

I politisk økonomi er priser og lønninger trolig mindre politisk infiserte enn rentenivået. Ved å la disse prisene sørge for å fortrenge private aktører, er det mindre transparent hvilken prosess som har pågått og vanskeligere å fordele politisk ansvar.

Avindustrialisering må til

Avindustrialiseringen må faktisk til for å skaffe rom til oljepengene. Det er en særlig aktuell tematikk i dag, så la oss sette av noe plass til å diskutere den grundig. Hvordan arter denne prosessen seg i praksis, og hvilke konsekvenser får den? La oss gjøre det enkelt, og si at Norges økonomi i prinsippet har tre sektorer: oljesektoren, annen konkurranseutsatt sektor og en skjermet hjemmesektor. De to første konkurrerer mot utlendinger i utlandet, hjemme eller begge steder. Den siste sektoren kaller vi skjermet fordi den er uten utenlandsk konkurranse. Eksempler på skjermede aktiviteter er undervisning, hjemmepleie, barnepass, administrasjon, bakeri og dagligvarehandel. De er skjermet fordi utlendinger enten ikke får lov til å operere i Norge eller fordi de ikke kan – kanskje mestrer de ikke språket eller så klarer de ikke raskt nok levere varene. Det er for eksempel åpenbart at Japan ikke kan eksportere boller og brød til Norge.

Når oljen så trekkes inn i økonomien, og det er konkurranse om arbeidskraften, så vil bedriftene by på arbeiderne. Dette gjøres ved å lokke med økte lønninger, i sentrale lønnsoppgjør eller i lokale og individuelle forhandlinger. I denne situasjonen vil oljesektoren kunne tilby gode lønninger fordi produktet deres er så etterspurt på verdensmarkedet at de kan drive med overskudd selv med høyere lønninger. Offentlig sektor behøver ikke bekymre seg over underskudd eller høye lønninger ettersom de i vårt tilfelle finansieres med hjemhentede oljepenger. Men konkurranseutsatt sektor – de som eksporterer fisk, cellulose, aluminium – kan ikke øke lønningene uten at det reduserer overskuddet. Til slutt kan de rett og slett ikke mestre lønningene som bys fra de andre sektorene, og de må stenge. Norge vil da oppleve en avindustrialisering. Legg igjen merke til at i praksis behøver ikke lønningene nødvendigvis ha gjort det avgjørende utslaget; det er kostnadene generelt som avgjør. Alle priser er med på denne prosessen, altså rentenivået, valutakursen, lønningene og konsumprisene. Alle disse prisene henger sammen i et intrikat system. For eksempel kan sentralbanken måtte heve rentenivået for å unngå inflasjonen som ellers ville ha vært en naturlig konsekvens av den prosessen vi beskrev ovenfor. Det vil gjøre norske kroner attraktive for utlendinger i og med at de da kan nyte godt av høy rentefot på midler de plasserer i norske kroner. Da vil det være høye rentekostnader og norske kroner som presser norsk industri til konkurs. Men det vil like fullt være skapt av prosessen med å trekke oljeformuen inn i landet. Dermed kan ikke vi som samfunn fri oss fra omstillingsproblemene med å overføre arbeidskraft fra privat til offentlig sektor med å gi ny instruks til sentralbanken. En eller flere av nøkkelpriene vil stige som en følge av at vi trekker oljeformuen inn i en økonomi som allerede produserer på full kapasitet.

Dermed kan vi trekke to lærdommer. Det ene er at vi har tre milliarder arbeidstimer til rådighet, og at vi ikke kan trekke inn vår oljeformue uten å skyve noe annet ut. Det vi fortrenger, er norsk industri og annen privat virksomhet. Nivået på innenlandsk produksjon er uendret, men annerledes fordelt siden offentlig sektor beslaglegger en større andel av arbeidstimene. I tillegg er prisnivået på varer, lønningene, den norske kronekursen og rentenivået økt for å bidra til avindustrialiseringen og avprivatiseringen. Den

Dessverre kan altså oljeformuen bli redusert mye raskere enn industri og kunnskap kan bygges opp. Denne asymmetrien kan bli kilde til en smertefull gjenoppbyggingsfase. På den annen side kan det hende at verden vil forbli avhengig av olje og gass i mange hundre år, og at Norge vil sitte på slike ressurser i like lang tid.

andre lærdommen er at landet får en svært ensidig produksjonsprofil. Vår eksport vil i stadig større grad dreie seg om olje. Dette er selvsagt risikabelt fordi oljen vil ta slutt en gang og fordi oljeprisen eller dollarkursen kan falle. Det kreves bare en genial hjerne som oppfinner et alternativ til olje (eller en måte å produsere olje på), så vil nordsjøressursen bli mye mindre verdt. Det kreves bare en Wall Street-skandale, så kan dollarkursen falle. Det første vet økonomer en del om, og har til og med gitt det et navn – Hollandsk syke – etter erfaringene i Nederland da rikdommene tørket inn. Det siste har vi hørt en del om i det siste, og har blitt gitt navnet enronitis, etter den første store skandalen med selskapet Enron. Dessverre kan altså oljeformuen bli redusert mye raskere enn industri og kunnskap kan bygges opp. Denne asymmetrien kan bli kilde til en smertefull gjenoppbyggingsfase. På den annen side kan det hende at verden vil forbli avhengig av olje og gass i mange hundre år, og at Norge vil sitte på slike ressurser i like lang tid. Da trenger vi ikke bekymre oss for Hollandsk syke. Men vi trenger like fullt å tenke over bruken av de tre milliarder arbeidstimene. Samtidig må vi ta inn over oss og alltid ha i bakhodet hvordan vi fordeler formuen mellom generasjoner.

Hva bestemmer produksjonen i Norge og hvordan kan vi få mer?

Det virker paradoksalt at et land kan finne store mengder olje, gull eller diamanter uten å kunne omsette flaksen til økt velferd. Slik er det da heller ikke. Poenget er snarere at ressursgavene må plasseres omtentksomt, og utnyttelsen av dem foretas tålmodig.

La oss først konsentrere oss om å beskrive generelt hva som skal til for at vi skal få det bedre. Igjen må vi forenkle nok til at vi lett kan skjønne det, men ikke forenkle så mye at alle viktige nyanser forsvinner. Vi kan enklest sammenligne Norge med en stor fabrikk.

Vi krangler lite, jobber mye, stjeler lite, tar ikke altfor mye ferie, bruker de fleste av de arbeidsføre og tenker mye. Det har resultert i at Norge ligger blant de tre-fire beste i verden når det gjelder verdi skapt i gjennomsnitt per innbygger.

Fabrikken kan velge sammensetningen av produktene – for eksempel litt helse, undervisning og industri eller bare helse – men produksjonsmengden er likevel avgjørende bestemt av det som settes inn av innsatsfaktorer: input, på godt

norsk. I prinsippet kan outputen bare økes ved to grep. Enten så økes mengden av innsatsfaktorer eller så forbedres produksjonsteknologien slik at hver innsatsfaktor blir mer effektiv. Sagt annerledes, mer input eller bedre input. I Norge består innsatsfaktorene av mange ulike slag. De kommer i grupper av rene arbeidstimer, maskiner, råvarer, land og klima. Produksjonsteknologien utgjøres av det teknologiske nivået, kunnskapene vi som nasjon har, den politiske organisering av samfunnet og det juridiske systemet. I sum er vår kombinasjon svært god etter internasjonal målestokk. Vi

krangler lite, jobber mye, stjeler lite, tar ikke altfor mye ferie, bruker de fleste av de arbeidsføre og tenker mye. Det har resultert i at Norge ligger blant de tre-fire beste i verden når det gjelder verdi skapt i gjennomsnitt per innbygger.

Men vi kan forbedre oss. Hvert sykefravær går på bekostning av andre formål. Når jeg er hjemme fra jobben, mister landet åtte timer verdifull arbeidskraft. Fabrikken Norge taper da produksjonsenheter. I sum blir det snakk om store mengder varer som ikke blir produsert. Anslag tyder på at sykefraværet er på flere hundre millioner arbeidstimer. Det er ganske mange barnehager, sykehus og europaveier. Ved å redusere sykefraværet, øker vi størrelsen på den paien vi sammen lager. Da blir det større kakestykker til hver. Men det er mange andre grep vi kan ta i tillegg til å redusere sykefraværet, og noen innebærer kløktig anvendelse av oljepengene. La oss kort nevne noen stikkord her. Bedre sporveier fører til at folk tidligere kommer på jobben og kan være der lenger (eventuelt ha mer fritid) og mindre på trikken. Så vi kunne kanskje bruke oljeformuen til å kjøpe inn hypermoderne trikker, tog og t-banetrokker. Bedre likestilling fører til bedre utnyttelse av halvparten av våre talenter. Raskere sykebehandling fører til at en større del av arbeidskraften kan utnyttes. Så det er et godt forslag å bruke oljepengene til å kjøpe legetjenester i utlandet, selv om det er uriktig at det ikke fører til bruk av norske arbeidstimer. (Administrasjon, oppfølging og kvalitetskontroll er stikkord.) Mer sentralisering av essensielle tjenester innebærer stordriftsfordeler. Hver gang et røntgenapparat står ubrukt og en lege sitter ledig, så innebærer det en ineffektiv utnyttelse av ressursene – som kunne ha gått til andre formål. Mange sykehus innebærer ofte dårlige sykehus. Distriktspolitikken er dermed kostnadskrevene. Å legge kilometer med veier, å frakte møbler og kjøleskap opp i fjellene samt å bygge elektrisitetsnett og kloakksystemer krever mange arbeidstimer. Men denne kostnadskrevene driften av vårt land, har vi besluttet oss til å føre, og den opprettholdes eller nedbygges uavhengig av oljeformuen.

Det er upopulært å vise at fabrikken Norge selvsagt lager flere og bedre produkter når vi arbeider lengre dager, har kortere ferier og færre sykedager.

Videre: I Norge lager vi produkter som ikke nødvendigvis favoriseres av klima, topografi og breddegrader. Potensielt kan dermed arbeidstimer fra landbruket overføres til industri eller undervisning, selv om det krever en tøff omstilling og omskolering. Av de eksemplene vi nevner ser vi at oljepengene ikke er noe vidundermedisin. Det er mange grep vi kan ta som nasjon uavhengig av det som ligger på bunnen av Nordsjøen. Men oljeverdiene kan uten tvil også plasseres slik at vi får det bedre. Oljeformuen kan best medvirke til økt norsk produksjon i den grad den leverer kapital og kapitalvarer som vi som nasjon ellers ikke ville kunne levere, eller som vi bare kunne levere til store forsakelser. Det er derfor en god ide å benytte noe av oljerikdommen til effektiviserende innsats i maskiner, infrastruktur, human kapital eller helse. Kanskje vil det innebære at noen av industriens arbeidstimer vil måtte overføres til å behandle importen av disse varene, men det kan godt tenkes at nettogevinsten i form av ressursbesparelser vil være stor.

Det er upopulært å vise at fabrikken Norge selvsagt lager flere og bedre produkter når vi arbeider lengre dager, har kortere ferier og færre sykedager. Høyere pensjonsalder øker antall arbeidstimer i landet. Det er ikke sikkert vi ønsker det, fordi lørdagsfri, badedager på svaberg og tidlig pensjonsalder også er varer – i en videre forstand – som vi liker. Men vi må likevel ta inn

Referanser

Asheim, G. B., W. Buchholz og B. Tungodden (2001): Justifying Sustainability, *Journal of Environmental Economics and Management*, **41**, pp. 252-268.

Auty, R. M. (2001): The Political Economy of Resource-Driven Growth, *European Economic Review*, **45**, s. 385-406.

Cappelen, Å., T. Eika og I. Holm (2000): Resource Booms: Curse or Blessing? Effects of Oil on the Norwegian Economy 1975-1999, mimeo, Oslo: Statistisk sentralbyrå.

Krutilla, J. V. (1967): Conservation Reconsidered, *American Economic Review*, **47**:9, pp. 777-796.

Pearce, D. og G. Atkinson (1995): Measuring Sustainable Development, in Bromley, D. W. (ed.): *The Handbook of Environmental Economics*, Basil Publishers.

Sachs, J. D. og A. M. Warner (2001): The Curse of Natural Resources, *European Economic Review*, **45**, s. 827-838.

Solow, R. (1992): An Almost Practical Step Toward Sustainability, lecture October 8, 1992, *Resources for the Future*.

Weitzman, M. L. (1998): Why the Far-Distant Future Should Be Discounted at Its Lowest Possible Rate, *Journal of Environmental Economics and Management*, **36**, pp. 201-208.

over oss at færre arbeidstimer innebærer færre helse- og undervisningstjenester. Oljen endrer ikke de underliggende reelle økonomiske sammenhengene illustrert ved fabrikkbildet. Det vil alltid være en sammenheng mellom innsats og utbytte. Men det vil alltid være en balanse mellom hva vi tillater av innsats og hva vi krever av utbytte. Kryssende hensyn gjør at vi må balansere, for vi lever ikke for å arbeide. Vi arbeider for å leve.

Det fremstår dermed som en utfordring for kreative politikere å konstruere en forvaltning av oljeformuen som utnytter mulighetene i dag og som bibeholder ønskene til fremtiden. Det er mulig å bruke oljeformuen til å kjøpe varer i utlandet. Studenter kan sendes til USA og Australia og operasjoner kan kjøpes i Tyskland. Sykepleiere kan leies i Sverige og Danmark og hentes til Norge. Veibygging kan settes ut på kontrakter til utenlandske operatører. Broer, tunneler, ja, hele infrastrukturen til en storslagen hovedstadsmetro kan settes ut på oppdrag til utlandet. Det kan utarbeides og estimeres koeffisienter som angir graden av involvering av norske arbeidstimer. På den måten kan vi angi hva det betyr for økonomien at vi kjøper en undervisningstime i Australia eller en veiarbeidertime som benyttes i Østfold.

Konklusjon

Oppsummeringsvis har vi sett at vi kan kjøpe teknologi, maskiner og instrumenter i utlandet. Riktignok må disse monteres og opereres av nordmenn, og det krever norske arbeidstimer. Men hvis det gjør oss mer effektive, så vil det kunne foreligge en nettogevinst, og oljerikdommen blir en velsignelse for oss. Sagt annerledes, vi benytter noen arbeidstimer til å frigjøre flere hender og det øker vår levestandard på en behagelig måte. Slående eksempler er automatiske bilvaskemaskiner, mynttellere ved bompengestasjoner og telegiroer. Vi kan kjøpe behagelig alderdom til våre pensjonister i Spania mot å bytte oljepenger for tjenestene, og overføre noen av de arbeidstimene som ellers ville ha blitt benyttet til å levere disse aldershjemtjenestene. Men til syvende og sist er det slett ikke sikkert oppdaget gull ville kunne tillate Robinson å slutte å arbeide. På samme måte vil ikke nødvendigvis engang ti nordsjøreserver kunne føre til at vi som nordmenn ikke behøver å arbeide. Dette følger av at det er visse varer oljen ikke kan kjøpe oss og at det er en risikabel strategi i forhold til tidspunkter hvor oljereservene er uttømt eller blitt gjort verdiløse. Dessuten kommer rettferdighet mellom generasjonene inn i bildet. Vi bør søke å oppføre oss på en måte som ville vært akseptert i et imaginært valg der samtlige framtidige nordmenn gikk til stemmelokalene for å stemme over politikken. Det ville trolig innebære moderasjon, kløkt og en allsidig produksjonsbase.

Men vi har også sett at forsøkene på å hente inn en ressurgave i en økonomi ikke er problemfrie. Oljerikdommer gjør at vi ikke trenger å produsere de gamle varene for å få kjøpe biler, datamaskiner og ferier i utlandet. Vi må derfor stenge noen konkurransebedrifter. Måten dette gjøres på, er å la dem gå konkurs, en prosess som er uhyre smertefull og politisk sensitiv. En må forvente store mediaoppslag, høyrøstet tildeling av skyld og en opphetet debatt. De praktiske instrumentene som besørger det offentliges fortrengning av privat virksomhet, og dermed omplassering av arbeidskraft, er prisene – renter, kronekurs, konsumpriser, lønninger. Disse stiger når oljeformuen beordres og kanaliseres inn i økonomien, og presser først prisene opp, deretter industriforetak ut og ned. Hvor mye og hvor fort vi skal gjøre dette, er ingen gitt å vite. Da er trolig en forsiktig følende politikkvariant klok, og det er nettopp det den norske handlingsregelen er ment å være.

Flere føder flere

Stadig flere kvinner føder tvillinger, både her til lands og i andre industrialiserte land. Norge og andre skandinaviske land ligger høyt i denne sammenhengen. Utviklingen har sammenheng både med økt assistert befruktning og høyere alder blant de fødende. Kvinner i Rogaland topper statistikken med flest tvillingfødsler, og kvinner i Oppland og Nordland befinner seg i den andre enden av skalaen. Det er nesten ti ganger så stor sjanse for å få tvillinger om du har tvillinger fra før av, enn om du ikke har det. Jonas&Jørgen og Julie&Sofie er eksempler på tvillingnavn anno 2001.

Doble barnevogner blir et stadig vanligere syn – i fjor (2001) ble det født over 1 000 tvillingpar av norske kvinner. I løpet av de siste 15 årene har det skjedd nesten en fordobling av antallet tvillinger som blir født i Norge. I denne artikkelen skal vi se nærmere på fenomenet tvillingfødsler i Norge. Vi skal se på utviklingen over tid i antall tvillingfødsler, og endringer både i forhold til hvor i landet tvillingene fødes og mors alder. Hva er mest vanlig – to gutter, to jenter, eller en av hver? Hvor mange får flere par tvillinger? Til slutt skal vi se litt på hva slags navn som velges til tvillingpar – er de en del av den generelle navnetrenden? Matcher navnene hverandre?

Flere tvillingfødsler – særlig på 1990-tallet

I 2001 ble det født 1 016 tvillingpar i Norge. Dette er noe færre enn i 2000, men siden det totale fødselstallet gikk ned i fjor gir det allikevel den høyeste raten siden første gang statistikken ble laget. Figur 1 viser tvillingfødsler per 1 000 fødsler fra 1956 til 2001.

I fjor var hele 18,2 av 1 000 fødsler tvillingfødsler, i 2000 var 17,2 av 1 000 fødsler tvillingfødsler. Det har vært en økning i antallet tvillingfødsler helt siden tidlig på 1980-tallet. I løpet av 1980-tallet økte antallet tvillingfødsler med 25 prosent, mens det i løpet av 1990-tallet økte med hele 42 prosent. Det har også vært en økning i trillingfødsler og fødsler med flere enn tre barn, men disse utgjør en svært liten del av alle flerfødsler. I 2001 utgjorde trillingfødsler og fødsler med flere enn tre barn i underkant av 2 prosent av alle flerfødsler.

Det er flere forklaringer på denne økningen i tvillingratene, og det er aktuelt å snakke om både en effekt som skyldes tiltak for å gi økt fertilitet og en alderseffekt. En forklaring finner vi gjennom det økende antall barn som fødes ved hjelp av assistert befruktning (hormonbehandling, prøverørsbefruktning osv.). Det første barnet ble født ved hjelp av prøverørsbefruktning i 1984. Ifølge Foreningen for ufrivillig barnløse er det frem til i dag født rundt 15 000 barn ved hjelp av assistert befruktning. Hvor mange av disse som er tvillinger finnes det ingen oversikt over. Hvert år fødes det nærmere 60 000 barn i Norge, og flere barn født ved assistert befruktning er ikke alene forklaringen på de økte tvillingratene.

Kvinner som føder barn sent i livsløpet har større sjanse for å få tvillinger enn dem som får barn ved yngre alder (jf. boks med fakta om tvillinger), og stadig flere norske kvinner venter lenge før de får barn.¹ Bare i løpet av 1990-tallet har gjennomsnittsalderen for førstegangs fødende økt med

---

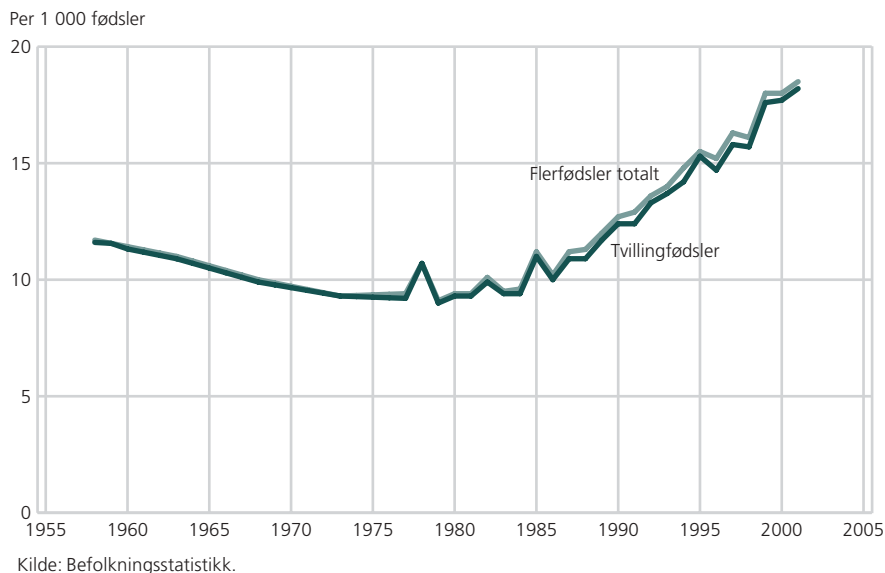
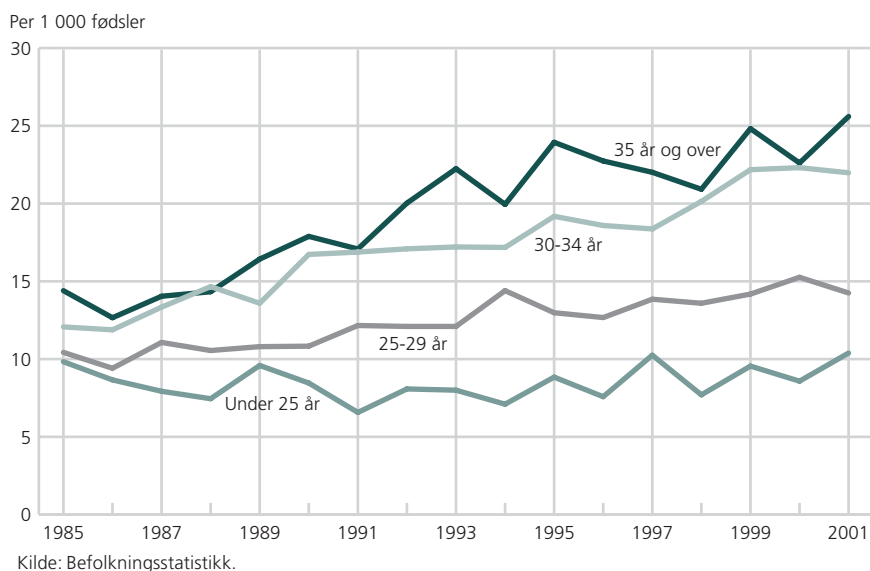
Trude Lappegård

Datagrunnlaget

Datagrunnlaget i artikkelen er registerdata fra Statistisk sentralbyrås (SSB) regionaldatabase, navnedatabase og fødselshistoriefil. Regionaldatabase er basert på opplysninger fra Det sentrale folkeregister (DSF) og SSBs løpende statistikk. Både navnedatabasen og fødselshistoriefilen er basert på opplysninger fra DSF. Fødselshistoriefilen gir tilnærmet komplette fødselshistorier for kvinner født etter 1935.

Trude Lappegård er doktorgradsstipendiat i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for demografi og levekårsforskning (lap@ssb.no).

Figur 1. Tvillingfødsler og flerfødsler totalt per 1 000 fødsler. 1956-2001**Figur 2. Tvillingfødsler per 1 000 fødsler, etter mors alder. 1985-2001**

nesten to år, fra 25,5 år i 1990 til 27,3 år i 2000. Fortsatt er det slik at de fleste får barna sine før de fyller 30 år, men stadig flere fødsler skjer av kvinner i 30-årene. I 1991 ble 34,8 prosent av barna født av kvinner som var 30 år eller eldre, mens det var hele 48 prosent i 2001.

De eldste får flest

Figur 2 viser tvillingfødsler per 1 000 fødsler etter alder.

Figuren viser at sannsynligheten for å få tvillinger er høyest i de eldste aldersgruppene. Til sammenligning viser tall fra Sverige at gjennomsnittlig alder ved tvillingfødsler er 1 til 1 ½ år høyere enn ved enkeltfødsler (Strandberg og Hoem 2002). For kvinner under 25 år har det skjedd små endringer i sannsynligheten for å få tvillinger. For hele perioden fra 1985 til 2001 har tvillingratene i hovedsak vært jevnt under ti per 1 000 fødsler. For kvinner over 25 år har det vært en økning i løpet av de siste 15 årene, men økningen har vært størst i de eldste aldersgruppene. At økningen i tvillingfødsler er større i de eldste aldersgruppene er ikke overraskende med tanke på at det er flere i disse aldersgruppene som får barn ved hjelp av assistert befruktning.

Hyppigst tvillingfødsler i Rogaland

I tabell 1 ser vi at det er relativt store forskjeller mellom fylkene i antallet tvillingfødsler per 1 000 fødsler. I 2000 og 2001 var det flest tvillingfødsler i Rogaland hvor 21,9 av 1 000 fødsler var tvillingfødsler.

fødsler i Rogaland hvor 21,9 av 1 000 fødsler var tvillingfødsler.

I den andre enden av skalaen finner vi Oppland og Nordland hvor 14,7 av 1 000 fødsler var tvillingfødsler. Når vi ser på tallene bakover i tid, ser vi at det ikke er like store variasjoner mellom fylkene i antallet tvillingfødsler som i den siste perioden. Alle fylker har hatt en økning i antallet tvillingpar, men det er store variasjoner i hvor stor økningen er og når den kom. Det vil selvfølgelig være mye tilfeldigheter i hvor mange tvillingpar som fødes i et fylke fra år til år, men det er interessant å se at det er relativt store variasjoner mellom fylkene.

Den generelle økningen i tvillingfødsler ble sett i sammenheng med både økt alder blant fødende kvinner og økt bruk av assistert befruktning. Hvis alder har en sentral betydning for økningen i tvillingfødsler, ville vi kunne vente at Oslo lå høyt på skalaen, siden dette er det fylket hvor gjennomsnittsalder blant de fødende er høyest. Når vi ikke kan se noen sammenheng mellom gjennomsnittsalder blant de fødende og antallet tvillingfødsler i fylkene, betyr ikke det at alder ikke har betydning for økningen i tvillingfødsler, men det kan bety at aldersforskjellene mellom fylkene ikke er store nok til å gjøre utslag på statistikken, og at det er andre faktorer som er vel så viktige.

Tabell 1. Tvillingfødsler per 1 000 fødsler, etter fylke. 1985-2001

	1985-89	1990-94	1995-99	2000-01
Hele landet	10,9	13,2	15,8	17,9
Østfold	11,7	12,5	17,1	18,9
Akershus	12,1	14,9	15,8	19,0
Oslo	11,1	13,0	15,9	17,8
Hedmark	11,8	12,3	13,8	19,9
Oppland	10,2	13,7	15,0	14,7
Buskerud	9,9	13,1	14,5	18,2
Vestfold	10,5	13,9	16,1	19,1
Telemark	10,5	13,0	16,2	16,4
Aust-Agder	9,7	13,3	17,2	16,9
Vest-Agder	12,5	15,1	16,6	18,2
Rogaland	10,8	12,1	17,3	21,9
Hordaland	9,8	11,0	13,7	15,4
Sogn og Fjordane	10,4	10,2	18,2	15,8
Møre og Romsdal	11,3	13,5	16,8	16,8
Sør-Trøndelag	11,3	16,2	17,4	17,5
Nord-Trøndelag	12,3	12,8	14,0	18,6
Nordland	11,6	12,9	14,4	14,7
Troms	10,0	14,7	16,4	20,8
Finnmark	8,0	12,3	14,1	16,5

Kilde: Befolkningsstatistikk.

Økning i tvillingfødsler også i resten av Europa

Studier viser at raten for eneggede tvillinger er rundt 3,5 per 1 000 fødsler i store deler av verden, mens det er store variasjoner i raten for toeggede tvillinger (Imaizumi 1998). I løpet av de siste tiårene har det altså vært en markert økning i tvillingfødsler i de fleste industrialiserte land, og de skandinaviske landene ligger høyt i denne sammenhengen.

Tidligere studier har vist at variasjoner i tvillingfødsler kunne knyttes til folkeslag, hvor tvillingratene var høyest blant svarte, mellomst blant hvite og lavest blant orientalske kvinner. Etter at assistert befruktning ble introdusert har tvillingratene endret seg, avhengig av hvor hyppig assistert befruktning blir brukt i et land (ibid.). Variasjoner i tvillingrater mellom land og folkeslag skyldes ikke lenger bare biologiske faktorer, men også assistert befruktning.

To sett med tvillinger

En tvillingfødsel er en stor begivenhet, og selv om det skjer en økning i antallet tvillingpar som fødes, er det relativt få tvillingfødsler sammenlignet med enkeltfødsler. At noen kvinner føder mer enn ett tvillingpar hører dermed med til sjeldenhetene. For å se nærmere på dette har vi sammenlignet gravide kvinner som har tvillinger fra før og gravide kvinner som har barn fra før som ikke er tvillinger, og sett hva sannsynligheten for å få tvillinger er.² For å se om det har skjedd endringer over tid har vi delt inn i tre tidsperioder – 1970-79, 1980-89 og 1990-2001.

Foto: Eva Klingenberg

Tall viser at det er flere som får tvillingpar nummer to nå enn tidligere.

Fakta om tvillinger

- Det finnes både eneggede (monozygote) og toeggede (dizygot) tvillinger.
- Eneggede tvillinger utvikles ved at ett egg blir befruktet av en sædcelle, men at det skjer en oppsplitting av egget etter sammensmeltingen. Hvorfor dette skjer, vet man ikke i dag. Delingen skjer oftest rundt den sjettede dagen etter befruktningen og alltid innen de to første ukene. Det er en fordel at egget deler seg så tidlig som mulig fordi tvillingene da ofte får hver sin morkake og hver sin ytre fostersekk. Dette skjer med en av tre eneggede tvillingpar. Eneggede tvillinger har identisk arvemateriale.
- **Toeggede** tvillinger blir til ved at to egg løsner i samme menstruasjonssyklus og befruktes av hver sin sædcelle. Det er særlig denne kategorien tvillinger som har økt – noe som henger sammen med senere barnefødsler og "prøverørs"-behandling mot barnløshet.
- **Sjansen** for toeggede tvillinger øker når mor:
  - har tvillinger i familien, særlig i rett linje
  - har født toeggede tvillinger en gang før
  - er over 35 år og har fått flere barn tidligere
  - er høyere og tyngre enn gjennomsnittet av kvinner

Kilde: Tvillingundersøkelsen, Nasjonalt folkehelseinstitutt.

Tabell 2. Sannsynligheten for at neste fødsel er tvillingfødsel blant kvinner som har tvillinger fra før. 1970-2001. Prosent

1970-79	1980-89	1990-2001
4,6	6,6	14,3

Kilde: Befolkningsstatistikk.

Tallene fra tabell 2 viser at sannsynligheten for at neste fødsel er tvillingfødsel blant kvinner som har tvillinger fra før var 14,3 prosent i perioden 1990-2001. Dette er et stort hopp både fra 1970-79 og fra 1980-89. I 1970-79 var sannsynligheten 4,6 prosent. Økningen fra 1970-79 til 1980-89 er ikke statistisk sikker (signifikant med et 95 prosent konfidensintervall) og kan dermed skyldes tilfeldigheter. Økningen fra 1980-1989 til 1990-2001 er imidlertid reell. Tallene viser altså at det er flere som får tvillingpar nummer to nå enn tidligere.

Tabell 3. Sannsynligheten for at neste fødsel er tvillingfødsel blant kvinner som har barn fra før av, men ikke tvillinger. 1970-2001. Prosent

1970-79	1980-89	1990-2001
1,1	1,3	1,5

Kilde: Befolkningsstatistikk.

Tabell 3 viser at sannsynligheten for at neste fødsel er tvillingfødsel blant kvinner som har barn fra før av, men ikke tvillinger, var 1,5 prosent i perioden 1990-2001. Det har vært en svak økning fra 1970 til 2001.

Det er større sannsynlighet for å få tvillinger om du har tvillinger fra før av enn om du ikke har det. I 1970-79 var sannsynligheten for å få tvillinger for

dem som allerede hadde tvillinger fire ganger så stor som for dem som hadde barn, men ikke tvillinger; i 1980-89 var den 5,1 ganger så stor og i 1990-2001 9,8 ganger så stor.

Hva skal barna hete?

Statistikken for 2001 viser at fordelingen er nokså jevn for de tre mulighetene jente&jente, gutt&gutt og gutt&jente. Hva skal barna hete? I SSBs navnestatistikk³ finner vi Julie og Markus som de mest populære navnene i 2001, og det vil være naturlig at disse navnene også frekventerer høyt blant tvillingpar. Når en skal velge navn til tvillinger, er det mange som velger navn som matcher hverandre. Det kan være at navnene rimer på hverandre, de har samme forbokstav eller er hentet fra samme tema.

Selv om ti-på-topp-listen er godt representert blant navnene til tvillingpar, er det få kombinasjoner som skiller seg spesielt ut. Blant tvillingpar med to gutter er Jonas og Jørgen et eksempel på en kombinasjon som vi finner flere av, blant tvillingpar med en gutt og en jente finner vi flere som heter Jonas og Julie.

Mange barn får mer enn ett navn. Blant alle barn i 2001 var det 24 og 22 prosent blant henholdsvis jenter og gutter som hadde mer enn ett fornavn, mens det tilsvarende tallet blant tvillinger er 18 prosent. Hvis den ene i et tvillingpar kun har ett navn, er det hele 98 prosent sjanse for at den andre også kun har ett navn.

Kun 16 prosent av tvillingparene har samme forbokstav. Martin og Mats og Trym og Tuva er eksempler på tvillingpar med samme forbokstav som vi finner to eller flere ganger i navnestatistikken.

En annen og mer utbredt måte å matche tvillingnavnene på, er at begge har samme antall bokstaver i navnet. Fire av fem tvillingpar har samme antall, eller det skiller i høyden to bokstaver mellom navnene. Her er Daniel og Thomas og Vetle og Vilde to eksempler på navn med like mange bokstaver som vi finner to eller flere ganger i statistikken.

Noen navn rimer på hverandre – for eksempel Belma og Selma, andre er bokstavrim som for eksempel Sindre og Sondre, mens noen navn er hentet fra litteraturen – for eksempel Emil og Ida.

Fortsatt økning i tvillingfødsler

I denne artikkelen har vi sett at tvillingfødsler har økt, spesielt de siste 15 årene. Fagfolk har satt denne utviklingen i sammenheng med både økt alder blant de fødende og økt bruk av assistert befruktning. Når kvinner fortsetter å utsette barnefødsle og stadig flere par får behov for bistand for å bli gravide, er det mye som tyder på at trenden med flere tvillingfødsler vil fortsette.

1. For oversikt over fruktbarhetsutviklingen i Norge, se Lappegård 2001.
2. Nico Keilman har bistått i utregningen av sannsynlighetene for tvillingfødsler.
3. Jørgen Ouren har tilrettelagt og gjort uttak av navn blant tvillinger for denne artikkelen.

Referanser

Imaizuni, Y. (1998): A Comparative Study of Twinning and Triplet Rates in 17 Countries, 1972-1996, *Acta Genet Med Gemellool* **47**:101-114.

Lappegård, T. (2001): Fruktbarhet og familiepolitikk – Bør det bli enklere å få barn med kortere mellomrom? *Samfunnsspeilet* **6**:20-26.

Strandberg, M. og J. M. Hoem (2002): Patterns of twinning for Swedish women, 1961-1999, *MIPPIR Working Paper* WP 2002-031.

Materielle levekår på Svalbard – sysselsatt, midlertidig og trangbodd

Befolkningen i Longyearbyen består av mer resurssterke personer enn befolkningen i Norge for øvrig. Den største forskjellen knytter seg til arbeidsmarkedet. Ni av ti personer over 16 år er i arbeid. Befolkningen i Longyearbyen har høyere utdanning enn den norske befolkningen for øvrig. De fleste har et ønske om et midlertidig opphold. Boligstandarden er dårligere på Svalbard enn i Norge.

Øyvin Kleven

Om undersøkelsen

Statistisk sentralbyrå (SSB) foretok vinteren 2000 en levekårsundersøkelse i Longyearbyen blant alle norske statsborgere over 16 år. Undersøkelsen ble gjennomført på oppdrag fra Svalbard Samfunnsdrift, som på vegne av Svalbard-rådet hadde det administrative ansvaret for prosjektet.

Målgruppen var alle fast bosatte i Longyearbyen over 16 år i perioden 7. februar til 12. mars. Det ble gjennomført intervju med 774 personer, eller 76,4 prosent av målgruppen. Undersøkelsen var lagt opp slik at alle personene skulle svare på en personlig del, mens personene i husholdningsutvalget i tillegg skulle svare på en rekke spørsmål som hadde med hele husholdningen å gjøre. Målgruppen for undersøkelsen omfatter derfor hele den norske bosetningen i Longyearbyen. Resultatene og dokumentasjonen fra undersøkelsen er publisert i rapportene *Levekårsundersøkelsen i Longyearbyen 2000 (Kleven 2000)* og *Levekår i Longyearbyen - En sammenlikning mellom Svalbard og fastlandet (Kleven 2002)*.

Øyvin Kleven er rådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for intervjuundersøkelser (oyvin.kleven@ssb.no).

Hvorfor studere levekår i Longyearbyen?

En forutsetning for norsk suverenitet over øygruppen Svalbard er at det er en fast norsk bosetning der. Helt frem til midten av 1980-tallet var Longyearbyen en såkalt "Company town", hvor Longyearbyen var synonymt med gruveselskapet Store Norske Spitsbergen Kullkompani og vice versa. Kullselskapet var arbeidsgiver, drev skolen, sykehus, boliger, infrastruktur og vareutsalg. Gruvedrift var lenge den viktigste og eneste næringsveien. I begynnelsen av 1990-tallet gikk Staten inn for å legge forholdene bedre til rette for en variert næringsvirksomhet på øygruppen. Gruvedriften har blitt trappet ned, og alternative næringsveier som forskning, høyere utdanning og turisme har ekspandert (St.meld. nr. 50 1990-1991:10). Med det har sammensetningen av befolkningen endret seg. Longyearbyen er i dag et moderne familiesamfunn med barnehager, skole og universitetsstudier, sykehus, kirke, hoteller, kafeer og butikker.

For at myndighetene skal kunne videreutvikle lokalsamfunnet Longyearbyen, er en avhengig av statistikk om området. Under den kalde krigen så norske myndigheter det sannsynligvis som en fordel med minst mulig informasjon om Svalbard i den offisielle statistikken. Forholdene på Svalbard var helt frem til slutten av 1990-tallet unntatt fra offisiell statistikk. Da Longyearbyen var et gruvesamfunn med en stor arbeidsgiver, hadde en muligens også bedre oversikt over befolkningen. Innføringen av et mer variert næringsgrunnlag har antakelig gjort samfunnet mer komplisert. Etter avviklingen av den kalde krigen har etterspørselen etter statistikk om samfunnet på Svalbard blitt større. I 1990 gjennomførte Statistisk sentralbyrå sin første undersøkelse på øygruppen i form av en kombinert pris- og forbruksundersøkelse. I 1999 kom den første Svalbard-statistikken ut, i 2000 foretok SSB en levekårsundersøkelse og i 2001 en forbruksundersøkelse.

Det er i hovedsak tre grupper som etterspør statistikk om Svalbard: Lokale myndigheter som skal styre utviklingen av det lille lokalsamfunnet, interesseorganisasjoner blant folk i Longyearbyen og sentrale myndigheter som bevilger overføringer til øygruppen. Disse tre har i stor grad vært med på å legge premissene og finansierte utformingen av statistikken. Statistikk om Svalbard har også brukere blant journalister og forskere. Det er kanskje litt bemerkelsesverdig at ikke flere tunge forskningsinstitusjoner har interessert seg for øygruppen. Riktignok har Longyearbyen vært et yndet forskningsobjekt for rusforskere på grunn av sitt lave avgiftsnivå på alkohol og tobakk. Men Longyearbyen kan utnyttes som et forskningsobjekt hvor en har fokus på endring fra et ensidig småsamfunn, hvor stat og gruveselskap

tok seg av styringen, til et avansert lokalsamfunn hvor lokalbefolkningen skal styre seg selv. Forskere innen samfunnsfagene kan utnytte Longyearbyen som en kontrast til Norge for øvrig. Siden befolkningen i Longyearbyen har levd etter andre lover og regler enn kongeriket for øvrig, og nå er på vei mot en ordinær kommune, kan dette være en sjanse vi aldri får igjen.

I vurderinger av levekår blant folk på øygruppen må en ta hensyn til at "Longyearbyen er noe for seg selv". Det er problematisk å gi en vurdering av levekår i Longyearbyen sammenliknet med Norge for øvrig på et generelt grunnlag. En må ta hensyn til at befolkningen i Longyearbyen og på fastlandet avviker etter en rekke sentrale kjennetegn. Det er derfor ikke gitt om en skal sammenlikne Longyearbyen som samfunn og fastlandet, om en skal sammenlikne grupper i Longyearbyen med grupper på fastlandet, eller om en skal sammenlikne Longyearbyen med tilsvarende steder på fastlandet. Før vi beskriver levekårene i Longyearbyen gir vi en rask beskrivelse av befolkningen.

Flere menn ...

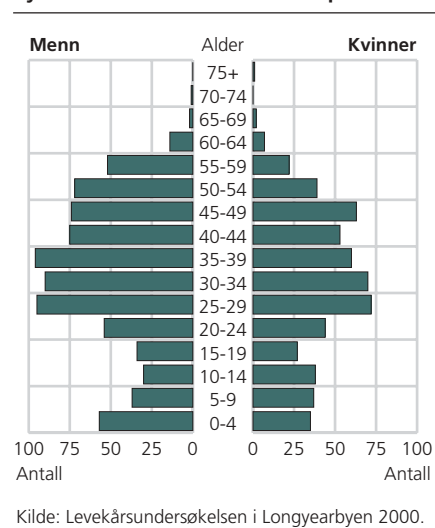
I Longyearbyen bodde det per 1. januar 2001 flere menn enn kvinner. 58 prosent av befolkningen er menn, mens 42 prosent er kvinner. På fastlandet er kvinnene i flertall med et halvt prosentpoeng. Fordelingen mellom menn og kvinner i Longyearbyen har ligget konstant på 59 prosent menn og 41 prosent kvinner helt frem til 2001 hvor det er en liten utjevning mellom kjønnene på 1 prosentpoeng. Til en viss grad er Longyearbyen fortsatt et mannssamfunn, men forskjellene var betydelig større tidligere. Det er interessant at forholdet mellom kjønnene har vært så stabilt fra midten av 1990-tallet og frem til i dag. Det betyr at selv om deler av befolkningen skiftes ut hyppig, så består noen av strukturene (Kleven 2002:12).

... og yngre befolkning enn på fastlandet

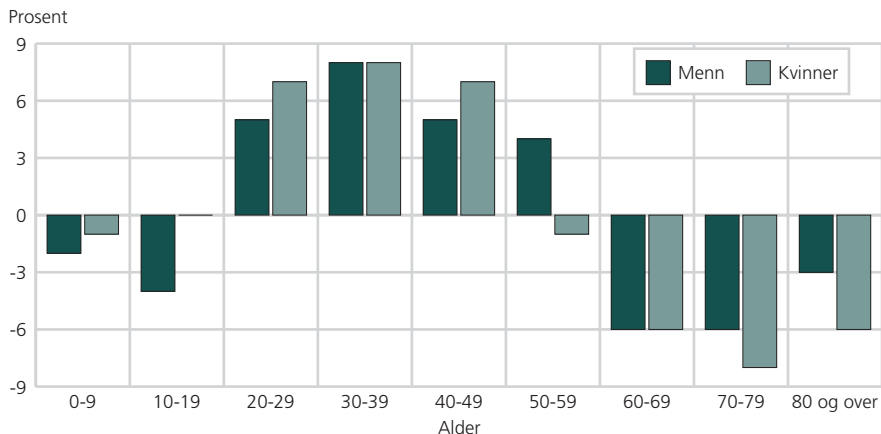
Alderssammensetningen i Longyearbyen skiller seg fra alderssammensetningen til befolkningen på fastlandet. Longyearbyen har en større andel blant personer mellom 20 og 60 år enn fastlandet. Figur 1 viser alderspyramiden for Longyearbyen. Den har en annen form enn alderspyramiden i de fleste vestlige industrisamfunn ved at den viser en større andel av befolkningen i arbeidsdyktig alder.

Figur 2 viser den relative forskjellen etter kjønn og alder mellom fastlandet og Longyearbyen. Det vil si at vi har beregnet hvor mange hver aldersgruppe utgjør i prosent i Longyearbyen og på fastlandet, og så trukket disse størrelsene fra hverandre med utgangspunkt i Longyearbyen. Dette er så uttrykt i en figur hvor over 0 betyr at det er flere av denne aldersgruppen i Longyearbyen, mens det er færre hvis stolpen går under 0. Alle differansene er på 8 prosentpoeng eller mindre. Vi ser at det er færre barn under 20 år. For aldersgruppene mellom 20 og 50 år er det flere enn på fastlandet. I aldersgruppen

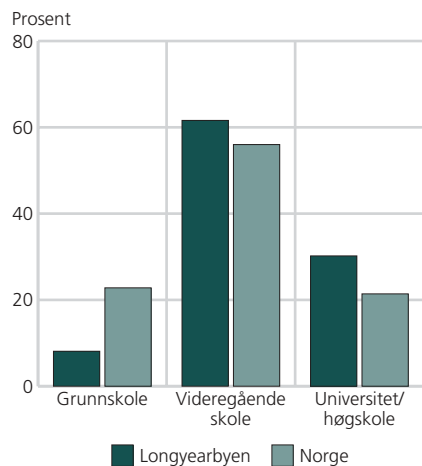
Figur 1. Alderspyramide for Longyearbyen. 1. desember 1999. Antall personer

Figur 2. Prosentdifferansen i ulike aldersgrupper mellom Longyearbyen og fastlandet, etter kjønn og aldersgruppe

Figur 3. Utdanningsnivået blant personer over 16 år i Longyearbyen, per 1. desember 1999 og Norge, per 1. oktober 1999. Prosent

Kilde: Levekårsundersøkelsen i Longyearbyen 2000 og Utdanningsstatistikk 1999.

50 til 60 år er det 4 prosentpoeng flere enn på fastlandet for menn, mens det er 1 prosentpoeng færre kvinner. For aldersgruppene over 60 år er det færre enn på fastlandet. Det finnes ingen personer over 74 år i Longyearbyen.

Flere enpersonhusholdninger og færre barnefamilier

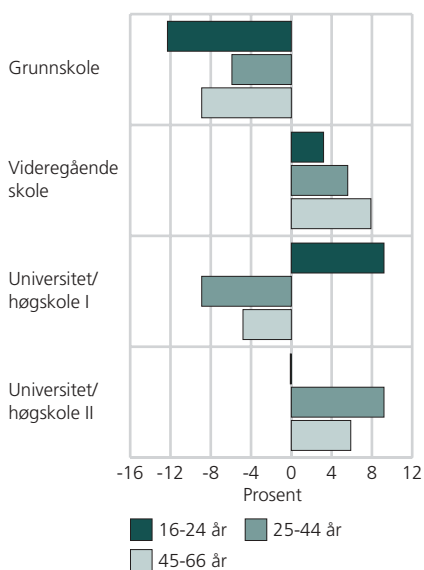
Et viktig strukturelt trekk ved Longyearbyen som samfunn er at det er langt flere personer som bor alene her enn på fastlandet. 63 prosent av alle husholdningene i Longyearbyen er enpersonhusholdninger mot 40 prosent på fastlandet (tabell 1). Det er liten forskjell mellom Norge og Longyearbyen med hensyn til den relative fordelingen av antall enslige foreldre. På fastlandet er det 5 prosent, på Svalbard 4 prosent. Det er derimot stor forskjell i andelen flerpersonghusholdninger som består av par med barn. Til sammen er det 15 prosentpoeng færre barnefamilier i Longyearbyen enn på fastlandet. 21 prosent av alle husholdningene på Svalbard er barnefamilier.

Flere med høyere utdanning på Svalbard

Befolkningen i Longyearbyen har gjennomsnittlig lengre utdanning enn befolkningen på fastlandet. Figur 3 viser at det er få personer med grunnskole som høyeste utdanning i Longyearbyen, bare 8 prosent mot cirka 23 prosent på fastlandet. Det er også flere med videregående utdanning, mens cirka 30 prosent av Longyearbyens innbyggere har høyere utdanning mot 21 prosent på fastlandet. Figur 4 og 5 viser at Longyearbyens befolkning gjennomgående har høyere utdanning også når vi tar hensyn til forskjeller i kjønn og alderssammensetning. Med hensyn til utdanning er Longyearbyen et elitesamfunn.

Det er store forskjeller mellom menns utdanningsnivå på fastlandet og Longyearbyen etter alle alderskategorier. For de yngste har 3 prosent av mennene mellom 16 og 24 år videregående skole, mens 9 prosent flere har kortere høyere utdanning. For menn mellom 25 og 44 år, samt menn mellom 45 og 66 år, ser vi at de på Svalbard i høyere grad har lang universitetsutdanning.

Figur 4. Utdanningsnivå for menn i Norge og Longyearbyen. Etter alder mellom 16 og 66 år. Prosentdifferanse, Longyearbyen minus Norge

Kilde: Levekårsundersøkelsen i Longyearbyen 2000 og Utdanningsstatistikk 1999.

For kvinnene ser vi mye av den samme tendensen (figur 5). For de yngste kvinnene, aldersgruppen 16-24 år, ser vi at de i langt større grad har videregående utdanning og kort høyere utdanning enn denne aldersgruppen har på fastlandet. Ser vi på kvinner mellom 25 og 44 år, går det frem at over 20 prosent flere av kvinnene i Longyearbyen har lang universitetsutdanning sammenliknet med denne aldersgruppen på fastlandet. For kvinner mellom 45 og 66 år ser vi den samme tendensen, her har 15 prosent flere av kvinnene i Longyearbyen høyere utdanning.

"Nesten hele folket i arbeid"

91 prosent av alle personer mellom 16 og 74 år i Longyearbyen er i arbeid, mens kun 1 prosent er arbeidsledig (Kleven 2000:49-51). På fastlandet var på samme tid 73 prosent sysselsatte og 3 prosent arbeidsledige (Arbeidskraftundersøkelsen. Statistisk sentralbyrå, Bø og Hugaas Molden 2000: 93). Både på fastlandet og i Longyearbyen er det imidlertid en ikke ubetydelig forskjell mellom kjønnene. For begge kjønn er flere i arbeid på Svalbard enn på fastlandet. 95 prosent av mennene på Svalbard er i arbeid mot 78 prosent på fastlandet (figur 6). Hele 89 prosent av kvinnene på Svalbard er sysselsatt, men 69 prosent av fastlandsbefolkningen er i arbeid. Dette har delvis sammenheng med at det er flere i arbeidsdyktig alder på Svalbard

enn på fastlandet. Det er relativt få personer i alderskategorien 55-74 år i Longyearbyen, disse trekker nok ned gjennomsnittet litt på fastlandet, slik at figur 6 strengt tatt bare viser forskjellen mellom det relative antall i arbeidsstyrken etter kjønn sett bort fra alder.

Eventyrlyst og ønske om naturopplevelse dro de fleste til Svalbard ...

De som bor på Svalbard har tatt et aktivt valg for å bosette seg der. Mange har brutt opp fra familie og venner på fastlandet. For mange er dette en måte å gi seg i kast med en tilværelse litt utenom det vanlige på. Det er et valg man har tatt, ikke et krav. Nesten halvparten oppgir eventyrlyst som en av grunnene til å bosette seg på Svalbard. En stor del har valgt Svalbard på grunn av natur og friluftsmulighetene, og mange har gjort det av hensyn til arbeid og yrke, enten for seg selv eller familiemedlemmer. 20 prosent kom til Svalbard som følge av at partner fikk jobb der, mens 8 prosent kom fordi mor eller far fikk jobb i Longyearbyen.

... mens lav skatt og unike naturopplevelser får folk til å bli

Det er ikke alltid de samme grunnene som gjorde at man reiste til Svalbard i første omgang, som også er grunnen til at man eventuelt blir værende. Lav skatt er en svært viktig grunn for at man velger å bli boende. Motivet om å legge seg opp penger var et poeng for å reise til Svalbard for en firedel, men økonomiske begrunnelser for å bli værende, oppgis som en grunn av over halvparten. Å oppleve natur og friluftsliv ble oppgitt av fire av ti Svalbard-boere som en av grunnene til at de kom dit i utgangspunktet. Mange har tydeligvis fått dette innfridd for hele 66 prosent oppgir at unike naturopplevelser er en av grunnene til at de blir værende i Longyearbyen.

Mellom "rotasjonssamfunn" og fastboende befolkning

Hele 32 prosent av de som er med i undersøkelsen har tenkt å dra fra Svalbard innen to år. Rundt to av fem av de som har vært på Svalbard i mindre enn fire år har tenkt å reise tilbake til fastlandet innen to år. De som har vært på Svalbard en stund, har planer om å bli værende noen år til. Kun en femdel av de som har vært på Svalbard i minst ti år, har tenkt å reise innen to år. Jo lenger man har vært på Svalbard, jo mer usikker er man på sine fremtidsplaner. Over halvparten av de som er på Svalbard nå, svarer at de kommer til å forlate øygruppen innen fire år. Innenfor en fireårsperiode vil altså over halvparten av Longyearbyens befolkning ha blitt skiftet ut. Det er dette som har gitt grobunn til begrepet "rotasjonssamfunnet" som er blitt brukt om Longyearbyen. Men det er også innslag av mange som har vært på Svalbard så lenge at de nesten må regnes som fastboende. Over 20 prosent har vært der i over 15 år.

Gjennomsnittlig botid blant den norske befolkningen på Svalbard er 8,3 år (tabell 5). Det er stor variasjon i befolkningen med hensyn til antall år en har vært på øygruppen. Hele 11 prosent har vært der i under ett år mens 15 prosent har vært der i over 20 år (48 år er det høyeste oppgitte antall år). Omtrent halvparten har bodd på Svalbard i mindre enn fire år. Mens drøye 30 prosent har bodd der over 10 år.

Halvparten av husholdningene tar ett år av gangen

15 prosent av Longyearbyens innbyggere oppgir at de har klare flytteplaner, ytterligere 25 prosent regner med å flytte innen tre år, mens 13 prosent regner med å bo i Longyearbyen i minst tre år til. 44 prosent oppgir at de ikke

Tabell 1. Type husholdning i Longyearbyen (1. desember 1999) og Norge (1998). Prosent

	Longyearbyen	Norge	Differanse
Aleneboere	63	40	23
Mor/far med barn 0-17 år ...	4	5	- 1
Par uten barn .	16	23	- 7
Par med barn 0-17 år	17	31	- 14

Kilde: Levekårsundersøkelsen i Longyearbyen 2000 og Befolkningsstatistikk. Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2. Ulike grunner til å dra til Svalbard, etter kjønn. Flere grunner kan oppgis. Prosent

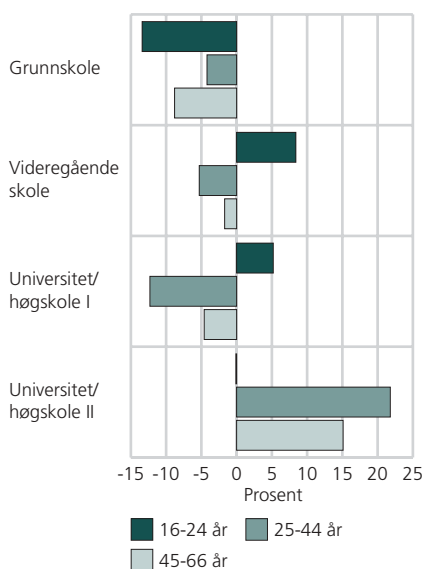
	Alle	Menn	Kvinner
Eventyrlyst	48	49	46
Opplive natur og friluftsliv	41	43	38
Fikk tilbud om bedre jobb	26	33	17
Legge seg opp penger	24	28	19
Ektefelle/samboer/kjæreste fikk jobb ...	20	5	38
Far/mor fikk jobb	8	8	7
Ta seg et friår	6	6	5
Fikk ikke jobb på fastlandet	5	5	5
Bedre sosialt tilbud ..	5	5	5
Andre grunner	17	19	14
Tallet på personer ...	744	415	329

Kilde: Levekårsundersøkelsen i Longyearbyen 2000. Statistisk sentralbyrå.

Foto: Jørn Areklett Ormer/Santofoto

Figur 5. Utdanningsnivå for kvinner i Norge og Longyearbyen, etter alder mellom 16 og 66 år. Prosentdifferanse, Longyearbyen minus Norge

Kilde: Levekårsundersøkelsen i Longyearbyen 2000 og Utdanningsstatistikk 1999.

har noen flytteplaner, men tar ett år av gangen. Kun 2 prosent oppgir at de regner med å bo på Svalbard resten av livet.

Kun 4 prosent eier sin egen bolig på Svalbard, mot 76 prosent på fastlandet

Den største forskjellen mellom Norge og Svalbard med tanke på boforhold, er antallet som eier sin egen bolig. På fastlandet eier 76 prosent av alle husholdninger sin egen bolig, på Svalbard er det kun 4 prosent som eier. Nær syv av ti husholdninger leier bolig, i Norge er det 18 prosent av husholdningene som leier boligen de disponerer. Mens kun 1 prosent av alle husholdninger har fri tjenestebolig på fastlandet, er det hele 27 prosent som disponerer fri bolig i Longyearbyen.

Dårligere bomiljø på Svalbard enn på fastlandet

Ser vi svarfordelingen med hensyn til bomiljø i Longyearbyen opp mot fastlandet, er konklusjonen at befolkningen på Svalbard har dårligere bomiljø (figur 7).

Flere bor trangt på Svalbard

På fastlandet er det kun 7 prosent som bor trangt. Å bo trangt er definert som enten å være aleneboere med ett rom, eller flerpersonhusholdninger med flere personer enn rom. Kjøkken, bad, entre o.l. regnes da ikke som rom. I Longyearbyen er det hele 26 prosent som bor trangt etter denne definisjonen. I den andre enden av skalaen er det hele 48 prosent som bor romslig på fastlandet. Å bo romslig er definert som aleneboere med tre eller flere rom eller flerpersonhusholdninger med dobbelt så mange rom som personer. På Svalbard er det hele 16 prosent færre som kan sies å bo romslig.

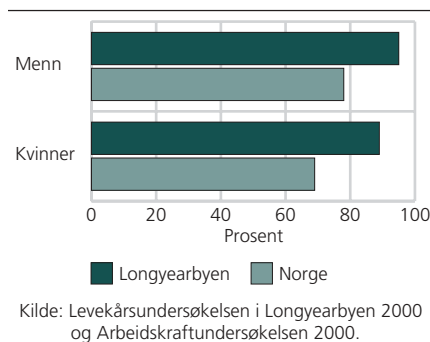
Tre av ti er plaget av støy fra vei eller scootertrasé

16 prosent av den norske befolkning er plaget av støy fra gate eller vei. På Svalbard oppgir hele 32 prosent at de er utsatt for støy fra vei, scootertrasé eller liknende når de oppholder seg i boligen. Selv om dette spørsmålet ikke er helt sammenliknbart med spørsmålet som stilles i levekårsundersøkelsene på fastlandet, viser det at støy i boområdet er et problem for mange i Longyearbyen.

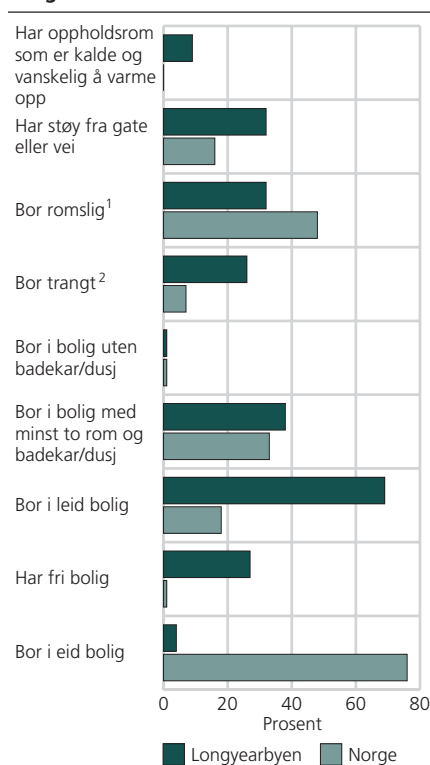
99 prosent har badekar og dusj, en av ti har rom som er kalde

Kun 1 prosent bor i bolig uten badekar eller dusj i boligen. Dette er som på fastlandet. En av ti oppgir at de har oppholdsrom som er kalde og vanskelig å varme opp. På fastlandet er det 3 prosent som oppgir dette.

Figur 6. Andel personer i arbeidsstyrken, etter kjønn i Longyearbyen og Norge 2000. Prosent

Figur 7. Boforhold¹ i Longyearbyen og Norge. Prosent

¹ Personer som bor romslig, er aleneboere med tre eller flere rom eller flerpersonhusholdninger med dobbelt så mange rom som personer.

² Trangbodd er aleneboere med ett rom, eller flerpersonhusholdninger med flere personer enn rom. Kjøkken, bad, entre o.l. regnes da ikke som rom.

Kilde: Levekårsundersøkelsen i Longyearbyen 2000 og Levekårsundersøkelsen 1997.

Tabell 3. Ulike grunner til å bli værende på Svalbard, etter kjønn. Flere grunner kan oppgis. Prosent

	Alle	Menn	Kvinner
Lavere skatt	66	69	61
Unike naturopplevelser	66	69	62
Ektefelle/samboer/ kjæreste har jobb her ..	30	17	47
Gode oppvekstvilkår ...	29	25	33
Bedre velferdstilbud ...	20	19	20
Bedre jobbkarriere	16	17	14
Spennende foreningsliv	13	13	14
Far/mor har jobb her ..	5	7	4
Andre grunner	15	13	18
Tallet på personer	744	415	329

Kilde: Levekårsundersøkelsen i Longyearbyen 2000. Statistisk sentralbyrå.

Tabell 4. Botid på Svalbard. Antall og prosent

	Antall	Prosent	Kumulativ prosent
Under 1 år	82	11	11
1 år	117	16	27
2 år	80	11	38
3 år	84	11	49
4-6 år	112	15	64
7-10 år	54	7	71
11-15 år	64	9	80
16-19 år	43	6	86
20 år eller mer	108	15	100

Kilde: Levekårsundersøkelsen i Longyearbyen 2000. Statistisk sentralbyrå.

Tabell 5. Botid på Svalbard. Gjennomsnitt, etter kjønn og alder. Antall år

	Alle	Menn	Kvinner
I alt	8,3	9,0	7,4
Alder			
16-24 år	5,9	6,5	5,1
25-44 år	6,3	6,7	5,7
45-66 år	13,1	14,0	11,9

Kilde: Levekårsundersøkelsen i Longyearbyen 2000. Statistisk sentralbyrå.

Tabell 6. Flytteplaner for husholdningen. Prosent

	Prosent
Har klare flytteplaner	15
Regner med å flytte innen 3 år	25
Regner med å bo her minst 3 år til	13
Har ingen flytteplaner, tar ett år av gangen	44
Regner med å bo her resten av livet	2
I alt	99

Kilde: Levekårsundersøkelsen i Longyearbyen 2000. Husholdningsutvalget. Statistisk sentralbyrå.

Litteratur

Bø, Tor Petter og Thomas Hugaas Molden (2000): "Arbeid" i *Sosialt utsyn 2000*, Statistiske analyser 35, Statistisk sentralbyrå.

Kirkeberg, Mads Ivar, Bjørn Are Holth og Ayfer E. Storrud (2002): *Pris, forbruk og inntekt. Økonomiske levekår på Svalbard sammenliknet med fastlandet i 1990 og 2000*. Rapport 2002/14, Statistisk sentralbyrå.

Kleven, Øyvind (2000): *Levekårsundersøkelsen i Longyearbyen 2000. Dokumentasjon og tabellrapport*. Notater 2000/31, Statistisk sentralbyrå.

Kleven, Øyvind (2002): *Levekår i Longyearbyen. En sammenlikning mellom Svalbard og fastlandet*. Rapport 2002/17, Statistisk sentralbyrå.

Statistisk sentralbyrå (1991): *Prisnivå på Svalbard 1990*. Rapport 91/15.

Statistisk sentralbyrå (1999): *Svalbardstatistikk 1999*, NOS C 537.

Statistisk sentralbyrå (2001): *Svalbardstatistikk 2001*, NOS C 673.

St.meld. nr. 50 (1990-91): *Nærings tiltak for Svalbard*.

Sosiale levekår på Svalbard – sosialt og aktivt

Befolkningen i Longyearbyen har gjennomgående færre helseplager enn befolkningen på fastlandet. Kun 1 prosent i Longyearbyen vurderer egen helsetilstand som dårlig eller meget dårlig, mot 7 prosent på fastlandet. De som er bosatt i Longyearbyen, har mindre personlig kontakt med familien enn personer på fastlandet, men de er mer sammen med venner. Det er færre som oppgir at de føler seg ensomme på Svalbard enn i Norge for øvrig. Svalbard-beboerne er i større grad medlemmer og aktive i organisasjoner enn befolkningen i Norge, og det er større volum på fritids- og kulturaktiviteter i Longyearbyen enn på fastlandet.

Øyvin Kleven

Gjennomgående færre helseplager på Svalbard

Kun 1 prosent av befolkningen i Longyearbyen vurderer sin egen helse som dårlig eller meget dårlig. På fastlandet er det 7 prosent som oppgir at helsen er dårlig eller svært dårlig (figur 1). Ser vi alle plager under ett, er det færre personer som oppgir helseplager på Svalbard enn på fastlandet. Det er hensiktsmessig å kommentere psykiske og fysiske plager hver for seg. I den videre analysen er det ikke tatt hensyn til forskjellen i befolkningsprofil mellom Svalbard og fastlandet.

Større andel oppgitte psykiske plager i Longyearbyen

8 prosent av befolkningen i Longyearbyen oppgir at de har vært nedtrykt eller tungsindig de siste 14 dagene, på fastlandet er det 5 prosent som oppgir dette. Ser vi på andelen som oppgir at de har vært redde eller engstelige de siste fjorten dagene, ligger nivået helt likt. Nivået for psykiske plager ligger altså samlet sett 3 prosent høyere. Årsakene til dette kan være mange. Mørketidsdepresjoner kan være en forklaring (se egen del om det). Forskjellene er imidlertid så små at en ikke kan si særlig mye om dette på bakgrunn av en enkeltundersøkelse.

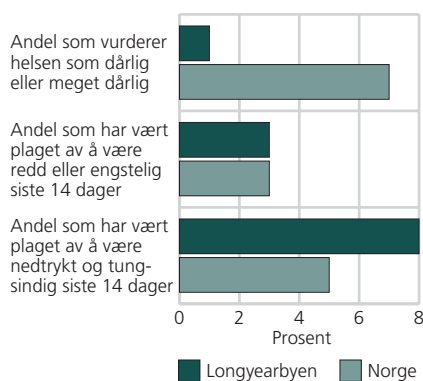
Mindre andel fysiske plager i Longyearbyen

Av Longyearbyens innbyggere oppgir 34 prosent at de har vært plaget av smerter i nakke, skuldre eller rygg den siste måneden. På fastlandet oppgir 46 prosent at de er plaget av dette. 10 prosentpoeng færre blant Svalbardboerne oppgir at de har vært plaget av smerter i korsryggen den siste måneden. 4 prosent færre på Svalbard oppgir at de får vondt i brystet når de anstrender seg. Forskjellen mellom andelen som svarer at de har tungt for å puste utover vanlig anpustenhets ved anstrengelse er også på 4 prosent (henholdsvis 9 prosent i Longyearbyen og 13 prosent i Norge).

Kvinner på Svalbard oppgir flere helseplager enn menn

Forskjellene mellom Svalbard og fastlandet forsterkes delvis av at det er relativt flere menn på Svalbard enn på fastlandet. Også på Svalbard oppgir menn færre helseplager enn kvinnene, den samme tendensen som på fastlandet. I Longyearbyen er 58 prosent menn og 42 prosent kvinner (Kleven 2002:12).

Figur 1. Andel med ulike psykiske helseplager i Longyearbyen og Norge. Prosent

Kilde: Levekårsundersøkelsen 1997 og Levekårsundersøkelsen i Longyearbyen 2000.

Øyvin Kleven er rådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for intervjuundersøkelser (oyvin.kleven@ssb.no).

Kvinner er i høyere grad plaget av mørketiden enn menn

Fire av ti kvinner oppgir at de er plaget av mørketiden på en sann måte at det sliter på humøret eller hindrer en å gjøre ting en ellers ville ha gjort (tabell 1). Tre av ti menn sier det samme. Langt færre oppgir at polarnatten eller den lyse årstiden sliter på humøret på samme måte. Også her er det flere blant kvinnene som svarer at dette er et problem.

Mørketidsplagene mindre utbredt blant "veteranene"

For både kvinner og menn er tendensen at de som har vært på øygruppen lengst, i minst grad er plaget av mørketiden. Forskjellen med hensyn til botid er imidlertid størst blant mennene, 40 prosent av mennene som har vært under to år i Longyearbyen, er plaget av mørketiden, mens kun 25 prosent av de som har vært der i over 10 år svarer det samme. Variasjonen blant kvinnene er mindre klar. 43 prosent av kvinnene som har vært på Svalbard i under to år har mørketidsplager, mens hele 48 prosent av de som har vært der mellom fire og ti år, svarer at de er plaget. Tendensen blant kvinnene er allikevel at plagene avtar noe med årene. 38 prosent av kvinnene som har vært der i over ti år, svarer at de er plaget av mørketiden.

Stor deltakelse i organisasjonsliv

I en tidligere artikkel har vi beskrevet Longyearbyen som et samfunn som er preget av to kulturer (Kleven 2000). En som baserer seg på en aktiv og engasjert befolkning som tar aktivt del i sitt eget lokalsamfunn. Den andre baserer seg på en befolkning som drar til Longyearbyen for å slippe å ta del i et lokalsamfunn, de har snarere «rømt» fra sine forpliktelser som samfunnsborgere. Slår vi sammen alle organisasjoner og foreninger, er hele 87 prosent av befolkningen på Svalbard med i en forening. Hele 64 prosent av Longyearbyens befolkning er aktivt medlem av en forening. Dette viser at en stor andel av Svalbards befolkning ønsker å involvere seg i det sosiale livet.

Flere med i idrettslag – færre med i religiøse foreninger

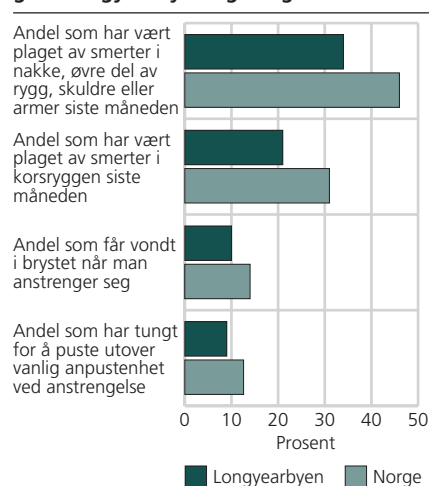
Sammenliknet med fastlandet er det langt flere som er med i idrettslag eller forening på Svalbard. Dette har nok sammenheng med at idrettslag driver svømmehallen og mosjonsfaciliteter i Longyearbyen. Kun 1 prosent oppgir at de er medlem av en religiøs forening.

Mindre personlig kontakt med familien...

Hele 86 prosent av befolkningen på Svalbard har en foreldre som er i live. 36 prosent har barn som er fylt 16 år og som ikke bor i samme husholdning (Kleven 2000:73-76). Det faktum at Svalbard er en øygruppe langt fra fastlandet med fly som eneste transportmiddel, er en åpenbar årsak til at befolkningen på Svalbard har mindre personlig kontakt med familien sin enn personer på fastlandet.

Blant personer som har foreldre i live eller barn over 16 år som ikke bor hjemme, er det en klar tendens til at befolkningen i Longyearbyen har mindre kontakt med familien sin enn

Figur 2. Andel med ulike fysiske helseplager i Longyearbyen og Norge. Prosent

Kilde: Levekårsundersøkelsen 1997 og Levekårsundersøkelsen i Longyearbyen 2000.

Tabell 1. Andel med psykiske og fysiske plager blant befolkningen i Longyearbyen, etter kjønn. Prosent

	Menn	Kvinner
Andel som vurderer helsen som dårlig eller meget dårlig	1	2
Andel som har vært plaget av å være redd eller engstelig siste 14 dager	2	4
Andel som har vært plaget av å være nedtrykt og tungsindig siste 14 dager	6	13
Andel som har vært plaget av smerter i nakke, øvre del av rygg, skuldre eller armer siste måneden	29	41
Andel som har vært plaget av smerter i korsryggen siste måneden	19	23
Andel som får vondt i brystet når man anstrenger seg	35	45
Andel som har tungt for å puste utover vanlig anpustenhet ved anstrengelse	10	10

Kilde: Levekårsundersøkelsen i Longyearbyen 2000. Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2. Andel som er plaget av mørketiden eller den lyse årstiden på en sånn måte at det sliter på humøret eller hindrer en fra å gjøre ting en ellers ville ha gjort, etter kjønn, botid og alder. Prosent

	Plaget av mørketiden	Plaget av den lyse årstiden	Antall personer
I alt	35	16	744
Kjønn			
Menn	30	13	415
Kvinner	41	20	329
Botid, begge kjønn			
Opptil 2 år	41	15	226
2-4 år	33	19	162
4-10 år	36	20	135
Mer en 10 år	30	12	218
Menn			
Opptil 2 år	40	17	121
2-4 år	30	11	88
4-10 år	26	16	74
mer en 10 år	25	11	130
Kvinner			
Opptil 2 år	43	25	105
2-4 år	36	27	74
4-10 år	48	26	61
mer en 10 år	38	13	88
Alder, begge kjønn			
16-24 år	42	15	85
25-44 år	37	16	433
45 år og mer	29	14	226
Menn			
16-24 år	47	24	51
25-44 år	31	13	232
45 år og mer	22	11	131
Kvinner			
16-24 år	35	6	34
25-44 år	44	26	200
45 år og mer	37	20	94

Kilde: Levekårsundersøkelsen i Longyearbyen 2000. Statistisk sentralbyrå.

befolkningen på fastlandet. 17 prosent av befolkningen i Longyearbyen har truffet sine foreldre kun én gang eller ikke i det hele tatt i løpet av det siste året, dette er hele 14 prosentpoeng høyere enn på fastlandet. 74 prosent treffer foreldrene noen ganger i året, på fastlandet er denne andelen 23 prosent. Mens 75 prosent av befolkningen på fastlandet treffer foreldrene sine en gang i uken eller oftere, er det kun 9 prosent på Svalbard som har så hyppig kontakt med foreldrene.

Av andelen som har barn over 16 år som ikke bor i husstanden er det den samme tendensen, men Svalbard-befolkningen har hyppigere kontakt med barn enn foreldre. 6 prosent på Svalbard har sett sine barn kun én gang eller sjeldnere i løpet av det siste året, på fastlandet er det bare 1 prosent som oppgir det samme. 25 prosent av befolkningen på Svalbard har sett sine barn minst én gang i måneden det siste året, på fastlandet er denne andelen 89 prosent.

... men hele 75 prosent har ukentlig kontakt med foreldre via telefon, brev og e-post

Ser vi på andelen som har kontakt med foreldrene sine via telefon, e-post, brev og liknende, er det hele 75 prosent som oppgir at de har ukentlig kontakt med foreldrene sine (Kleven 2000:75).

Daglig samvær med venner

96 prosent svarer at de, bortsett fra egen familie, har gode venner på Svalbard. Blant personer som har vært over 10 år på øygruppen, er det hele 99 prosent som svarer dette (Kleven 2000:78). Hele 44 prosent oppgir at de er sammen med gode venner omtrent daglig, på fastlandet er det kun 20 prosent som oppgir at de er sammen med gode venner omtrent daglig. På Svalbard er det kun 7 prosent som svarer at de har vært sammen med gode venner en gang i

Tabell 3. Organisasjonsmedlemskap i Norge og Longyearbyen, etter kjønn. Prosent

	Longyearbyen			Norge		
	Alle	Menn	Kvinner	Alle	Menn	Kvinner
Andel som er medlem av						
Fagforening	51	52	49	42	42	41
Politisk parti	11	11	10	9	10	8
Kristelig/religiøs forening	1	1	2	8	5	9
Idrettslag/-forening	57	58	56	27	33	22
Helselag, sanitetsforening, Røde kors o.l.	13	13	13	17	13	20
Musikkforening, korps, sangkor, teatergruppe o.l.	14	10	20	9	8	10
Lokal interessegruppe, miljøgruppe, lokal aksjonsgruppe o.l.	11	13	9	4	4	4
Andre foreninger eller organisasjoner	28	37	16	-	-	-

Kilde: Levekårsundersøkelsen 1997 og Levekårsundersøkelsen i Longyearbyen 2000. Statistisk sentralbyrå.

måned eller sjeldnere. Dette er hele 20 prosentpoeng lavere enn på fastlandet hvor 27 prosent svarer dette.

Færre føler seg ensomme på Svalbard

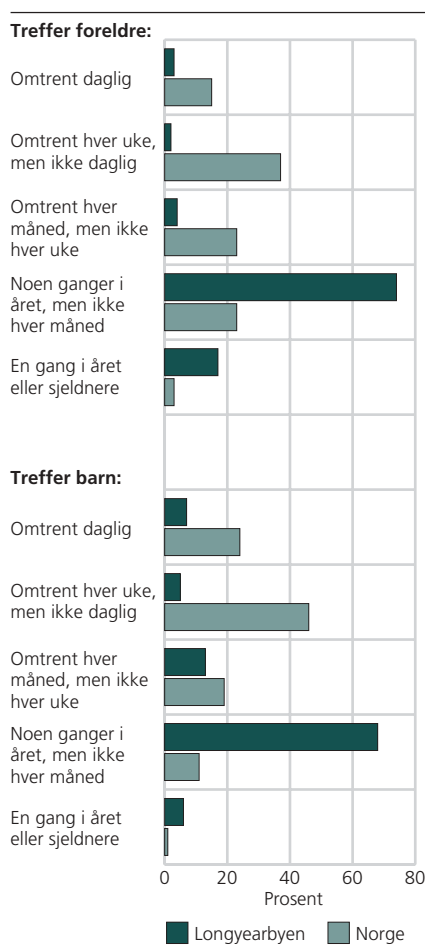
Mye kontakt med venner skulle tilsi at en stor andel ikke føler seg ensomme. 84 prosent av innbyggerne på Svalbard føler seg sjelden eller aldri

Tabell 4. Andelen som føler seg ensomme i Longyearbyen, etter kjønn, aldersgruppe og om en bor alene. Differansen mellom Longyearbyen og Norge. Prosent

	Alle		Aleneboende	
	Ofte ensom	Av og til ensom	Ofte ensom	Av og til ensom
Alle	2	14	2	18
Menn ...	1	13	2	18
16-24 år	0	14	0	13
25-44 år	1	11	2	16
45-66 år	1	15	2	23
Kvinner	2	17	2	17
16-24 år	0	18	0	23
25-44 år	3	19	2	15
45-66 år	3	13	3	19

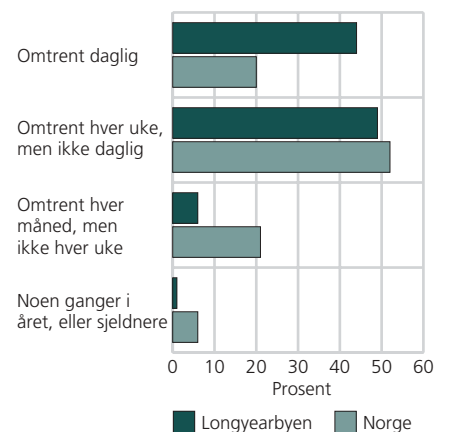
Kilde: Levekårsundersøkelsen 1997 og Levekårsundersøkelsen i Longyearbyen 2000. Statistisk sentralbyrå.

Figur 3. Hvor ofte en treffer foreldre og barn over 16 år i Longyearbyen og Norge. Prosent

Kilde: Levekårsundersøkelsen 1998 og Levekårsundersøkelsen i Longyearbyen 2000.

Figur 4. Hvor ofte en er sammen med venner i Longyearbyen og Norge. Prosent

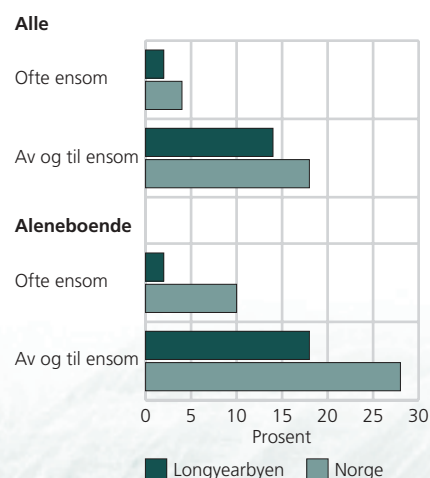
Kilde: Levekårsundersøkelsen 2000 og Levekårsundersøkelsen i Longyearbyen 2000.

Tabell 5. Ulike fritidsaktiviteter blant befolkningen på Svalbard. Prosent

	I alt	Ingen ganger	1-2 ganger	3-9 ganger	10-20 ganger	21-39 gange	Minst 40 ganger	Antall personer
Langre fot- eller skiturer på Svalbard	100	13	8	17	19	15	27	744
Mosjonert/drevet sport/idrett	100	28	3	4	9	11	45	744
Jaktturer på Svalbard	100	58	13	17	9	3	1	744
Kino	100	30	20	32	10	6	2	744
Dans/diskotek	100	18	13	27	22	12	8	744
Restaurant/kafé/pub	100	1	1	13	27	23	35	744
Teaterforestillinger, musikaler, revyer	100	34	46	17	2	0	0	744
Klassisk-/jazz-/vise-/popkonsert	100	41	34	21	4	0	0	744
Kunstutstilling/museum	100	22	34	35	6	1	1	744
Lån av bøker på bibliotek	100	56	8	16	11	5	3	744
Gudstjeneste/religiøs møte på Svalbard	100	47	28	19	4	1	1	744
Orkester/korps/kor/spelemannslag	100	86	1	2	2	3	6	744

Kilde: Levekår i Longyearbyen 2000. Statistisk sentralbyrå.

Figur 5. Andel som føler seg ensomme i Longyearbyen og Norge. Prosent

Kilde: Levekårsundersøkelsen 2000 og Levekårsundersøkelsen i Longyearbyen 2000.

Litteratur

Kleven, Øyvin (2000): *Levekårsundersøkelsen i Longyearbyen 2000. Dokumentasjon og tabellrapport.* Notater 2000/31, Statistisk sentralbyrå.

Kleven, Øyvin (2002): *Levekår i Longyearbyen. En sammenlikning mellom Svalbard og fastlandet.* Rapporter 2002/17, Statistisk sentralbyrå.

Vaage, Odd Frank (2000): *Kultur- og fritidsaktiviteter. Om idrett og friluftsliv, musikk, lesing og andre kulturaktiviteter.* Statistiske analyser 38, Statistisk sentralbyrå.

ensomme. Den andelen på fastlandet er 79 prosent. Hele 60 prosent av mennene og 48 prosent av kvinnene føler seg aldri ensomme. Både menn og kvinner er mindre ensomme enn på fastlandet. Kvinner er litt mer ensomme enn menn, noe som kan ha sammenheng med at mange kvinner bare "er med på flyttelasset".

Små forskjeller i ensomhet mellom kvinner og menn på Svalbard

Det er små forskjeller mellom kjønnene med hensyn til opplevelse av ensomhet på Svalbard. Andelen som ofte eller av og til føler seg ensomme, er 20 prosent både for menn som bor alene og menn som bor sammen med andre. 19 prosent av aleneboende kvinner føler seg ofte eller av og til ensomme, mot 8 prosent av kvinner som bor sammen med andre. Forskjellen mellom de som bor alene og de som bor sammen med andre er større på fastlandet enn i Longyearbyen.

Mye involvert i fritids- og kulturaktiviteter

Longyearbyens innbyggere er mye involvert i fritids- og kulturaktiviteter. Dette gjelder både antall aktiviteter og volum på de aktivitetene som bedrives. Mange oppgir også mulighet for unike naturopplevelser og godt foreningsliv som en årsak til at de trives i Longyearbyen. Hele 27 prosent oppgir å ha foretatt 40 eller flere lengre fotturer eller skiturer i fjellet i løpet av det siste året. 45 prosent av Svalbardienserne har i løpet av det siste året mosjonert eller drevet idrett 40 ganger eller mer i løpet av det siste året. På fastlandet er det kun 18 prosent som mosjonerer så hyppig.

Jakt er en svært populær og utbredt fritidsaktivitet på Svalbard. Hele 42 prosent av befolkningen over 16 år har deltatt i jakt i løpet av det siste året. 9 prosent av befolkningen på fastlandet har vært på jakt i løpet av det siste året (Vaage 2000:99). 8 prosent har vært på restaurant, kafé eller pub minst 20 ganger det siste året. Svalbardienserne går også litt mer på kino enn folk på fastlandet.

Større likhet med fastlandet

Det generelle prisnivået på Svalbard nærmer seg fastlandet, men ligger fortsatt lavere. Husholdningenes forbruksutgifter ligger høyere enn på fastlandet, men ikke så mye høyere som i 1990. Forskjellene i inntektsnivå har også minsket på 1990-tallet, men Svalbard-boerne har fortsatt høyest inntekt etter skatt.

Svalbard-samfunnet har gjennomgått betydelige endringer de siste 10-12 årene. Mens Store Norske Spitsbergen Kullkompani har blitt nedbemannet, er næringslivet for øvrig blitt langt mer variert med stadig flere private aktører. Tilbudet av varer og tjenester har økt, turistene finner veien dit i stadig større grad, høyere utdanning og forskning er etablert med en betydelig virksomhet og privat boligbygging er nå mulig. Fra og med 2002 er det også innført eget lokalt selvstyre i Longyearbyen.

Levekårsundersøkelsen i Longyearbyen i 2000 (se Klevens to artikler i dette nummeret) belyser en rekke viktige forhold ved folks levekår på Svalbard, blant annet arbeidsforhold, boforhold, helse, sosial kontakt, fritid og kultur. Levekårsundersøkelsen omfatter derimot i liten grad en måling av befolkningens økonomiske levekår med unntak av noen spørsmål om husholdningens økonomi. Undersøkelsen viser likevel at økonomi er viktig både som en grunn for å flytte til Svalbard, og også for å bli værende på øya. Muligheten for å legge seg opp penger oppgis av nesten hver fjerde person som en viktig årsak til at man flyttet til Svalbard, mens hele 66 prosent oppgir den lave skatten som en viktig grunn for å bli værende.

Endrede økonomiske rammebetingelser

De privatøkonomiske rammene på Svalbard har blitt endret i form av at det arbeidsgiverfinansierte felleshusholdet har forsvunnet og blitt erstattet med privathusholdet. Dette gjelder innenfor alle yrkessektorer. Noen grupper av arbeidstakere har derimot fortsatt en fordel av at arbeidsgiver helt eller delvis subsidierer boligen deres. Svalbard-folk nyter også fortsatt godt av en lav inntektsskatt og fritak for en rekke avgifter på ulike varer. Staten har imidlertid fastsatt rammebetingelser som har tvunget fram en større grad av selvfinansiering. Dette har ført til stigende priser på mange offentlige goder som strøm, vann, renovasjon og vei (Høifødt 2000). Det er med bakgrunn i disse endringene av de økonomiske rammebetingelsene at sentrale og lokale myndigheter har ønsket å belyse hvordan utviklingen i de økonomiske levekårene på Svalbard har vært i de siste 10-12 årene, og hvordan folks økonomi er i dag sammenlignet med tilsvarende grupper på fastlandet.¹

Det bør med en gang understrekes at det er vanskelig å sammenligne økonomiske levekår for folk på Svalbard med tilsvarende grupper på fastlandet. Problemet er å finne gode nok muligheter i statistikken til å kunne identifisere "tilsvarende grupper på fastlandet". Befolkningen på Svalbard (i denne artikkelen menes hovedsakelig den norske befolkningen i Longyearbyen), avviker i forhold til fastlandsbefolkningen på en rekke indikatorer av både demografisk og økonomisk art. Dette skal vi komme nærmere inn på senere

---

Mads Ivar Kirkeberg,
Bjørn Are Holth og
Ayfer E. Storrud

Mads Ivar Kirkeberg er seniorrådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for inntekts- og lønnsstatistikk (mads.ivar.kirkeberg@ssb.no).

Bjørn Are Holth er planlegger i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for intervjuundersøkelser (bjorn.are.holth@ssb.no).

Ayfer E. Storrud er rådgiver i Statistisk sentralbyrå, og jobbet tidligere ved Seksjon for økonomiske indikatorer (ayfer.erbaydar.storrud@ssb.no).

Statistisk sentralbyrå foretok i mars 2001 to pris- og forbruksundersøkelser i Longyearbyen på Svalbard på oppdrag for Svalbard Samfunnsdrift AS. Formålet med disse to undersøkelserne var å kartlegge prisnivået på Svalbard, og forbruksmønster og nivå for ulike husholdningstyper. Sammen med en inntektsundersøkelse basert på ligningsopplysninger ønsket man å sammenligne de økonomiske levekårene på Svalbard i dag med tilsvarende grupper på fastlandet. Sammenstilt med data fra pris- og forbruksundersøkelsen på Svalbard i 1990 og inntektsstatistikk fra samme år, ønsket man også å kunne si noe om utviklingen i de økonomiske levekårene sammenlignet med fastlandet.

Resultater og dokumentasjon av de tre undersøkelsene er tidligere publisert i SSB sin serie Rapporter (Kirkeberg, Holth og Storrud 2002).

i artikkelen. Når man sammenligner med fastlandet, har man forsøkt å kontrollere for de faktorer som statistikkgrunnlaget tillater, men begrepet "tilsvarende" må tolkes vidt.

Nedenfor er de økonomiske levekårene forsøkt belyst ved hjelp av tre ulike komponenter: pris, forbruk og inntekt.

Prisnivået nærmer seg fastlandet

Formålet med prisundersøkelsen på Svalbard i 2001 var å kartlegge prisnivåforskjellen mellom Svalbard og fastlandet gitt et gjennomsnittlig forbruk². Dette var også utgangspunktet for en tilsvarende undersøkelse som ble utført i 1990 (Statistisk sentralbyrå 1991)³. Undersøkelsen i 2001 viser at det generelle prisnivået for en husholdning på Svalbard er rundt 8 prosent lavere enn for en gjennomsnittshusholdning på fastlandet. I 1990 var det generelle prisnivået omtrent 19 prosent lavere enn på fastlandet (se tabell 1).

Det er flere årsaker til at prisnivået på Svalbard har nærmet seg fastlandsnivå. Sterkere vekst i prisene på Svalbard for bolig tjenester, matvarer, klær, skotøy og på varer og tjenester innen kultur og fritid ser ut til å være hovedårsaken.

De viktigste årsakene til at Svalbard-husholdninger fortsatt har et lavere prisnivå generelt, er et lavt prisnivå på alkohol og tobakk, lavere priser på kjøp og drift av transportmidler og fremdeles lavere husleier på Svalbard.

Dyrere mat og klær på Svalbard

Husholdninger på Svalbard betaler om lag 12 prosent mer for matvarer og alkoholfrie drikkevarer og vel 8 prosent mer for klær og skotøy enn husholdninger på fastlandet. Ifølge prisundersøkelsen i 1990 var prisnivået på matvarer og klær henholdsvis 7 og 24 prosent lavere enn på fastlandet (beregnet med utgangspunkt i forbruksmønsteret på fastlandet). Imidlertid er utvalget av varer og særlig ferske matvarer, blitt betydelig større siden 1990.

De fleste matvarer som kjøpes på Svalbard er dyrere enn på fastlandet. Særlig er meierivarer som melk, ost og egg samt grønnsaker og frukt betydelig dyrere. De høye prisene kan delvis forklares med store transportkostnader, knyttet til flyfrakt av ferskvarer. Kjøttvarer og sukkerholdige produkter som syltetøy og sjokolade har et lavere prisnivå på Svalbard enn på fastlandet. Lavere priser på kjøtt og kjøttvarer kan forklares med direkte import fra utlandet, for det meste fra Sverige og Danmark. Et lavere prisnivå på sukker, sjokolade og andre sukkerbaserte produkter har sammenheng med fritak for særavgiften for sukker.

En Svalbard-husholdning betaler om lag 6 prosent mer for klær og 17 prosent mer for skotøy enn en fastlandshusholdning. Man trenger spesielle klær, blant annet scooterdress, sportsutstyr og klær spesielt produsert for polarklimaet på Svalbard. Det er delvis derfor Svalbard-husholdningen bruker vel 50 prosent mer til klær enn en gjennomsnittlig fastlandshusholdning. Svalbard-befolkningen handler mye via postordre, særlig klær som brukes innendørs. I tillegg kjøper man klær i ferier eller ved andre besøk på fastlandet. Dette er med på å trekke prisnivået ned for klær.

Tabell 1. Prisnivåindekser, etter konsumgruppe (COICOP) 2001. Fastlandet=100

	1990	2001
Totalindeks	80,6	91,9
Matvarer og alkoholfrie drikkevarer	92,5	112,2
Alkoholholdige drikker og tobakk ¹	55,2	37,4
Klær og skotøy	75,8	107,8
Bolig, lys og brensel ²	79,6	93,7
Møbler og husholdningsartikler mv.	90,1	94,2
Helsepleie	93,3	85,8
Transport ²	69,1	71,8
Post- og teletjenester	92,6	83,9
Kultur og fritid ²	89,2	107,5
Utdanning ²	100,0	86,1
Hotell- og restauranttjenester ²	84,1	89,5
Andre varer og tjenester ²	83,6	94,4

¹ Denne gruppen inkluderte i 1990 også alkoholfrie drikkevarer. Sammensetningen av disse grupper var forskjellige i 1990, derfor er de ikke direkte sammenlignbare. ² Sammensetningen av disse grupper var forskjellige i 1990, derfor er de ikke direkte sammenlignbare.

Kultur og fritid koster også mer på Svalbard ...

Kultur og fritid koster vel 7 prosent mer for Svalbard-befolkningen enn for en fastlandshusholdning. Innen denne gruppen er det feriereiser, utstyr til sport, camping og utendørsaktiviteter, blomster og produkter til kjæledyr som trekker prisnivået opp for Svalbard-folk.

... mens alkohol og andre avgiftstunge produkter er betydelig billigere

Alkoholholdige drikkevarer er omtrent 50 prosent billigere på Svalbard enn på fastlandet. Størst forskjell ser vi på brennevin, hvor prisnivået er rundt 60 prosent lavere. Prisene på vin og øl er henholdsvis 39 og 52 prosent lavere enn hva en fastlandshusholdning må betale.

Det er imidlertid ikke overraskende at alkoholholdige drikkevarer koster dobbelt så mye, eller at tobakk er nesten fire ganger så dyrt på fastlandet som på Svalbard. Dette skyldes fastlandets høye avgifter på alkoholholdige drikkevarer og tobakk. For eksempel består om lag 70 prosent av salgspriksen for sigaretter av ulike avgifter, mens avgiftene på vin, brennevin og øl varierer med alkoholprosenten. På Svalbard selges disse varene uten avgifter.

Kjøp av egne transportmidler som biler, snøscootere og sykler samt drift og vedlikehold av disse, er gunstig for Svalbard-befolkningen. Den store prisforskjellen kan knyttes til det faktum at kjøp av egne transportmidler er fritatt for merverdiavgift og særavgifter på Svalbard.

Lavere boligutgifter

Gruppen bolig, lys og brensel har generelt sett vel 6 prosent lavere prisnivå på Svalbard enn på fastlandet. Produkter til vedlikehold og reparasjon av bolig er dyrere på Svalbard, derimot er tjenester knyttet til boligen og husleiene i gjennomsnitt lavere.

Foto: Espen Bratlie/Samfoto

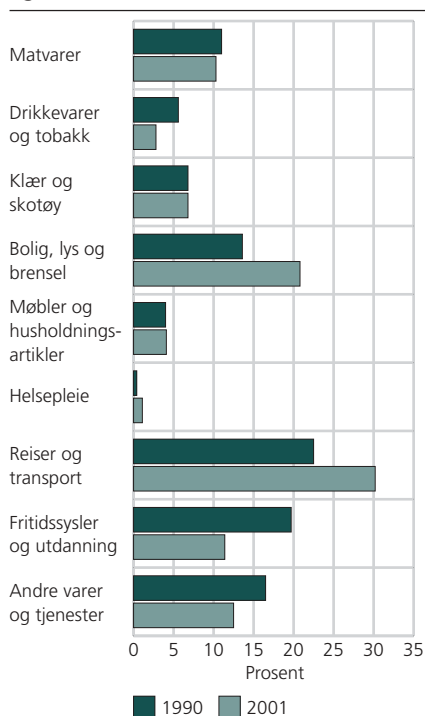
Møbler og husholdningsartikler er knappe 6 prosent billigere for en Svalbard-husholdning, til tross for ekstra transportkostnader.

Helsetjenester, medisiner og utdanning er rundt 14 prosent billigere, mens prisene på post- og teletjenester er om lag 16 prosent lavere på Svalbard.

Særtrekk ved Svalbard gir høyere forbruksutgifter enn på fastlandet

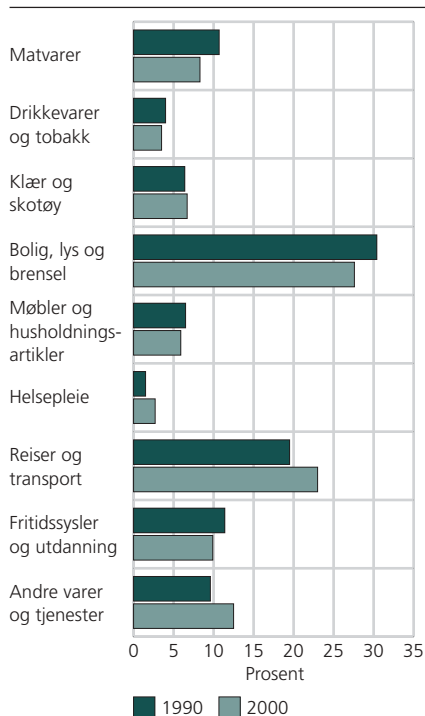
Som nevnt innledningsvis, har Longyearbyen gjennomgått til dels betydelige endringer de siste årene. Allikevel er det en del særegne rammer på Svalbard som ikke endrer seg og som legger premisser for forbruket. Det polare

Figur 1. Svalbard. Andeler av samlet forbruk for enpersonhusholdninger i 1990 og 2001. Prosent

Kilde: Forbruksundersøkelsene i Longyearbyen 1990 og 2001.

Figur 2. Fastlandet. Andeler av samlet forbruk for enpersonhusholdninger i 1990 og 2000. Prosent

Kilde: Forbruksundersøkelsene i Longyearbyen 1990 og 2001.

klimaet stiller større krav til oppvarming i hjemmet og betyr også at man på Svalbard er mer avhengig av varmt yttertøy og fottøy enn i et varmere klima. Permafrosten skaper også spesielle forhold med mye søle i den milde årstiden. Dette fører blant annet til at barn trenger klær og fottøy som er tilpasset slike forhold. Generelt vil behovet for noen typer varer og tjenester øke, mens andre behov vil avta eller være helt fraværende (Statistisk sentralbyrå 1991).

Avstanden til fastlandet gjør også at behovet for og kostnadene til transport ofte blir større. Muligheten til å holde kontakt med slekt og venner vil begrenses av de forholdsvis store kostnadene en reise til fastlandet innebærer. Mesteparten av omkostningene ved å holde kontakt med fastlandsboere vil nok oftest også måtte bæres av Svalbard-boerne. Svalbard er ikke et sted der "fastlandsvenner" stikker innom på kaffe.

Forbruksundersøkelsen² i Longyearbyen for 2000 viste at alle husholdningstyper har et noe høyere forbruk på Svalbard enn på fastlandet. Det samlede utgiftsnivået for enpersonhusholdninger på Svalbard ligger om lag 12 prosent høyere enn nivået på fastlandet, og om lag 13 prosent høyere for flerpersonhusholdningene. Resultatene fra 1990-undersøkelsen viste at det samlede utgiftsnivået lå 21 og 26 prosent over nivået på fastlandet, for henholdsvis enperson- og flerpersonhusholdninger. Det kan derfor være god grunn til å anta at forskjellene mellom Svalbard og fastlandet har minket, men dette kan ikke helt entydig fastslås siden man ikke har klart å beregne en konsumprisindeks som kan justere prisnivået på Svalbard opp til 2000-priser⁴.

Det er viktig å understreke at forbruksnivået ikke er kontrollert for en del egenskaper ved befolkningen. Vi skal senere i artikkelen se at befolkningen på Svalbard har et høyere inntektsnivå enn fastlandsbefolkningen. Høyere inntekt medfører gjerne et høyere forbruk og annerledes sammensetning av forbruket. Når vi finner at forbruksnivået på Svalbard er høyere enn for fastlandet, trenger dette derfor ikke å tilskrives strukturelle rammebetingelser på Svalbard, men kan like godt skyldes trekk ved befolkningen som velger å bo der.

Enpersonhusholdninger på Svalbard bruker mer til reiser og bolig nå enn før

Figur 1 viser klart at enslige på Svalbard bruker mer til reiser og transport i 2001 enn hva de gjorde i 1990. Drøye 30 prosent av forbruket går til dette formålet, og er den desidert største utgiftsposten for enpersonhusholdninger i 2001. Vi har tidligere vært inne på de ekstra kostnadene som er forbundet med å bo på Svalbard når det gjelder kontakt med venner og familie på fastlandet. Disse rammebetingelsene var de samme i 1990, og vi ser at reiser og transport også da var den største utgiftsposten for enslige med en andel på 23 prosent. Økningen kan skyldes flere forhold. Transporttilbudet har blitt bedre med daglige flyruter til fastlandet. Det samlede forbruksnivået kan også ha blitt høyere, og da er det naturlig at en større andel av forbruket går til andre formål enn de rent basale som mat og bolig. Imidlertid ser vi at også andelen til bolig, lys og brensel har økt med 7 prosentpoeng, så denne forklaringen virker ikke helt plausibel. Hvis vi sammenligner med fastlandet (se figur 2) ser vi at også der har andelen til reiser og transport økt noe fra 1990 til 2000, men utslagene er langt mindre enn på Svalbard.

Sammenligner vi utviklingen på Svalbard og fastlandet når det gjelder boligutgifter, ser vi at denne andelen av forbruket nærmer seg hverandre. Det skiller bare 7 prosentpoeng mellom utgiftsandelen til dette formålet. Vi får bekreftet det vi kunne anta når det gjelder effekten av en utvikling på Svalbard i retning av et mer normalisert boligmarked. Statsansatte og ansatte i statsaksjeselskapene (Store Norske med flere) har på 1990-tallet fått redusert sine goder i form av subsidiert bolig. Denne reduksjonen har dog normalt vært ledsaget av en viss kompensasjon i form av høyere lønn. Ansatte i private selskaper mottar få slike goder fra arbeidsgiver, og denne gruppen har økt kraftig på 1990-tallet. Alle disse faktorene bidrar til at forbruksandelen til bolig har økt så vidt kraftig på disse drøye ti årene.

Den største endringen i forbruket finner vi imidlertid innenfor konsumgruppen fritidssysler og utdanning med en reduksjon på 9 prosentpoeng. Denne posten har nær blitt halvert fra 1990 til 2001. Vi ser også at andelen til drikkevarer og tobakk har blitt halvert på disse 11 årene. Andelen til matvarer, klær, skotøy og møbler og husholdningsartikler er nærmest uendret fra 1990 til 2001.

Samlet ser vi at Svalbard er et samfunn i betydelig endring. I et forbrukersperspektiv er endringene vi observerer i forbruksmønsteret relativt store. På fastlandet er det få konsumgrupper som har særlig store bevegelser i perioden, mens Svalbard viser klare tegn på endringer i de strukturelle betingelsene som legger føringer på folks private forbruksmønster. Som vi skal se videre kan det se ut til at de største endringene har skjedd for nettopp enpersonhusholdningene.

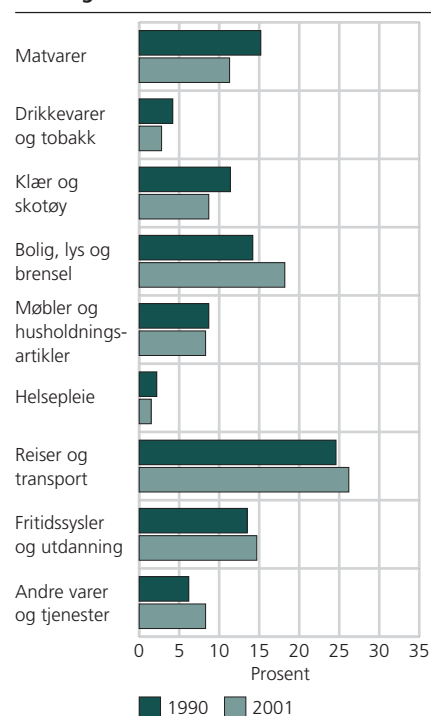
Flerpersonhusholdningene bruker mindre på mat og mer til bolig nå enn før

Reiser og transport er også for flerpersonehusholdningene den desidert største utgiftsposten i 2001 med 26 prosent av det totale forbruket (se figur 3). Dette er en svak økning fra 1990 og omtrent på samme nivå som på fastlandet (se figur 4). Flerpersonhusholdninger har altså ikke hatt den samme dramatiske økningen av denne utgiftsposten som vi så hos enpersonhusholdninger. Flerpersonhusholdninger på fastlandet har hatt en betydelig større økning i forbruksandelen til reiser og transport enn vi finner på Svalbard, og nivået i 2000 er marginalt lavere enn på Svalbard for denne husholdningstypen.

Den største økningen i forbruket finner vi for bolig, lys og brensel. Dette er nå den nest største utgiftsposten for flerpersonehusholdninger på Svalbard med 18 prosent av forbruket. Tendensen er motsatt av utviklingen på fastlandet også for denne husholdningstypen. Fra å være den største utgiftsposten på fastlandet i 1990 med 27 prosent av forbruket, er bolig nå nede på en andel under reiser og transport (21 prosent). En slik motsatt utvikling for sammenlignbare husholdningsgrupper er en klar indikasjon på at de økonomiske rammebetingelsene må ha endret seg i forskjellig retning på Svalbard og fastlandet.

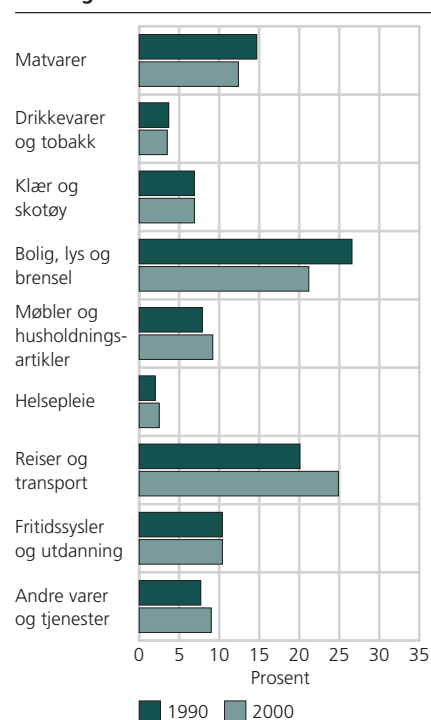
Det er også en klar reduksjon i forbruksandelen som går til matvarer for flerpersonehusholdningene på Svalbard. Andelen er redusert fra 15 til 11 prosent av forbruket og er nå nede som den fjerde største utgiftsposten. Tendensen er den samme som vi finner for gruppen på fastlandet, og andelen i 2000 er også noenlunde den samme.

Figur 3. Svalbard. Andeler av samlet forbruk for flerpersonehusholdninger i 1990 og 2001. Prosent

Kilde: Forbruksundersøkelsene i Longyearbyen 1990 og 2001.

Figur 4. Fastlandet. Andeler av samlet forbruk for flerpersonehusholdninger i 1990 og 2000. Prosent

Kilde: Forbruksundersøkelsene i Longyearbyen 1990 og 2001.

For andre konsumgrupper er endringene relativt små. Det er også et generelt trekk ved utviklingen av forbruksmønsteret for flerpersonhusholdningene at endringene jevnt over har vært mindre enn det vi fant for enpersonhusholdningene. Vi finner ikke igjen den forholdsvis store reduksjonen i utgifter til fritid og utdanning som vi så for enpersonhusholdningene. Snarere ser vi her en svak økning. Det samme forholdet ser vi for gruppen "andre varer og tjenester".

Så langt utgiftene – hva med inntektene?

Hittil har vi beskrevet husholdningenes utgiftsside på Svalbard sammenlignet med fastlandet ved hjelp av prisnivå og forbruksmønster. En husholdnings økonomiske levekår kan uttrykkes i form av tilgang på varer og tjenester på den måten at jo høyere forbruk, desto bedre økonomiske levekår. Men en husholdnings forbruk bygger blant annet på visse preferanser. Man kan for eksempel velge å ikke forbruke alle sine økonomiske ressurser, men å spare noen av dem til senere bruk. På grunn av dette blir husholdningenes inntekt ofte brukt som det mest objektive kriteriet for måling av økonomiske levekår.

Nå finnes det ikke tilgjengelige opplysninger om hvilke personer som tilhørte hvilke husholdninger på Svalbard i 1990. En sammenligning av inntektsutviklingen på 1990-tallet på Svalbard med fastlandet må derfor begrenses til å se på individuell (brutto)inntekt. Det er viktig å gjøre en del avgrensninger før man sammenligner inntektsnivåene. Befolkningens alderssammensetning på Svalbard er annerledes enn på fastlandet ved at andelen i de yngste og eldste aldersgruppene er langt lavere enn på fastlandet. I tillegg er befolkningen på Svalbard fortsatt mannsdominert selv om dette har jevnet seg ut de siste årene. I 1990 var færre enn tre av ti personer lignet på Svalbard kvinner. I 1999 hadde denne kvinneandelen økt til drøyt fire av ti.

Det gjelder også generelt at den norske befolkningen på Svalbard er relativt homogen når det gjelder yrkestilknytning. Levekårsundersøkelsen 2000 i Longyearbyen viste at 91 prosent av alle over 16 år er i arbeid, mens kun 1 prosent var arbeidsledige. 95 prosent av mennene på Svalbard var i arbeid sammenlignet med 78 prosent på fastlandet. For kvinner på Svalbard var 89 prosent yrkestilknyttet mens tilsvarende andel på fastlandet var 69 prosent (se for øvrig artikkel av Kleven i dette nummeret av Samfunnsspeilet).

Et annet forhold som må trekkes inn ved sammenligning av inntektsnivå på Svalbard og på fastlandet, er forskjeller i skatteregler. Gjennomsnittlig skatteprosent på fastlandet i 1999 (utlignet skatt som andel av bruttoinntekt) ligger i størrelsesorden 25 prosent. Tilsvarende andel på Svalbard var om lag 15 prosent i gjennomsnitt. På Svalbard beskattes lønnsinntekter med 6 prosent (satser for inntektsåret 2000), mens næringsinntekter beskattes med 10 prosent. Trygdeavgiftssatsene er for øvrig de samme som på fastlandet.

For å ta hensyn til disse forskjellene i demografi, yrkestilknytning og skatteregler skal vi sammenligne gjennomsnittlig bruttoinntekt på Svalbard og fastlandet for yrkestilknyttede personer i alderen 25-55 år, både før og etter skatt er fratrukket.

Ingen inntektsforskjeller før skatt ...

Gjennomsnittlig bruttoinntekt for personer på Svalbard i alderen 25-55 år utgjorde 219 500 kroner i 1990. I tilsvarende aldersgruppe på fastlandet med yrkestilknytning var gjennomsnittlig bruttoinntekt 208 600 kroner, eller drøye 5 prosent lavere. Ni år senere, i 1999, utgjorde gjennomsnittlig bruttoinntekt på Svalbard og fastlandet henholdsvis 302 000 og 304 700 kroner (i løpende kroner), med andre ord en inntektsforskjell på under 1 prosent, men nå i favør fastlandet.

Gjennomsnittlig bruttoinntekt for menn på Svalbard lå i 1990 drøyt 3 prosent under tilsvarende gjennomsnitt for menn på fastlandet, mens kvinnene på Svalbard i gjennomsnitt hadde 3 prosent høyere bruttoinntekt enn sine søstre på fastlandet. Fram til 1999 har ikke dette bildet endret seg mye. Menn på Svalbard har nå en bruttoinntekt 4 prosent under nivået på fastlandet, mens kvinnene på Svalbard har en gjennomsnittlig inntekt 2 prosent høyere enn for yrkesaktive kvinner på fastlandet.

... men etter at skatten er fratrukket blir bildet et annet

For å korrigere for de store forskjellene i hva som betales i inntektskatt på Svalbard og på fastlandet, ser vi på bruttoinntekten etter at den utlignede skatten er fratrukket. Gjennomsnittlig bruttoinntekt etter skatt på Svalbard utgjorde 191 500 kroner i 1990 sammenlignet med 153 400 kroner på fastlandet. Inntektsforskjellen blir med andre ord på hele 25 prosent i Svalbard-boernes favør. En tilsvarende sammenligning av inntekten etter skatt i 1999 viser at inntektsforskjellen har falt til 16 prosent, men fortsatt gjør altså det lave skattetrykket sitt til at folk på Svalbard sitter med mer igjen i lommeboka etter at skatten er betalt.

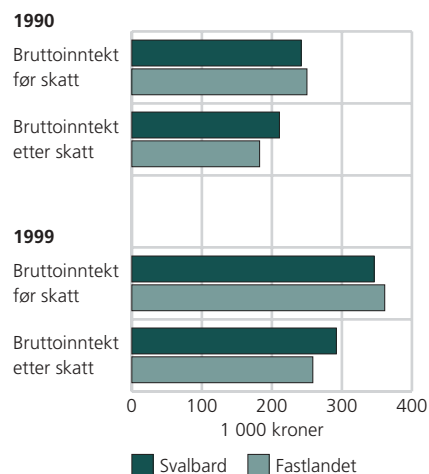
Ser vi på menn og kvinner atskilt i 1999, finner vi at menn på Svalbard har en bruttoinntekt etter skatt som ligger 13 prosent over menns inntekt på fastlandet. For kvinnene er inntektsforskjellen etter skatt enda høyere, 17 prosent. Når man sammenligner disse inntektsnivåene, er det viktig å være klar over at inntektsstatistikken for fastlandet ikke gir noen mulighet for å korrigere for arbeidstid. Levekårsundersøkelsen i Longyearbyen viste at 89 prosent av de sysselsatte innbyggerne arbeider heltid, fordelt på henholdsvis 95 prosent blant mennene og 81 prosent blant kvinnene. Disse andelenes ligger langt over det som for eksempel Statistisk sentralbyrå sin arbeidskraftundersøkelse viser, hvor 89 prosent av mennene oppgis å arbeide heltid sammenlignet med 57 prosent blant kvinnene (<http://www.ssb.no/emner/06/01/yrkeaku/tab-2001-02-01-04.html>).

Høyere husholdningsinntekt på fastlandet enn på Svalbard i 1999 ...

Husholdningen blir ansett for å være den beste analyseenheten når en skal se på inntekt i levekårsammenheng. Som husholdning er regnet alle personer, uansett slektsforhold, som er fast bosatt i boligen og som har felles kost. For inntektsåret 1999 har vi husholdningsopplysninger for både Svalbard og fastlandet og vi kan derfor foreta en sammenligning for dette ene året⁵.

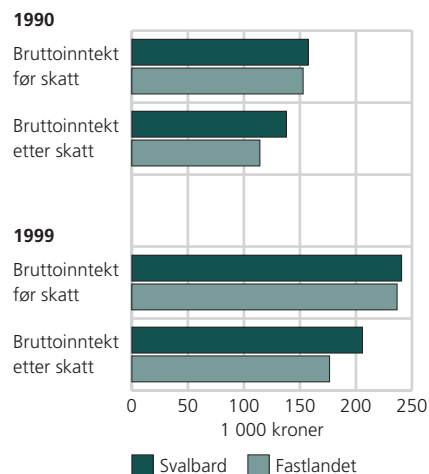
Gjennomsnittlig husholdningsinntekt (før skatt) på fastlandet lå 90 000 kroner høyere enn på Svalbard i 1999, 496 800 kroner sammenlignet med 406 900 kroner. Både yrkesinntekt, kapitalinntekt og diverse overføringer

Figur 5. Gjennomsnittlig bruttoinntekt før og etter skatt. Menn 25-55 år. Svalbard og fastlandet. 1990 og 1999. Kroner

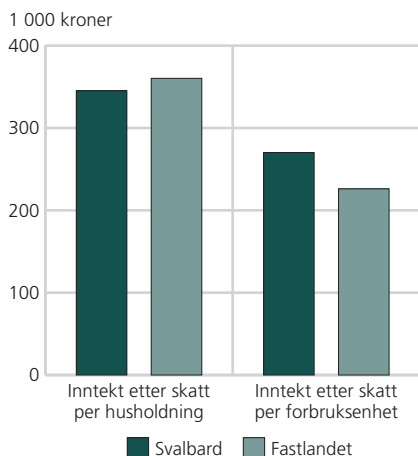
Kilde: Beregningsblad fra skattelikningen for Svalbard, Inntekts- og formuesundersøkelse for personer og husholdninger og Selvangivelsesstatistikk.

Figur 6. Gjennomsnittlig bruttoinntekt før og etter skatt. Kvinner 25-55 år. Svalbard og fastlandet. 1990 og 1999. Kroner

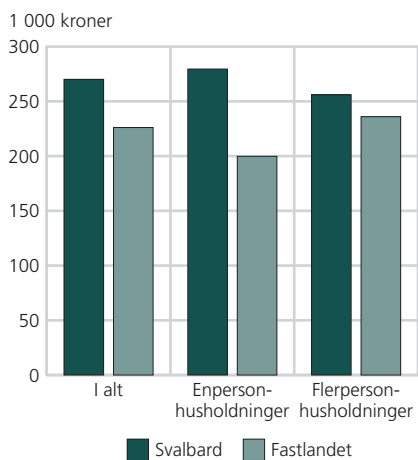
Kilde: Beregningsblad fra skattelikningen for Svalbard, Inntekts- og formuesundersøkelse for personer og husholdninger og Selvangivelsesstatistikk.

Figur 7. Inntekt etter skatt per husholdning og per forbruksenhet. Hovedinntektstaker 25-55 år. Svalbard og fastlandet. 1999. Kroner

Kilde: Inntektsstatistikk for personer og familier, Levekårsundersøkelsen 2000 i Longyearbyen og Inntekts- og formuesundersøkelse for personer og husholdninger.

Figur 8. Inntekt etter skatt per forbruksenhet, etter husholdningstype. Svalbard og fastlandet. 1999. Kroner

Kilde: Inntektsstatistikk for personer og familier, Levekårsundersøkelsen 2000 i Longyearbyen og Inntekts- og formuesundersøkelse for personer og husholdninger.

som pensjoner, stønader og barnetrygd ligger i gjennomsnitt høyere hos fastlandshusholdningene.

Inntektsforskjellen mellom fastlandet og Svalbard reduseres likevel betraktelig når vi ser på husholdningens inntekt etter skatt. Gjennomsnittlig utlignet skatt for husholdningene på Svalbard (61 700 kroner) utgjør mindre enn halvparten av gjennomsnittlig skatt for tilsvarende husholdninger på fastlandet (136 500 kroner). Inntektsforskjellen etter skatt reduseres med andre ord til 15 000 kroner i gjennomsnitt, men fortsatt i favør av fastlandshusholdningene.

... men ikke når vi korrejerer for forskjeller i husholdningsstørrelse

Et viktig forhold som bør trekkes inn når man sammenligner husholdningsinntekter, er forskjeller i husholdningsstørrelse. Innslaget av enpersonhusholdninger er langt større på Svalbard enn på fastlandet. For de husholdningene vi nå har sammenlignet inntekten til, utgjør gjennomsnittlig husholdningsstørrelse på Svalbard 1,9 personer, mens for referansehusholdningene på fastlandet utgjør den 2,7 personer i gjennomsnitt.

I figur 7 ser vi at ved korrigering for husholdningsstørrelse blir gjennomsnittlig inntektsnivå for alle husholdninger på Svalbard liggende høyere enn på fastlandet. Gjennomsnittlig inntekt etter skatt per forbruksenhet (EL=0,5)⁶ utgjorde 270 100 kroner for alle husholdninger på Svalbard, sammenlignet med 226 100 kroner for referansehusholdningene på fastlandet.

Enslige på Svalbard har mye høyere inntekt enn enslige på fastlandet

I figur 8 er inntektsnivået på Svalbard og fastlandet sammenlignet for henholdsvis enperson- og flerpersonhusholdninger. Vi ser at inntektsforskjellen er betraktelig større for enpersonhusholdningene enn for flerpersonhusholdningene. Enpersonhusholdningene på Svalbard hadde i 1999 en gjennomsnittlig inntekt etter skatt på 279 300 kroner. Dette er 80 000 kroner, eller nesten 40 prosent høyere, enn for de enpersonhusholdningene vi sammenligner med på fastlandet. De to hovedårsakene til dette er igjen en relativt stor forskjell i yrkesinntekt samt det lavere skattenivået. Yrkesinntekten for enslige personer 25-55 år på Svalbard ligger i gjennomsnitt mer enn 45 000 kroner høyere enn for yrkesaktive enslige personer i samme aldersgruppe på fastlandet. Samtidig får enpersonhusholdningene på Svalbard utlignet drøyt 30 000 kroner mindre i skatt.

For de større husholdningene er bildet litt annerledes. Inntekt etter skatt per forbruksenhet for disse husholdningene på Svalbard utgjør 256 000 kroner og på fastlandet 236 000 kroner, en forskjell på om lag 9 prosent. Både yrkesinntekt, kapitalinntekt og overføringer ligger derimot høyere på fastlandet. Igjen er det det lave skattenivået som bidrar til at Svalbardianerne kommer best ut.

Økende husholdningsinntekt med økende botid på Svalbard

Figur 9 viser at husholdningsinntekten øker med økende botid på Svalbard. I husholdninger hvor hovedinntektstakeren har bodd på Svalbard ti år eller lenger, utgjør inntekt etter skatt per forbruksenhet 287 000 kroner. For husholdninger med botid fra fem til ni år er tilsvarende inntekt litt høyere, 293 000 kroner. Deretter er det et lenger sprang ned til inntektsnivået for de med kortere botid. For husholdninger hvor hovedinntektstaker har bodd på Svalbard fra tre til fire år, utgjør inntekt per forbruksenhet 261 000 kroner sammenlignet med 253 000 kroner for de med botid under to år. Igjen er det lønnsinntekten som bidrar mest til inntektsforskjellene, lønnen øker med økende botid.

Noen årsaker til dette viser Levekårsundersøkelsen i Longyearbyen, hvor det er folk ansatt i gruvedrift og folk ansatt i lokalforvaltning som har bodd lengst på Svalbard, henholdsvis en gjennomsnittlig botid på 15 år og 10,5 år (Kleven 2002). Statistikken viser at disse to yrkessektorene har de høyeste lønnsinntektene (Kirkeberg, Holth og Storrud 2002). Vi har også tidligere vist at menn har høyere inntekt enn kvinner. Den mannlige befolkningen på Svalbard har gjennomsnittlig bodd 1,5 år lenger enn den kvinnelige befolkningen viser levekårsundersøkelsen fra 2000.

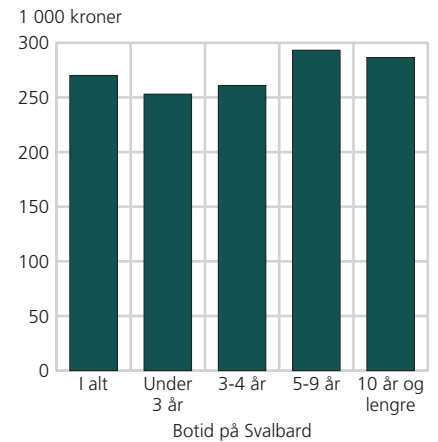
Godt samsvar mellom faktisk og opplevd økonomi

Vi har hittil sett en god del på tallenes tørre tale og sammenlignet økonomien til ulike grupper på Svalbard og også forsøkt å gjøre noen sammenligninger med referansegrupper på fastlandet. Dette gir et relativt godt og objektivt bilde av personers og husholdningers økonomi. Men hva inntektsstatistikken viser og hva slags subjektivt syn folk har på sin egen økonomi, vil variere. I levekårsundersøkelsen i Longyearbyen i 2000 ble intervjuobjektene spurt om hva de syntes om egen husholdnings økonomi. De ble bedt om å rangere den på følgende skala; svært fornøyd, ganske fornøyd, verken fornøyd eller misfornøyd, ganske misfornøyd og svært misfornøyd⁷.

For det første kan det fastslås at folk på Svalbard i all hovedsak er fornøyd med økonomien til husholdningen de tilhører. Mer enn 88 prosent oppgir at de er ganske eller svært fornøyd med sin økonomi (av disse oppgir nesten 42 prosent at de er svært fornøyd). I underkant av 9 prosent har et greit forhold til privatøkonomien, de er verken fornøyd eller misfornøyd. Kun 16 husholdninger, eller omtrent 3 prosent, oppgir at de er misfornøyd eller svært misfornøyd med økonomien.

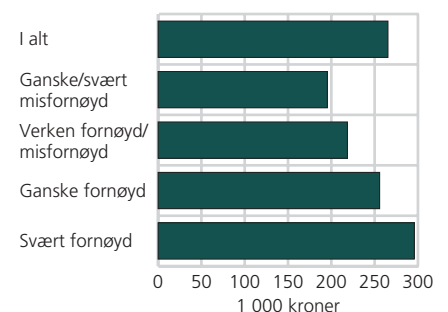
Ut fra figur 10 ser vi også at det er et bra samsvar mellom størrelsen på husholdningens inntekter og hvordan økonomien faktisk oppleves. Inntekt etter skatt per forbruksenhet synker gradvis fra 296 000 kroner for de som er svært fornøyd med sin økonomi ned til 100 000 kroner lavere blant de som er ganske eller svært misfornøyd med privatøkonomien. Med andre ord har de som er mest misfornøyd bare to tredeler av ekvivalentinntekten til de som er mest fornøyd.

Figur 9. Inntekt etter skatt per forbruksenhet, etter hovedinntektstakers botid. Svalbard. 1999. Kroner

Kilde: Inntektsstatistikk for personer og familier, Levekårsundersøkelsen 2000 i Longyearbyen og Inntekts- og formuesundersøkelse for personer og husholdninger.

Figur 10. Inntekt etter skatt per forbruksenhet, etter hovedinntektstakers oppfatning av egen husholdningsøkonomi. Svalbard. 1999. Kroner

Kilde: Inntektsstatistikk for personer og familier og Levekårsundersøkelsen 2000 i Longyearbyen.

1. Denne artikkelen er et utdrag fra en rapport (Kirkeberg, Holth og Storrud 2002) finansiert med bidrag fra Svalbard-rådet, Store Norske Spitsbergen Kullkompani AS, Justis- og politidepartementet, Arbeiderforeningen på Svalbard, Sparebanken Nord-Norge og Svalbard Samfunnsdrift AS.

2. For nærmere dokumentasjon av selve undersøkelsens opplegg, gjennomføring og metoder, se Kirkeberg, Holth og Storrud 2002.

3. Indirekte ønsket man også å kartlegge prisutviklingen på Svalbard fra 1990 til 2001. Mangelfullt prismateriale fra 1990 og store avvik mellom vare- og tjenestespesifikasjonene i 1990 og 2001, utelukket en slik analyse.

4. For å kunne si noe om utviklingen av forbruket, blir vi derfor nødt til å begrense oss til å sammenligne andeler av forbruksutgifter, slik disse fordeler seg mellom de ulike vare- og tjenestegruppene. Siden forbrukstallene fra 1990 ikke er prisjustert, kan vi strengt tatt ikke si noe om det faktiske forbruket (mengden) av en gitt vare eller tjeneste har økt eller avtatt. En økning av en gitt vares andel av de totale forbruksutgifter trenger ikke bety at husholdningene forbruker mer av denne varen, men kan like godt skyldes at varen har blitt dyrere sammenlignet med andre varer.

5. Husholdningene er avgrenset til de som har en hovedinntektstaker som er yrkestilknyttet og i alderen 25-55 år.

6. En vanlig metode for å sammenligne inntekten til husholdninger med ulik størrelse og sammensetning, er å beregne husholdningsinntekt etter skatt per forbruksenhet. Denne inntekten beregnes ved å dividere husholdningens samlede inntekt etter skatt med summen av de ulike husholdningsmedlemmenes forbruksenheter. Disse forbruksenhetene kan beregnes på ulike måter, avhengig av hvilken ekvivalensskala som velges. I denne artikkelen er den såkalte kvadratrot-skalaen ($E=0,5$) benyttet. Her divideres husholdningsinntekten med kvadratrotten av antall husholdningsmedlemmer. Med kvadratrot-skalaen må for eksempel en husholdning med to voksne og to barn ha en inntekt som er to ganger så høy som inntekten til en enslig for å oppnå det samme velferdsnivået (på grunn av stordriftsfordeler i større husholdninger).

7. På grunn av svært få observasjoner i kategorien "svært misfornøyd" er denne slått sammen med kategorien "ganske misfornøyd".

Referanser

Høifødt, Sverre (2000): *Pris- og forbruksundersøkelse for Longyearbyen*, upublisert notat 23.08.00.

Kirkeberg, Mads Ivar, Bjørn Are Holth og Ayfer E. Storrud (2002): *Pris, forbruk og inntekt. Økonomiske levekår på Svalbard sammenlignet med fastlandet i 1990 og 2000*. Rapport 2002/14. Statistisk sentralbyrå.

Statistisk sentralbyrå (1991): *Prisnivå på Svalbard 1990*. Rapporter 91/15.

Hvis vi ser på noen kjennetegn til hovedinntektstakeren i husholdningene og hvordan vedkommende opplever sin egen økonomi, finner vi blant annet at menn på Svalbard generelt ser ut til å være litt mer fornøyde med sin husholdnings økonomi enn det kvinnene er. Nesten ni av ti menn (89 prosent) oppgir at de er ganske eller svært fornøyde. Mens bare 2 prosent oppgir å være ganske eller svært misfornøyde. Blant kvinnene oppgir også nesten ni av ti (88 prosent) å være ganske eller svært fornøyde, men en noe lavere andel blant de aller mest fornøyde. Blant kvinnelige hovedinntektstakere er det i underkant av 5 prosent som oppgir å være misfornøyde med egen husholdnings økonomi.

Det er ingen store forskjeller å spore i grad av tilfredshet med egen økonomi og hvilken husholdningstype man tilhører. Både i flerpersonhusholdningene og enpersonhusholdningene på Svalbard er nesten 90 prosent fornøyde med økonomien, men graden av tilfredshet varierer litt mer for husholdningene med flere personer. De har en høyere andel både blant dem som er svært fornøyde og blant dem som er misfornøyde.

Vi har tidligere sett at husholdningsinntekten øker med økende botid på Svalbard. Gradene av tilfredshet med egen økonomi målt etter hvor lenge hovedinntektstaker har bodd på Svalbard, viser ikke den helt samme korrelasjonen. De som har bodd på Svalbard lengst, 10 år eller mer, har den laveste andelen blant de som er svært fornøyde med økonomien, men avstanden til de med mye kortere botid er riktignok ikke stor. Slår man kategoriene ganske fornøyd og svært fornøyd sammen, er det ikke store forskjeller etter lengden på botid, men fortsatt har de med lengst botid den laveste andelen. I andre enden av skalaen hos de som er ganske eller svært misfornøyd, har de med botid 3-4 år den klart høyeste andelen, mer enn dobbelt så høy som de med kortest og lengst botid. En botid på Svalbard på 5-9 år ser ut til å være gunstig, ingen av disse husholdningene oppgir å være misfornøyd med sin økonomi.

Bare en av tre elever fortsetter med utdanning

Færre tar utdanning etter avsluttet videregående opplæring

Våren 2000 var det til sammen litt over 60 000 elever som gikk ut av videregående skole med studiekompetanse eller yrkeskompetanse. Av disse gikk bare 31 prosent direkte over i videre utdanning. Sammenlignet med 1997 har denne andelen sunket med 14 prosentpoeng.

Elevenes kompetanse er styrende for hvilken vei de velger etter videregående opplæring. Det er naturlig at elever med yrkeskompetanse trekker ned gjennomsnittet for alle elever. Mange av disse går direkte ut i arbeid og søker i langt mindre grad videre utdanning enn de som har studiekompetanse. Men dette alene forklarer ikke det lave tallet. Det er noe overraskende at også en stor andel av elevene med oppnådd studiekompetanse valgte andre veier enn utdanning rett etter videregående opplæring.

Mona Raabe

Med innføring av Reform -94 har ungdom mellom 16 og 19 år fått lovfestet rett til minimum tre års videregående opplæring. Opplæringen skal føre fram til studiekompetanse, yrkeskompetanse eller dokumentert kompetanse. Vitnemål med oppnådd studiekompetanse gir elevene adgang til studier ved universiteter og høyskoler. Yrkeskompetanse gir en yrkestittel gjennom dokumentert svennebrev/fagbrev eller vitnemål. De elevene som av ulike grunner verken oppnår studiekompetanse eller yrkeskompetanse, får et kompetansebevis, som dokumenterer kompetanse på lavere nivå. Denne siste gruppen berøres ikke i denne artikkelen.

Færre med studiekompetanse velger utdanning rett etter videregående skole

Nesten 58 prosent av 2000-kullet gikk ut av videregående opplæring med studiekompetanse. Av disse var det ikke mer enn 45 prosent som fortsatte direkte over i høyere eller annen utdanning. En av årsakene er avtjening av verneplikten for guttenes vedkommende. Mange ungdommer føler dessuten behov for å gjøre noe helt annet før de tar videre utdanning. Det er også registrert en forbedring av arbeidsmarkedssituasjonen for ungdom på slutten av 1990-årene, slik at flere har mulighet til å få seg arbeid. Selv om antall elever som oppnådde studiekompetanse har endret seg lite fra 1997 til 2000, har antall elever som velger utdanning samme høst sunket med 1 400. Regnet i prosent har andelen med studiekompetanse som fortsetter i utdanning rett etter videregående skole sunket med 4 prosentpoeng i tidsrommet 1997 til 2000.

Dersom vi sammenligner de fem studieretningene som gir studiekompetanse (tabell 1), var det studieretning for musikk, dans og drama som hadde den høyeste andelen av elever som fortsatte med utdanning rett etter videregående skole. Andelen var 59 prosent. Mer enn hver femte elev av disse valgte å fortsette utdanningen ved en folkehøgskole. Denne andelen er høy sammenlignet med de andre allmennfaglige studieretningene, der færre enn en av ti valgte dette utdanningstilbudet. 17 prosent av elevene ved

Mona Raabe er rådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for befolknings- og utdanningsstatistikk (raa@ssb.no).

Tabell 1. Overgang fra videregående opplæring¹, etter studieretning og kjønn. Utdanning som ga studiekompetanse. 2000. Prosent

Studieretning våren 2000	I alt	I utdanning 1. oktober 2000 ¹					Ikke i utdanning 1. oktober 2000	I alt
		Videregående skoler og lærlinger	Folkehøgskoler	Annen videregående utdanning ²	Høgskoler	Universiteter		
Menn og kvinner								
i alt	34 712	6	8	4	16	11	55	100
Allm. øk. og adm. fag ..	29 926	6	7	4	17	11	55	100
Musikk, dans og drama	1 265	3	22	5	12	17	41	100
Idrettsfag	1 782	4	8	7	13	6	62	100
Naturbruk	403	10	5	2	16	6	61	100
Formgivingsfag	1 336	5	15	8	8	7	56	100
Menn i alt	13 875	5	4	5	11	8	67	100
Allm. øk. og adm. fag ..	11 988	5	4	4	11	8	67	100
Musikk, dans og drama	393	5	19	5	8	12	51	100
Idrettsfag	1 084	5	3	8	6	4	74	100
Naturbruk	189	12	2	4	17	4	62	100
Formgivingsfag	221	5	7	8	2	6	73	100
Kvinner i alt	20 837	6	11	4	19	13	47	100
Allm. øk. og adm. fag ..	17 938	7	9	3	20	14	47	100
Musikk, dans og drama	872	2	24	5	14	18	37	100
Idrettsfag	698	4	15	4	23	10	44	100
Naturbruk	214	9	7	1	15	7	60	100
Formgivingsfag	1 115	5	16	8	9	8	53	100

¹ Omfatter elever som fullførte videregående kurs II.

² Omfatter arbeidsmarkedskurs og annen videregående utdanning på videregående nivå.

studieretning for musikk, dans og drama begynte på studier ved et universitet og 12 prosent på en høyskoleutdanning. Grunnen til at folkehøgskoler er et populært valg for disse elevene, er at mange av disse skolene tilbyr opplæring innenfor estetiske fag som musikk, dans og drama. I tillegg til gode faglige tilbud, er det to andre forhold som også har betydning for elevenes valg av folkehøgskoleutdanning. For det første får elever som er 19 år, og som tar et år på folkehøgskole rett etter gjennomført treårig videregående opplæring, et ekstra stipend fra Lånekassen. For det andre får elever som har fullført et år på folkehøgskole tre konkurransepoeng ved inntak til høyere utdanning.

I en spørreundersøkelse foretatt av Statistisk sentralbyrå vinteren 2000/2001 på oppdrag fra Folkehøgskoleutvalget, kom det fram at av elever som valgte linje for estetiske fag og håndverksfag, sa fire av fem at stipend fra Lånekassen betydde mye for at de valgte å begynne på folkehøgskole. Mer enn halvparten oppga at å

få 3 poeng ved inntak til høyere utdanning var en grunn til at de valgte folkehøgskole (Lagerstrøm 2001).

Omtrent 27 prosent av elevene med studiekompetanse gikk direkte til universiteter og høyskoler, og dette utgjorde 60 prosent av alle som fortsatte med utdanning. Elever fra studieretning for allmenne, økonomiske og administrative fag trakk her opp gjennomsnittet. Denne studieretningen har også klart flest elever. Elevene på denne studieretningen utgjorde om lag 86 prosent av de som oppnådde studiekompetanse. 45 prosent av disse elevene var i utdanning 1. oktober 2000, og 28 prosent av elevene valgte å starte på utdanning ved et universitet eller en høyskole. Velger en å se på høyskole- og universitetsutdanning samlet, er det liten forskjell fra 1997, men det er en tendens til at en større andel elever velger høyskole- og en mindre andel universitetsutdanning. I 1997 var fordelingen på høyskole og universitet henholdsvis 15 og 14 prosent. Høsten 2000 var fordelingen 17 mot 11 prosent.

Andelen som går direkte over fra videregående skole til universitet og høyskole har endret seg opp gjennom 1970-, 1980- og 1990-tallet. På slutten av 1970-tallet ble det stadig færre som begynte å studere ved universiteter eller høyskoler samme år som de fullførte gymnas/allmennfaglig studieretning i videregående skole. Fra slutten av 1970-tallet og fram til slutten av 1980-tallet gikk om lag 20 prosent av elevene i gymnas/allmennfaglig studieretning direkte over i høyere utdanning. Rundt 1990 økte andelen til

godt over 30 prosent og hold seg på om lag samme nivå første halvdel av 1990-tallet (Jørgensen 1997). Spesielt var økningen i andelen til universitetene høy. Grunnen til dette var trolig en kraftig økning i ungdomsarbeidsledigheten på slutten av 1980-tallet. Utdanningskapasiteten hadde også en sterk økning fram til 1996. Endringer i strukturen i videregående opplæring i forbindelse med Reform -94 gjør det vanskelig å sammenligne tallene før og etter 1997, men det ser ut som om andelen som begynner å studere ved et universitet eller en høyskole rett etter videregående opplæring, har sunket mot slutten av 1990-tallet.

Økt etterspørsel etter fagarbeidere

For elever med oppnådd yrkeskompetanse, var andelen av personer som var i utdanning samme høst lav. I gjennomsnitt gjaldt det bare 11 prosent av elevene (tabell 2). Det var noe variasjon mellom studieretningene. Andelen av elever som hadde fullført studieretning for byggfag, og som fortsatte i utdanning, utgjorde bare om lag 4 prosent, mens tilsvarende andel for elever ved studieretning for naturbruk var 21 prosent og for formgivingsfag 17 prosent. Andelen av elever med yrkeskompetanse som fortsetter med utdanning rett etter videregående opplæring, har sunket med 22 prosentpoeng i årene 1997-2000. En årsak til at så få med yrkeskompetanse fortsetter i utdanning, er trolig den økte etterspørselen etter fagarbeidere de siste årene. Flere ungdommer kan gå direkte ut i arbeid etter endt utdanning.

Arbeidsmarkedssituasjonen for og etterspørselen etter ulike utdanningskategorier er tidligere omtalt i en artikkel i Samfunnsspeilet av Nils Martin Stølen. Som en følge av konjunkturoppgangen i norsk økonomi fra 1993 til 1998 har det vært en klar økning i etterspørselen etter arbeidskraft med videregående fagopplæring, og det ble registrert mangel på enkelte typer arbeidskraft. Spesielt gjelder det innenfor industri og bygge- og anleggsvirksomheten. Han påpeker også at andelen med fagutdanning i industrien og bygge- og anleggsvirksomheten har økt markert fra 1997 til 1999 (Stølen 2002). Utrekninger viser at andelen elev-

Tabell 2. Overgang fra videregående opplæring¹, etter studieretning og kjønn. Utdanning som ga yrkeskompetanse. 2000. Prosent

Studieretning våren 2000	I alt	I utdanning 1. oktober 2000 ¹			Ikke i utdanning 1. oktober 2000	I alt
		Videregående skoler og lærlinger	Annen videregående utdanning ² og folkehøgskoler	Universiteter og høyskoler		
Menn og kvinner						
i alt	25 311	8	1	1	89	100
Allm. øk. og adm. fag	1 871	1	1	4	93	100
Helse- og sosialfag	6 872	13	1	1	85	100
Naturbruk	921	16	1	4	79	100
Formgivingsfag	1 826	13	3	1	83	100
Hotell- og næringsm.fag	2 095	8	1	1	90	100
Byggfag	2 478	3	1	1	96	100
Tekniske byggfag	916	6	2	1	92	100
Elektrofag	2 441	10	1	2	87	100
Mekaniske fag	5 082	6	1	1	93	100
Kjemi- og prosessfag	297	6	1	5	88	100
Trearbeidsfag	512	4	1	1	94	100
Menn i alt	14 110	6	1	1	92	100
Allm. øk. og adm. fag	228	1	2	4	93	100
Helse- og sosialfag	732	6	1	2	91	100
Naturbruk	662	12	1	2	85	100
Formgivingsfag	261	13	3	1	84	100
Hotell- og næringsm.fag	1 103	6	1	1	92	100
Byggfag	2 462	3	1	1	96	100
Tekniske byggfag	850	5	1	1	93	100
Elektrofag	2 385	10	1	2	88	100
Mekaniske fag	4 783	6	1	1	93	100
Kjemi- og prosessfag	201	4	-	3	93	100
Trearbeidsfag	443	4	1	0	94	100
Kvinner i alt	11 201	11	2	2	85	100
Allm. øk. og adm. fag	1 643	1	1	4	93	100
Helse- og sosialfag	6 140	14	1	1	84	100
Naturbruk	259	26	2	8	64	100
Formgivingsfag	1 565	13	3	1	83	100
Hotell- og næringsm.fag	992	11	2	1	87	100
Byggfag	16	6	6	-	88	100
Tekniske byggfag	66	12	8	-	80	100
Elektrofag	56	13	2	5	80	100
Mekaniske fag	299	7	0	2	91	100
Kjemi- og prosessfag	96	10	3	8	78	100
Trearbeidsfag	69	3	-	4	93	100

¹ Omfatter elever som fullførte videregående kurs II.

² Omfatter arbeidsmarkedskurs og annen videregående utdanning på videregående nivå.

er fra studieretninger som byggfag og tekniske byggfag som fortsetter med utdanning har sunket de siste årene. I 1997 var det 14 prosent av byggfag-elevne og 23 prosent av elevne fra tekniske byggfag som valgte videre utdanning. I 2000 var tallene for de samme gruppene henholdsvis 4 prosent og 8 prosent.

Tilgangen på arbeid påvirker utdanningsvalgene. Flere tar de utdanningene det er etterspørsel etter. Dette underbygges av tall fra Læringscenterets statistikk (Mimir, nr. 4/5 2002) som viser at søkningen til yrkesfagene har økt, spesielt har det vært en markant økning i antall søkere på byggfag de siste årene. Det er en nedgang i antall søkere til allmenne, økonomiske og administrative fag. En medvirkende forklaring til økningen i yrkesfag på bekostning av allmenne, økonomiske og administrative fag kan også være den nye yrkesfaglige studieretningen "media og kommunikasjon", som alle fylker har tilbudt siden 2001 og som viser seg å være et ettertraktet tilbud blant elevne.

Jenter – morgendagens intelligentsia?

Det er liten endring i forskjeller på utdanningsvalg hos jenter og gutter. Av 2000-kullet utgjorde jentene 60 prosent av de som oppnådde studiekompetanse. I 1997 var jenteandelen 58 prosent. Guttene var i flertall blant dem som fikk yrkeskompetanse; 56 prosent av elevne på de utdanningene som ga yrkeskompetanse var gutter i 2000. I 1997 var andelen 58 prosent.

I NIFUs sluttrapport "I MÅL? Evaluering av Reform -94" (Støren, Kjerli og Aamodt 1998) fant en at jentene dominerte på studieretning for allmenne, økonomiske og administrative fag, helse- og sosialfag og formgivingsfag mens guttene dominerte på de øvrige studieretningene. Det er fremdeles slik at jenter og gutter velger tradisjonelt. Nesten ni av ti på studieretning for helse- og sosialfag våren 2000 var jenter, mens guttene var i stort flertall innenfor de tekniske fagene. Innenfor byggfag var tilnærmet 100 prosent gutter og innenfor elektrofag om lag 98 prosent.

Vi har fortsatt et kjønnssegregert utdanningsvalg innenfor videregående opplæring, til tross for at det er arbeidet med å bevisstgjøre elever på hvilke mekanismer som rår når det gjelder valg av utdanning og yrke. Bevisstgjøring om mekanismene fører likevel ikke til at individenes valg endres – på grunn av sterke sosiale strukturer og internaliserte normer/mønstre. Gutter og jenter sosialiseres på ulik måte, med ulike rollemodeller og oppvekstmiljø. Det påvirker selvbildet, hva de har lyst på, hva de kan og hva de synes at de passer til å gjøre.

Det var også en større andel av jentene enn av guttene som gikk direkte ut i videre utdanning. Forskjellen mellom jenter og gutter var størst blant elevne som gikk ut av videregående skole med studiekompetanse. Tabell 1 viser at andelen gutter og jenter som var i utdanning, var henholdsvis 33 og 53 prosent. Andelen jenter som begynte direkte på universiteter eller høyskoler var 33 prosent, mens guttenes andel var 19 prosent. Verneplikten er en av årsakene til at guttene kommer dårligere ut. Mange av guttene tar første-gangstjeneste i militæret rett etter avsluttet videregående opplæring. Men uavhengig av om gutter begynner i militære eller ikke, stemmer funnene godt med kjønnsfordelingen i høyere utdanning.

Landbakgrunn er eget, eventuelt mors, eventuelt fars fødeland. Når begge foreldrene er født i utlandet, er de i de aller fleste tilfeller født i samme land. I tilfeller der foreldrene har ulikt fødeland, er det mors fødeland som blir valgt. Vi bruker følgende landgrupper:

Norden
Øst-Europa
Vest-Europa (eksklusive Tyrkia)
Asia (inklusive Tyrkia)
Afrika
Sør- og Mellom-Amerika
Nord-Amerika og Oseania.

Dersom en ser på de som ble uteksaminert ved norske universiteter og høyskoler i studieåret 2000/2001, var nesten 60 prosent av dem kvinner. Kvinnene har vært i flertall blant kandidatene i universitets- og høyskoleutdanninger på hele 1990-tallet, og det har vært en gradvis økning. I studieåret 1990/1991 var andelen kvinnelige kandidater 54 prosent. Kvinneandelen var høyest på studier på lavere nivå, med 63 prosent. Mannlige kandidater var så vidt i overvekt på høyere nivå og i forskerutdanninger, med til sammen en andel på 54 prosent. Men også her synes kvinnene å være i ferd med å ta igjen mennene. Kvinneandelen på dette området har økt fra 32 til 45 prosent fra 1990/1991 til 2000/2001. Det blir interessant å se om dette i fremtiden vil gjenspeile seg i en økning av kvinneandelen i ledende stillinger i samfunnet.

Ungdom med ulik landbakgrunn

Vi har delt elevene inn etter hvilket land de har bakgrunn fra. Det er skilt mellom elever med bakgrunn fra et nordisk land inkludert Norge og de utenfor Norden. Om lag 8 prosent av alle elevene som gikk ut av videregående skole i 2000, hadde landbakgrunn fra land utenfor Norden.

Tabell 3 viser prosentvis oversikt over hvor elever, som gikk ut av videregående opplæring våren 2000 med studiekompetanse, befant seg samme høst. Av ungdom med landbakgrunn utenfor Norden, var 46 prosent i utdanning samme høst. Tilsvarende tall for alle elevene i Norge med oppnådd studiekompetanse var 45 prosent. Splitter en opp elevene etter ulike landbakgrunnsområder, finner en noen forskjeller. Det var størst andel av elever med innvandringsbakgrunn fra Asia, inkludert Tyrkia, som var i utdanning samme år som de fullførte videregående opplæring. Det var 53 prosent som var i utdanning, noe som er 8 prosentpoeng høyere enn gjennomsnittet for alle elever. For elever med landbakgrunn fra Øst-Europa var 49 prosent i utdanning. Elever fra Amerika og Oseania, Vest-Europa (eksklusive Tyrkia) og fra Afrika hadde en lavere andel enn gjennomsnittet, henholdsvis 37, 40 og 41 prosent.

Tabell 3. Overgang fra videregående opplæring¹, etter landbakgrunn og kjønn. Utdanning som ga studiekompetanse. 2000. Prosent

Landbakgrunn	I alt	I utdanning 1. oktober 2000 ¹				Ikke i utdanning 1. oktober 2000	I alt
		Videregående skoler og lærlinger	Annen videregående utdanning ² og folkehøgskoler	Univer-sitet	Høgskoler		
Menn og kvinner							
i alt	34 609	6	12	16	11	55	100
Norden	31 066	6	13	16	11	55	100
Øst-Europa	444	7	5	18	18	51	100
Vest-Europa (eksklusive Tyrkia)	787	4	11	11	13	60	100
Asia (inklusive Tyrkia)	1 505	9	10	20	14	47	100
Afrika	317	15	5	13	7	59	100
Sør- og Mellom-Amerika	257	10	9	11	8	63	100
Nord-Amerika og Oseania	233	4	12	9	12	63	100
Menn i alt	13 835	5	9	11	8	67	100
Norden	12 284	5	9	10	8	68	100
Øst-Europa	193	5	5	20	11	59	100
Vest-Europa (eksklusive Tyrkia)	349	5	10	9	9	67	100
Asia (inklusive Tyrkia)	630	8	7	19	12	54	100
Afrika	163	15	4	13	3	64	100
Sør- og Mellom-Amerika	111	10	5	13	9	64	100
Nord-Amerika og Oseania	105	2	6	4	16	72	100
Kvinner i alt	20 774	6	14	19	13	47	100
Norden	18 782	6	15	20	13	46	100
Øst-Europa	251	9	5	18	23	46	100
Vest-Europa (eksklusive Tyrkia)	438	4	13	13	17	54	100
Asia (inklusive Tyrkia)	875	11	11	21	16	41	100
Afrika	154	16	5	14	12	54	100
Sør- og Mellom-Amerika	146	10	12	9	8	62	100
Nord-Amerika og Oseania	128	6	16	14	9	55	100

¹ Omfatter elever som fullførte videregående kurs II.

² Omfatter arbeidsmarkedskurs og annen videregående utdanning på videregående nivå.

Referanser

Jørgensen, Tor (1997): Utdanning i Norge. *Statistiske Analyser 1997*, Statistisk sentralbyrå.

Lagerstrøm, Bengt Oscar (2001): Bruk av folkehøgskolen 2000/2001. Notater 2001/29. Statistisk sentralbyrå.

Mimir. Nyhetsblad fra Læringscenteret - nasjonalt kompetansesenter for utdanningssektoren. Nr. 4/5 september 2002. Statistikken fins på <http://www.ls.no/utdanningsstatistikk/statistikk.asp>.

Stølen Nils Martin (2002): Godt samsvar mellom tilbud og etterspørsel for de fleste typer arbeidskraft. *Samfunnsspeilet* nr. 2/2002, Statistisk sentralbyrå.

Støren, Kjersli og Aamodt (1998): NIFUs sluttrapport "I MÅL? Evaluering av Reform -94".

Om lag 29 prosent av elevene med landbakgrunn utenfor Norden valgte overgang til universitet eller høyskole samme høst som de fullførte videregående utdanning med studiekompetanse. Tilsvarende regnestykke for elever fra Norden gir omtrent samme resultat – 27 prosent.

Kjønnsforskjellene er tydelige også blant innvandrerdøtre med studiekompetanse, selv om forskjellene gjennomgående er mindre enn for nordiske elever. En større andel av jentene enn guttene med samme bakgrunn, valgte utdanning rett etter avsluttet videregående opplæring (tabell 3). Minst forskjell mellom jenter og gutter, dersom en ser på elever med landbakgrunn utenfor Norden, finner en blant elever fra Sør- og Mellom-Amerika. Om lag 36 prosent av guttene og 38 prosent av jentene fortsatte med utdanning samme høst som de fullførte videregående opplæring. Størst forskjell mellom jenter og gutter, finner en hos elever fra Nord-Amerika og Oseania med om lag 28 prosent av guttene mot litt i overkant av 45 prosent av jentene. Denne forskjellen er litt mindre enn gjennomsnittet for alle elevene som gikk ut av videregående opplæring med studiekompetanse. Sosiale forskjeller som familiebakgrunn og oppvekstmiljø vil trolig bidra til å forklare noe av det som kan se ut som kulturforskjeller.

"Hvor stor var din inntekt i fjor?"

I hvilken grad klarer folk å oppgi riktig inntekt i intervjuundersøkelser sammenlignet med det de på ære og samvittighet oppgir i selvangivelsen? Denne artikkelen viser at få personer oppgir en helt riktig inntekt når de blir intervjuet. Det er imidlertid store forskjeller i hvilken grad folk over- eller underrapporterer sin inntekt i intervju avhengig av alder, kjønn, yrkestilknytning, inntekts- og utdanningsnivå. Det er i tillegg en klar tendens til at folk i intervju oppgir å ha en mer "gjennomsnittlig" inntekt enn det selvangivelsen avslører.

De fleste av oss har vel en eller annen gang blitt oppringt av et meningsmålingsinstitutt og blitt bedt om å svare på spørsmål av forskjellig art. Til slutt i slike intervjuer dukker det ofte opp spørsmål av en art som intervjueren har ventet med for ikke å irritere intervjuobjektet unødvendig. Et slikt spørsmål kan være hvor stor inntekt du hadde i en foregående periode, for eksempel i forrige år. Ofte kan det være vanskelig for intervjuer å, i det hele tatt, få svar på slike spørsmål, og i hvert fall få korrekte svar. Det er flere grunner til dette. Mange vil føle at spørsmål om egen økonomi er såpass sensitivt at de ikke ønsker å svare, eller man har store problemer med å huske størrelsen på sin egen inntekt i fjor. En del klarer kanskje å huske sann omtrent hvilken yrkesinntekt eller pensjon man hadde, men når man blir bedt om å oppgi sin bruttoinntekt, og i tillegg skal legge til andre skattepliktige inntekter som for eksempel renter på bankinnskudd, aksjeutbytte, inntekt av bolig og så videre, så blir det fort verre. Noen kan også ha hatt flere ansettelsesforhold i løpet av året, mens andre, som for eksempel selvstendig næringsdrivende, kan ha inntekter som varierer mye fra år til år. De færreste vil vel også under et intervju tilby seg å finne frem selvangivelsen fra fjoråret for å finne beløpet der.

En av de beste metodene for å studere målefeil i intervjuundersøkelser, er å sammenligne disse dataene med tilsvarende data fra administrative registre. Det har av åpenbare grunner ikke blitt gjort mange slike undersøkelser. Intervjuundersøkelser er kostbare, og det skal argumenteres godt for å inkludere slike spørsmål når man har opplysningene tilgjengelig på registre hos skattemyndighetene. Noen undersøkelser er likevel foretatt opp gjennom årene, hovedsakelig i de nordiske landene. Resultatene fra undersøkelsene varierer en del. I en tidlig norsk undersøkelse (Siring 1980) ble opplysninger om familiens nettoinntekt innhentet i Fruktbarhetsundersøkelsen 1977, sammenlignet med tilsvarende inntekt i skatteregisteret. Her fant man blant annet en høy grad av overrapportering av inntekt ved intervju. En viktig årsak til dette var at mange av kvinnene som ble intervjuet hadde en klart overdrevet oppfatning av størrelsen på sin ektefelles inntekt! En annen årsak var at folk misforsto spørsmålet og rapporterte bruttoinntekt når de egentlig ble bedt om å oppgi nettoinntekt. En senere dansk undersøkelse (Jørgensen 1998) fant også en relativt høy grad av overrapportering fordi folk misforsto selve inntektsbegrepet. Andre undersøkelser, for eksempel Michaud og Latouche (1996) og Nordberg, Penttilä og Sandström (2001),

---

Jon Epland og
Mads Ivar Kirkeberg

Mads Ivar Kirkeberg er seniorrådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for inntekts- og lønnsstatistikk (mads.ivar.kirkeberg@ssb.no).

Jon Epland er seniorrådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for inntekts- og lønnsstatistikk (jon.epland@ssb.no).

Data

Intervjuopplysningene om inntekt er hentet fra Levekårsundersøkelsen 1997. Dette er en omfattende undersøkelse hvor det blant annet spørres om helse, arbeidsforhold, bolig, sosiale relasjoner og så videre. To spørsmål om inntekt er også inkludert:

- 1) Hvor stor var din egen bruttoinntekt i 1996? Med bruttoinntekt menes inntekt før fradrag og skatt er trukket fra.
- 2) Hva vil du anslå husholdningens samlede bruttoinntekt til i 1996?

Omtrent 4 900 individer 16 år og eldre ble spurt (bruttoutvalget), mens omtrent 3 400 individer svarte (nettoutvalget). Dette gir en svarandel på 69 prosent. En sammenligning av brutto- og nettoutvalget viser at nettoutvalget har en liten skjevhet ved at de som har svart gjennomsnittlig har en litt høyere bruttoinntekt på selvangivelsen enn det opprinnelige utvalget.

	Bruttoutvalget	Nettoutvalget	Netto/Brutto
3. kvartil	234 000 kroner	246 000 kroner	105
Median	150 000 kroner	164 000 kroner	109
1. kvartil	74 000 kroner	79 000 kroner	107
Gjennomsnitt	175 000 kroner	183 000 kroner	105

For andre variabler som alder og kjønn er det ingen slik skjevhet mellom de to utvalgene (Sundvoll og Teigum 1998).

Nettoutvalget har fått påkoblet tilsvarende inntektsopplysninger fra Statistisk sentralbyrås selvangivelsesstatistikk 1996. Dette ga kobling for 3 166 personer som danner grunnlaget for selve analysen.

Vi går i denne artikkelen ut fra at det beløpet som registreres på selvangivelsen ligger nærmere det "sanne" eller faktiske beløpet folk har i inntekt, selv om vi vet at for noen individer, for eksempel selvstendig næringsdrivende, vil dette kanskje ikke være riktig. Vi begrunner vårt valg med at de langt fleste skattytere (for eksempel lønnsinntakere og pensjonister) i liten grad har muligheter til å unndra skattepliktige inntekter, på grunn av den rapporteringen som i dag skjer i fra arbeidsgiver, trygdekontor, bank, forsikringselskap med videre og til skatteetaten.

	Avvik i prosent av inntekt på selvangivelsen				
	I alt	0-4,9	5-19,9	20-49,9	50+
Inntekt i intervju lavere enn på selvangivelsen	67,1	24,9	27,3	10,6	4,3
Inntekt i intervju høyere enn på selvangivelsen	30,2	10,7	10,0	4,6	4,9
Ingen avvik	2,7	-	-	-	-
Antall observasjoner	3 166	-	-	-	-

konkluderer derimot med at respondentene i høy grad underrapporterer sin inntekt i forhold til den inntekten som de har i administrative registre. De sistnevnte fant at det var særlig selvstendig næringsdrivende og de med høy inntekt som oppga en for lav inntekt ved intervju.

Ny norsk undersøkelse¹

I den norske levekårsundersøkelsen for 1997 ble folk spurt både om sin individuelle bruttoinntekt og husholdningens samlede bruttoinntekt i foregående år (se boks om Data). Nedenfor presenteres først noen resultater av de sammenligningene som er gjort med den individuelle bruttoinntekten på selvangivelsen til disse intervjuobjektene, deretter skal vi se litt på hvordan folk "treffer" når de skal anslå hele husholdningens inntekt².

De fleste oppgir for lav inntekt

Som tabell 1 klart viser, så oppgir mer enn to tredeler for lav inntekt ved intervju, mens tre av ti oppgir for høy inntekt. Det er likevel store forskjeller i graden av feilrapportering. Mer enn hvert tredje intervju-objekt oppgir en inntekt som avviker mindre enn 5 prosent av bruttoinntekten på selvangivelsen. Men hver fjerde person oppgir faktisk en inntekt som ligger mer enn 20 prosent over eller under inntekten på selvangivelsen. Nesten 10 prosent av alle intervjuobjektene har så "dårlig hukommelse" at de bommer med mer enn halvparten av sin årlige bruttoinntekt. De i underkant av 3 prosent uten noe avvik mellom inntekt på selvangivelsen og i intervju, er hovedsakelig personer uten inntekt, og for dem er det kanskje ikke så vanskelig å huske?

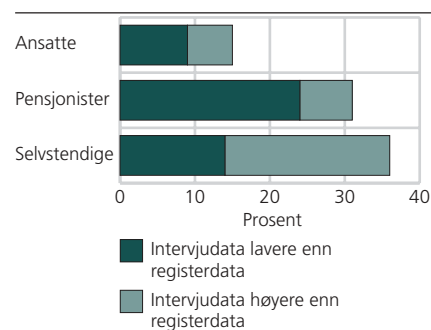
Vi skal nå se litt nærmere på hva som kjennetegner de som har de største avvikene, og konsentrerer oss heretter om de som oppgir en inntekt som avviker mer enn 20 prosent fra hva de har oppgitt i sin selvangivelse.

Størst avvik for selvstendig næringsdrivende og pensjonister

Den sosioøkonomiske statusen til intervjuobjektet ser ut til å være viktig når man skal forklare forskjellen mellom den inntekten folk oppgir i intervju og hva de har oppgitt på selvangivelsen. Som vi ser i figur 1, oppgir selvstendig næringsdrivende i langt større grad feil inntekt sammenlignet med de som er lønsmottakere. En av årsakene til dette er åpenbar. Lønsmottakere vil ofte ha en relativt god oversikt over sin årlige lønnsinntekt som dessuten ikke vil variere så mye fra et år til et annet. Selvstendig næringsdrivende har ofte en mer komplisert økonomi, og inntekten kan i større grad variere. Det er vel også et godt kjent faktum at innslaget av "svarte penger" er mye større blant næringsdrivende enn blant vanlige lønsmottakere. Vi finner da også at drøyt 22 prosent av de selvstendig næringsdrivende oppga en inntekt under intervju som var mer enn 20 prosent høyere enn hva de hadde oppgitt på selvangivelsen. Tilsvarende andel blant lønsmottakere var 6 prosent. Blant de som oppga en lavere inntekt under intervju, var forskjellene langt mindre mellom næringsdrivende og ansatte.

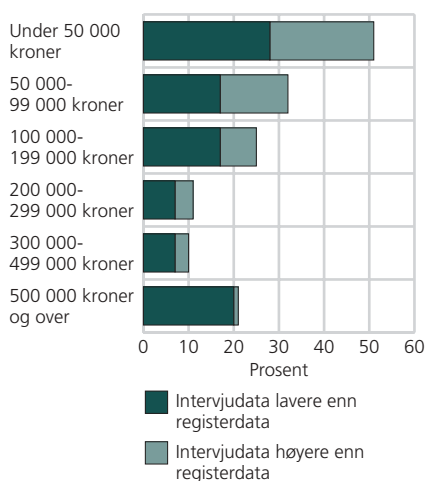
Det er også litt interessant å legge merke til at pensjonister i stor grad oppgir feil inntekt, selv om man skulle tro at disse hadde en relativt stabil økonomi. Nesten en av fire pensjonister oppgir mer enn 20 prosent for lav inntekt under intervju. Det er grunn til å tro at mange pensjonister unnlater å inkludere sine kapitalinntekter, som kan være en relativt stor inntektskilde for denne gruppen. Generelt ser man at respondenter hvor kapitalinntektene utgjør en betydelig andel av bruttoinntekten, oppgir en altfor lav inn-

Figur 1. Inntekt i intervju avviker med 20 prosent eller mer fra selvangivelsen, etter respondentens sosioøkonomiske status. Prosent

Kilde: Inntektsstatistikk 1996 og Levekårsundersøkelsen 1997.

Figur 2. Inntekt i intervju avviker med 20 prosent eller mer fra selvangivelsen, etter respondentens bruttoinntekt (1 000 kroner). Prosent

Kilde: Inntektsstatistikk 1996 og Levekårsundersøkelsen 1997.

tekt. Blant intervjuede hvor kapitalinntektene sto for mer enn en firedel av bruttoinntekten, oppga to tredeler en inntekt som var minst 20 prosent for lav i forhold til inntekten på selvangivelsen.

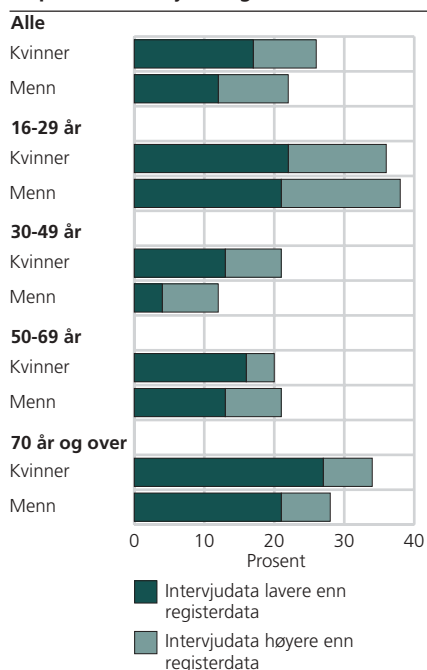
Omtrent 7 prosent av pensjonistene oppgir en inntekt under intervju som ligger mer enn 50 prosent høyere eller lavere enn på selvangivelsen. Tilsvarende andeler blant de selvstendig næringsdrivende og blant lønnsmotakerne er henholdsvis 12 og 4 prosent.

De med høy inntekt underrapporterer

Som vi ser i figur 2, er det en klar tendens til at graden av feilrapportering varierer med hvilket inntektsnivå den intervjuede har. Personer som befinner seg nederst og øverst i inntektsfordelingen ser ut til å ha større problemer med å oppgi tilsvarende inntekt i intervju som i selvangivelsen sin, sammenlignet med personer med mer midlere inntekter. Blant de med en bruttoinntekt under 50 000 kroner oppgir mer enn halvparten en inntekt som avviker mer enn 20 prosent fra hva de har oppgitt på selvangivelsen året før. For de med en inntekt mellom 200 000 og 300 000 kroner er tilsvarende andel drøyt 10 prosent.

Tallene viser også at de med høyest inntekt i større grad oppgir en lavere inntekt under intervju, mens dette i langt mindre grad er tilfellet i de lavere inntektsklassene. Med andre ord kan det se ut som at de rikeste ønsker å opptre mer "gjennomsnittlig" når de blir intervjuet om sin økonomi. Blant de med en inntekt på en halv million kroner eller høyere oppgir hver femte person minst 20 prosent lavere inntekt når de blir intervjuet.

Figur 3. Inntekt i intervju avviker med 20 prosent eller mer fra selvangivelsen, etter respondentens kjønn og alder. Prosent

Kilde: Inntektsstatistikk 1996 og Levekårsundersøkelsen 1997.

Kvinner, unge og eldre

Figur 3 viser en svak tendens til at kvinner, sammenlignet med menn, i større grad feilrapporterer sin inntekt når de blir intervjuet. Blant kvinnene oppgir 26 prosent at de har en inntekt som avviker mer enn 20 prosent mot den de har oppgitt til ligningsmyndighetene. Blant menn er andelen 22 prosent. Men det er ingen forskjell mellom kjønnene for de som oppgir mer enn 50 prosent avvik i inntekten sin. Kvinnene er som regel de mest "beskjedne": Det er en tendens til at kvinner i større grad oppgir en lavere inntekt, mens menn i større grad oppgir en høyere inntekt når de blir intervjuet.

Figur 3 viser også at alder, ikke uventet, har betydning for graden av feilrapportering. Ved sammenligning av ulike aldersgrupper finner man at de unge i alderen 16-29 år er overrepresentert blant de som oppgir feil inntekt. Dette er tilfellet både for de som gir for høye og for lave inntektstall. En årsak kan være at dette ofte dreier seg om studenter og skoleelever med varierende arbeidsinntekter. Studielån og stipend er for eksempel skattefrie og ikke inkludert i bruttoinntekt, men kan kanskje av noen oppgis som slik inntekt under et intervju.

Vi ser også at de i aldersgruppen 70 år og eldre er blant de med de største avvikene i inntekt. Dette må sees i sammenheng med det som figur 1 viser, at pensjonistene var den gruppen etter selvstendig næringsdrivende som oftest oppga feil inntekt under intervju. Et annet forhold som spiller inn, er det gjennomsnittlig lavere utdanningsnivået blant de eldre.

Høyt utdannede husker best?

Det kan virke som om en intervjuer vil få bedre svar på spørsmål om individuell inntekt desto høyere utdanning intervjuobjektet har. Figur 4 viser i hvert fall at i den gruppen med lengst utdanning er det 17 prosent som "bommer" med mer enn 20 prosent. Blant de med lavest utdanning er tilsvarende andel 28 prosent. Det er også en tendens i retning av at de med lavere utdanning i større grad oppgir en høyere inntekt når de blir intervjuet, enn hva tilfellet er hos de med høyere utdanning.

Vanskeligere å vite husholdningsinntekten

Til analyseformål vil det ofte være vel så interessant å vite hva som er husholdningens inntekt enn den personlige inntekten til intervjuobjektet. En får da et bedre bilde av de økonomiske levekårene til vedkommende. Men for å få opplysninger om husholdningsinntekten krever dette at den som blir intervjuet har en god oversikt over hva de andre husholdningsmedlemmene har i inntekt.

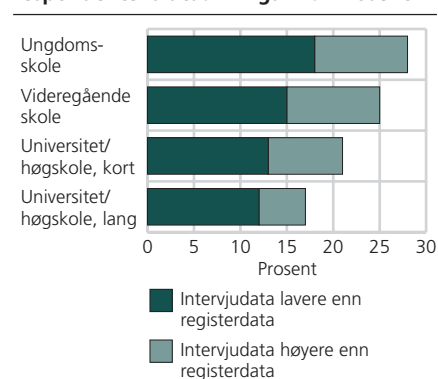
Det viser seg, ikke overraskende, at respondenter som bor sammen med andre, åpenbart har større problemer med å vite hva som er husholdningsinntekten enn sin egen inntekt. Vi så for eksempel at 38 prosent av alle som ble intervjuet "traff" rimelig bra ved at den personlige bruttoinntekten de oppga ikke var mer enn 5 prosent forskjellig fra det man fant på selvangivelsen. Denne andelen ble redusert til 30 prosent når man stilte tilsvarende spørsmål om husholdningsinntekten til de av intervjuobjektene som enten var gift eller samboende.

Ellers så innehar "avvikerne" i stor grad de samme kjennmerkene når det gjelder husholdningsinntekt som vi allerede har sett for personlig inntekt. Det er en overvekt av selvstendige og pensjonister blant dem som bommer mye. Det samme gjelder for de aller yngste og de aller eldste og for de som befinner seg i hver sin ende av inntektsfordelingen. I tillegg ser igjen utdanningsnivået ut til å ha betydning når det gjelder i hvor stor grad det er sammenfall mellom oppgitt husholdningsinntekt i intervju og på selvangivelsen.

Det ble innledningsvis referert til en tilsvarende norsk undersøkelse fra slutten av 1970-tallet, der en av konklusjonene var at gifte kvinner i intervjuet oppga altfor høye familieinntekter, blant annet som følge av at de trodde ektemennene hadde en høyere inntekt enn det de faktisk hadde (Siring 1980). Det kan derfor være av interesse å se om det etter 20 år med sterk økning i kvinners sysselsetting og dermed økt bidrag til familieøkonomien, fremdeles er slik at gifte eller samboende kvinner har en overdrevet forestilling om hva ektemannen tjener?

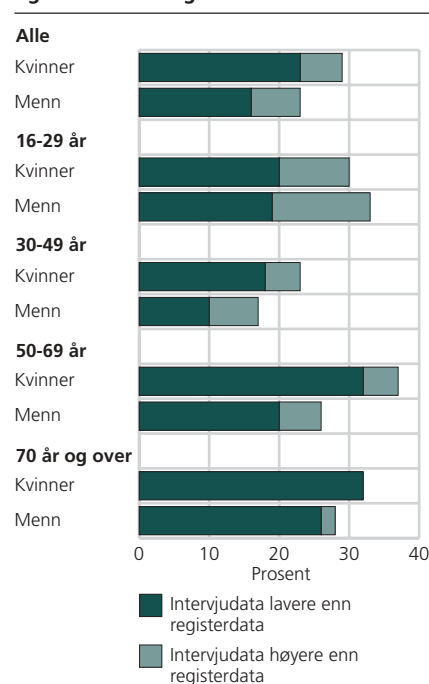
Ut fra figur 5 kan vi slå fast at den tid nok er forbi. Blant alle gifte eller samboende kvinner var det bare en liten andel (6 prosent) som oppga en husholdningsinntekt i intervjuet som var minst 20 prosent høyere enn det registerdata viser. Det er i stedet en tendens til at de gifte kvinnene – og i noe større grad enn menn – oppgir for lave husholdningsinntekter i intervjuet. Dette gjelder i særlig grad for kvinner i aldersgruppene 50-69 år og 70 år og eldre.

Figur 4. Inntekt i intervju avviker med 20 prosent eller mer fra selvangivelsen, etter respondentens utdanningsnivå. Prosent

Kilde: Inntektsstatistikk 1996 og Lavekårsundersøkelsen 1997.

Figur 5. Inntekt i intervju avviker med 20 prosent eller mer fra selvangivelsen. Husholdningens bruttoinntekt. Kvinner og menn som er gifte/samboere. Prosent

Kilde: Inntektsstatistikk 1996 og Lavekårsundersøkelsen 1997.

Tabell 2. Samsvar mellom egenrapportert inntekt i intervju og inntekt ifølge selvangivelsen, etter inntektstrinn. Prosent

	Inntektsklasse ifølge intervjuopplysninger					Antall observasjoner
	Minst 2 inntektsklasser lavere	1 inntektsklasse lavere	Samme inntektsklasse	1 inntektsklasse høyere	Minst 2 inntektsklasser høyere	
Inntektsklasse ifølge selvangivelsen						
Under 50 000	-	-	89	7	4	496
50 000 -100 000	-	5	80	11	4	451
100 000 -150 000	-	21	62	13	3	469
150 000 -200 000	2	18	63	14	2	488
200 000 -250 000	2	16	71	8	2	489
250 000 -300 000	2	23	61	10	3	350
300 000 -350 000	5	19	65	6	5	171
350 000 -400 000	3	22	58	11	6	85
400 000 -450 000	15	20	61	4	-	54
450 000 og over	6	12	82	-	-	113

Tabell 3. Samsvar mellom husholdningsinntekt fra intervju og husholdningsinntekt ifølge selvangivelsen, etter inntektstrinn. Flerpersonshushold. Prosent

	Inntektsklasse ifølge intervjuopplysninger					Antall observasjoner
	Minst 2 inntektsklasser lavere	1 inntektsklasse lavere	Samme inntektsklasse	1 inntektsklasse høyere	Minst 2 inntektsklasser høyere	
Inntektsklasse ifølge selvangivelsen						
Under 200 000	-	-	84	6	10	272
200 000 -250 000	6	22	47	16	10	200
250 000 -300 000	11	29	34	13	12	212
300 000 -350 000	14	19	46	13	8	232
350 000 -400 000	12	29	38	14	7	259
400 000 -450 000	15	26	40	12	7	276
450 000 -500 000	19	31	34	16	-	229
500 000 og over	15	10	75	-	-	688

Kan vi stole på egenrapportert inntekt?

Når man i spørreundersøkelser stiller spørsmål om inntekt, er det blant annet for å kunne gruppere intervjuobjektene i ulike inntektsklasser for siden å se i hvilken grad det er sammenheng mellom inntektsnivået og de svar respondenten gir innenfor en rekke andre områder, for eksempel spørsmål knyttet til helse- og arbeidsforhold, forbruksmønstre, holdninger til u-hjelp eller partipreferanse. Men vil en slik inndeling etter inntektsklasser kunne gi et riktig bilde på inntektsfordelingen, når vi har sett at relativt mange åpenbart har vansker med å oppgi en inntekt som samsvarer med det vi finner på selvangivelsen? En måte å få svar på dette på, er å se i hvor stor grad det er overlapp mellom den inntektsklassen intervjuobjektene selv plasserer seg i ut fra intervjudata, med den klassen som baserer seg på selvangivelsesdata.

I tabell 2 har vi plassert alle de som har svart på intervjuet i en rekke ulike inntektsklasser, der hvert enkelt trinn er på 50 000 kroner. Ved første øyekast kan det virke som at det, med unntak for de med de aller laveste inntektene, er liten grad av samsvar mellom den inntektsklassen som baserer seg på intervjuopplysninger, og den som er basert

på selvangivelsen. For personer med en bruttoinntekt nær gjennomsnittet for hele den voksne befolkningen (ca. 180 000 kroner i 1996), det vil si i inntektsintervallet fra 150 000 til 200 000 kroner, var det for eksempel bare 63 prosent som også hadde oppgitt å tilhøre samme inntektsintervallet i intervjuet. Nå kan det likevel være slik at respondenten i intervjuet kan ha vært litt for "omtrentlig" i besvarelsen av inntektsspørsmålet, og dermed havnet like over eller like under dette intervallet. Det viser seg ganske riktig at de fleste av dem som ble intervjuet og som ikke klarte å treffe "rett" inntektsklasse, likevel har oppgitt en inntekt som plasserer dem i inntektsgruppen straks under eller over denne klassen.

Vi ser for eksempel at om vi utvider inntektsklassen med 50 000 kroner hver vei, så ville samsvaret mellom inntektsopplysningene fra intervju og selvangivelse øke til hele 96 prosent for de med typiske gjennomsnittsinntekter (det vil si mellom 150 000 og 200 000 kroner). Vi legger likevel merke til at samsvaret blir merkbart dårligere når inntektsnivået øker. For eksempel svarte så mange som 15 prosent av alle med en bruttoinntekt på mellom 400 000 og 450 000 kroner i selvangivelsen, at de hadde en bruttoinntekt som var minst 50 000 kroner lavere i intervjuet.

Når vi ser på tilsvarende samsvar for husholdningsinntekt (tabell 3), er det likevel større grunn til å stille spørsmål om vi helt kan stole på de besvarelsene som er gitt i intervjuet. Det viser seg for eksempel at så mange som mellom 20 og 25 prosent av intervjuobjektene, noe varierende etter hvilket inntektstrinn de befinner seg på, oppgir å ha en husholdningsinntekt som er minst 50 000 kroner forskjellig (høyere eller lavere) fra det selvangivelsesdata viser. Vi får dessuten igjen bekreftet at folk, når de blir spurt, har en tendens til helst å oppgi at de har en inntekt nær "gjennomsnittet" i befolkningen. For de med relativt lave husholdningsinntekter, for eksempel under 250 000 kroner, er det relativt mange som svarte at de hadde en inntekt som var høyere enn det som står på selvangivelsen. For de med relativt høye inntekter, for eksempel over 400 000 kroner, er forholdet omvendt. Her går feilrapporteringen i større grad "nedover" ved at mange oppgir å ha en inntekt som er lavere enn det selvangivelsen faktisk viser.

Oppsummering

Formålet med artikkelen har vært å sammenligne inntektsopplysninger gitt ved intervju med tilsvarende opplysninger hentet fra selvangivelsen. Resultatet har vist at det er nødvendig med relativt grove inndelinger i inntektsklasser for at det skal bli god overlapp mellom inntektsopplysninger innhentet ved intervju og tilsvarende opplysninger om inntekt fra selvangivelsen. Når man foretar detaljerte sammenligninger av inntektsdata fra de to kildene, avdekkes betydelige forskjeller, og graden av feilrapportering varierer med ulike kjennemerker ved respondentene. Det er videre et gjennomgående trekk at intervjuobjektene tenderer å rapportere en lavere inntekt ved intervju, enn det som er oppgitt på selvangivelsen. Dette gjelder i særlig grad for dem med høye skattepliktige inntekter.

En lærdom av dette må være at man bør være forsiktig med å benytte intervjudata over inntekt til for eksempel å beskrive det "gjennomsnittlige" inntektsnivået til ulike grupper, eller til å beskrive hvordan inntektene er fordelt innen befolkningen. Derimot så kan inntektsopplysninger innhentet fra intervju være en velegnet bakgrunnsvariabel, i alle fall så lenge man grupperer respondentene inn i romslige inntektskategorier.

1. Resultatene er tidligere presentert i Epland og Kirkeberg 2002.

2. Intervjuobjektene ble bedt om å avrunde sin inntekt til nærmeste 1 000 kroner, eller til nærmeste 10 000 kroner dersom de hadde problemer med å svare.

Referanser

Epland, J. og M.I. Kirkeberg (2002): *Comparing Norwegian income data in administrative registers with income data in the Survey of Living Conditions*, Draft version, Contributed paper presented at The International Conference on Improving Surveys (ICIS), Copenhagen, Denmark, 25 August to 28 August 2002.

Jørgensen, J. M. (1998): Comparison of Income Variables between the European Community Household Panel and Danish Statistical Registers. Statistics Denmark.

Michaud, S og M. Latouche (1996): Some data quality impacts when merging survey data on income with tax data. *SLID Research Paper Series*, Catalogue No. 96-12, Statistics Canada.

Nordberg, L., I. Penttilä og S. Sandström (2001): A study on the effect of using interview versus register data in income distribution analysis with an application to the Finnish ECHP-survey in 1996. CHINTEX WP 5, Statistics Finland.

Siring, E. (1980): Sammenlikning av inntektstall oppgitt i Fruktbarhetsundersøkelsen 1977 med inntektstall fra skatteregisteret, *Interne Notater 80/24*, Statistisk sentralbyrå.

Sundvoll, A. og H. M. Teigum (1998): Samordnet levekårsundersøkelse 1997 - tverrsnittundersøkelsen. Dokumentasjonsrapport. *Notater 98/34*, Statistisk sentralbyrå.

Gjennomsnittlig bruttoinntekt, 2000

Dette kartet viser hvordan gjennomsnittlig bruttoinntekt i 2000 varierer mellom de ulike kommunene i Norge. Mens innbyggerne 17 år og over i Bærum i gjennomsnitt hadde mer enn 350 000 kroner i inntekt i 2000, hadde Beiarn-innbyggerne bare 156 000 kroner.

Gjennomsnittlig bruttoinntekt for alle bosatte personer 17 år og over var 237 300 kroner i 2000. Bruttoinntekt er summen av lønn, pensjoner, næringsinntekter og kapitalinntekter.

Høyest i Bærum, lavest i Beiarn

Bruttoinntekt per innbygger 17 år og over var høyest i Bærum med 352 800 kroner i 2000. Blant de 12 kommunene med høyest gjennomsnittsinntekt er det bare Sola som ikke ligger på Østlandet.

Beiarn kommune i Nordland har den laveste gjennomsnittsinntekten, fulgt av Guovdageaidnu (Kautokeino) og Hattfjelldal. Av de 12 kommunene med lavest gjennomsnittsinntekt er det bare Engerdal som ikke ligger i en av de fire nordligste fylkene.

Gjennomsnittstall forteller imidlertid ikke noe om hvordan inntektene er fordelt mellom innbyggerne i kommunen. I små kommuner vil enkeltpersoner med svært høye inntekter gi store utslag på gjennomsnittet. Det er også verdt å påpeke at selvangivelsesstatistikken ikke viser hvor mye den enkelte jobber. Vi kan derfor ikke si noe om hvorvidt lønnsinntekten som inngår i bruttoinntekten stammer fra heltids- eller deltidsarbeid.

Oslo på topp blant fylkene

Nord-Trøndelag er det fylket som har de laveste gjennomsnittsinntektene. I snitt hadde nordtrønderne 196 600 kroner i inntekt i 2000. I andre enden finner vi Oslo, der innbyggerne hadde en gjennomsnittsinntekt på 297 400 kroner - altså vel 100 000 kroner mer.

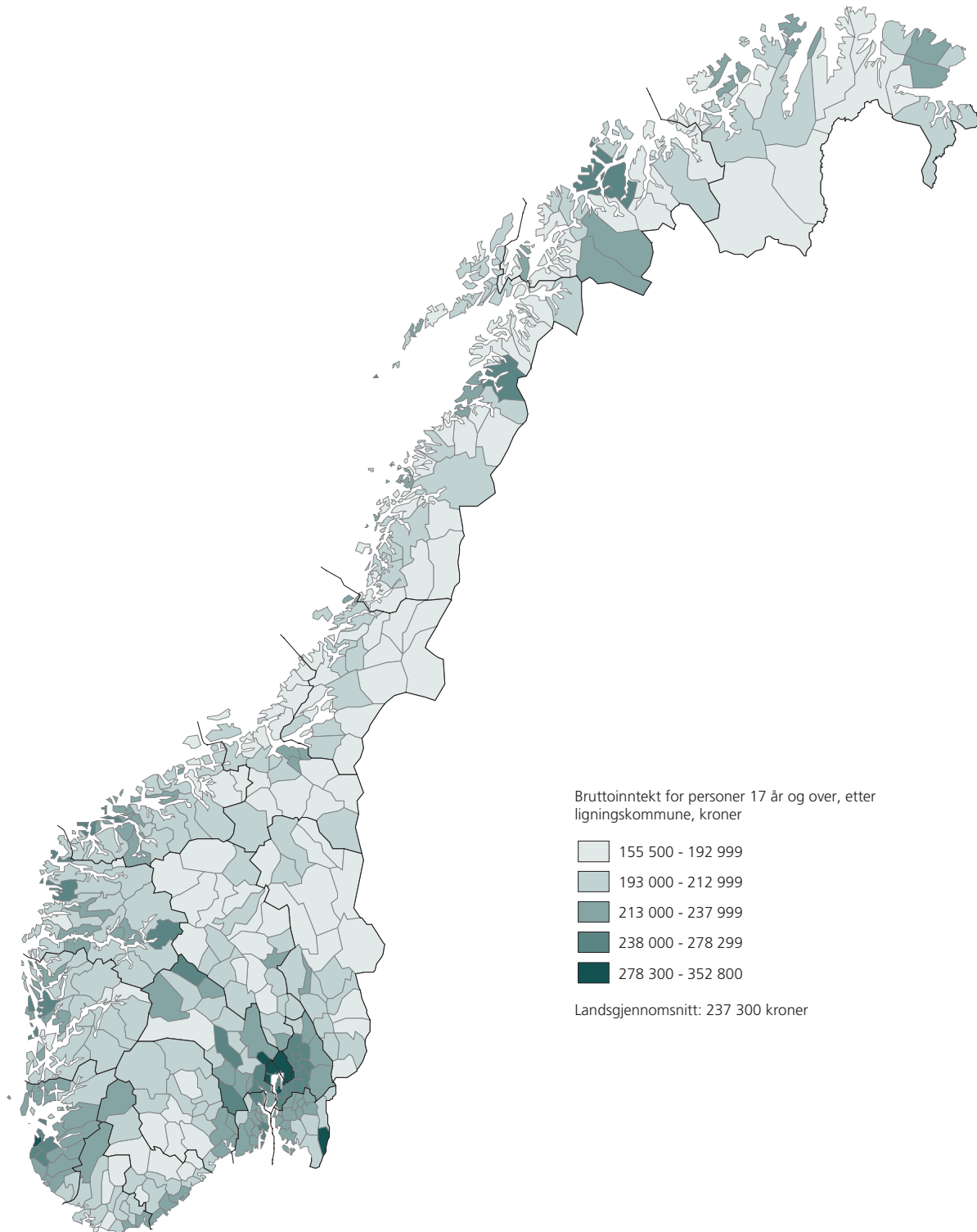
Mer informasjon om inntekt finnes på SSBs web-sider <http://www.ssb.no/emner/05/01/> .

Mads Ivar Kirkeberg er seniorrådgiver, og har skrevet teksten til dette oppslaget, Statistisk sentralbyrå, Seksjon for inntekts- og lønnsstatistikk (mik@ssb.no).

Lars Rogstad er seniorrådgiver, og er ansvarlig for kartoppslaget, Statistisk sentralbyrå, Seksjon for IT (rog@ssb.no).

Marianne Tønnessen er journalist i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for informasjon og publisering (mto@ssb.no).

Figur 1. Bruttoinntekt 2002

Kilde: Selvangivelsesstatistikk, Statistisk sentralbyrå.
Kartgrunnlag: Statens kartverk.

21.11.2002

Befolkningsstatistikk. Folkemengde 1. oktober 2002 og endringene i 3. kvartal

Fødselsoverskudd under 10 000

For første gang siden 1987 er fødselsoverskuddet – fødte minus døde – lavere enn 10 000 for årets første ni måneder. Hittil i år er fødselsoverskuddet på 9 700, ned 1 100 i forhold til samme periode i fjor.

For øvrig var overskuddet bare på 7 600 i 1987, mens det var på topp i 1996 med 13 600.

At den naturlige tilveksten går ned, skyldes færre nyfødte. Fra 1. januar til 1. oktober 2002 ble det født 42 600 barn, 1 300 færre enn i 2001. Tallet på døde holder seg ganske stabilt, med 32 800 døde hittil i år.

Fødselsoverskuddet i Oslo og Akershus er til sammen på vel 40 prosent av totalen. Foruten disse to, er det bare Rogaland og Hordaland som har høye tall. Samlet sett står de fire fylkene for tre firedeler av fødselsoverskuddet i landet. I tre fylker (Hedmark, Oppland og Telemark) døde det flere enn det ble født.

Nettoinnvandringen øker til 13 500

Nettoinnvandring til Norge er om lag på samme nivå i 3. kvartal 2002 som i de to foregående kvartalene. Samlet i perioden 1. januar-1. oktober 2002 var det en nettoinnvandring på 13 500 personer, en økning på 8 400 i forhold til samme periode i 2001.

Hittil i år har 31 200 personer flyttet til Norge, mot 25 300 i samme tidsrom i fjor. Tallene for årets første ni måneder ligger dermed i sjiktet for toppårene 1998, 1999 og 2000.

Asylsøkere som kommer til landet for å søke opphold her, registreres normalt i flyttestatistikken først når de innvilges asyl (og dermed tildeles fødselsnummer). De som ikke får opphold, kommer ikke inn i statistikken. På grunn av behandlingstiden før opphold gis, kan det gå noe tid før en gruppe asylsøkere gir utslag i flyttetallene. Variasjonen i flyttetallene gir derfor ikke et nøyaktig bilde av variasjonen i tilstrømmingen til landet, men heller av innvilget opphold. Redusert behandlingstid i Utlendingsdirektoratet kan trolig ha påvirket innvandringstallene for 2002.

Utvandringen fra Norge, på 17 700 til nå i år, er lavere enn tilsvarende tall for 2001. Forskjellen er på 2 500. Tallene for 2001 gjenspeiler tilbakereise av kosovarer, og utvandringstallene for 1.-3. kvartal 2002 er tilbake på nivået for slutten av 1990-tallet.

Asiatiske statsborgere står for halve innvandringsoverskuddet

Asiatiske statsborgere står for nesten halvparten av nettoinnvandringen til Norge i år. Av en nettoinnvandring på 6 300 fra Asia er 2 100 irakiske statsborgere. I samme periode i fjor var tallet vel 700 for irakerne. Afghanske, thailandske og iranske statsborgere utgjør de andre store gruppene fra denne verdensregionen.

Blant europeiske statsborgere er russere, tyskere, tyrkere og polakker gruppene med størst nettoinnvandring. Jugoslaviske statsborgere er også en hovedgruppe av innflyttere, men for denne gruppen er det nesten like mange som forlater Norge. Svenske, danske og finske statsborgere er de med størst antall innvandring, men blant dem er det omtrent like mange som har flyttet ut hittil i 2002.

Norske statsborgere flytter også inn og ut av Norge, tallene er henholdsvis 7 600 og 8 400 til nå i år. Dette gir en nettoutvandring på ca. 900 personer, 600 færre enn på samme tidsrom i fjor.

Fra Afrika kom det flest somaliere, som tilfellet har vært årlig siden slutten av 1980-tallet. Samlet er innvandringsoverskuddet fra Afrika på 2 600 for årets første ni måneder, mot 1 600 i 2001.

Alle fylkene har nettoinnvandring

Alle fylkene har innvandringsoverskudd fra utlandet når det telles opp for årets første ni måneder. Den positive flyttebalansen med utlandet varierer mellom nærmere 300 (Østfold og Aust-Agder) og 2 900 (Oslo). Noen av fylkene ville hatt nedgang i folketallet hadde det ikke vært for innvandringen; det gjelder Hedmark, Oppland, Telemark, Aust-Agder, Møre og Romsdal, Nord-Trøndelag og Troms. I Sogn og Fjordane, Nordland og Finnmark er bidraget fra innvandringen ikke nok til å unngå befolkningsreduksjon.

Østfold og Akershus vinner, mens Oslo og Nordland taper

Nordland er fortsatt det fylket som taper mest på innenlandsk flytting, omtrent 1 500 flere har flyttet fra enn til Nordland siden 1. januar i år. Samlet sett har de tre nordligste fylkene et nettotap på 2 900 så langt i år, omtrent som for samme periode i fjor.

Oslo har nest størst nettoutflytting til resten av landet, særlig går dette til nabofylkene. I tillegg til Oslo har Oppland, Telemark, Aust-Agder og alle fylkene nordover fra Sogn og Fjordane (unntatt Sør-Trøndelag) en negativ flyttebalanse med de andre fylkene, i større eller mindre grad.

Akershus og Østfold har vunnet mest på innenlandsk flytting hittil i år, med henholdsvis 1 900 og 1 600 flere innflyttinger enn utflyttinger.

4 547 000 bosatte

Innvandringsoverskuddet er hovedårsaken til at folketilveksten (fødselsoverskudd pluss nettoinnflytting) har økt fra 16 000 de ni første månedene i 2001 til 23 200 for samme periode i år. Folketilveksten er forholdsvis konsentrert om østlandsområdet, idet fylkene langs Oslofjorden fra Østfold til Vestfold står for om lag 60 prosent av økningen i folketallet. Brorparten kan tilskrives Oslo og Akershus. Per 1. oktober 2002 er foreløpig folketall 4 547 300.

21.11.2002

Borteboende elever og studenter. Folke- og boligtellingsen 2001

60 prosent av studentene bor alene

Et klart flertall av studentene bor alene, leier boligen de bor i, bor trangt og har liten tilgang til fasiliteter som hage, balkong og terrasse.

Det viser tall fra Folke- og boligtellingsen 2001.

Av elev- og studentmassen på 104 000 personer (her kalt studenter) som i 2001 søkte utdanningsstipend i Statens lånekasse og var registrert i utdanning i Norge høsten 2001, oppgir 80 prosent at de har flyttet fra foreldrene. 20 prosent bor fortsatt på sin formelle hjemmeadresse. Denne undersøkelsen, som er den første i sitt slag i Norge, gir et bilde av bosituasjonen til studenter som oppgir at de bor borte fra foreldrehjemmet.

Et klart flertall av studentene bor alene

Vel 60 prosent av de borteboende studentene bor alene. Det er et klart høyere tall enn resten av befolkningen i samme aldersgruppe, hvor vel 30 prosent oppgir at de bor alene. Kvinnelige studenter bor i noe større grad enn de mannlige sammen med andre. Mens 41 prosent av kvinnene bor i husholdninger med to eller flere personer, er tallet 33 prosent

for mennene. Denne tendensen holder seg i alle aldersgrupper.

Om lag 15 prosent av studentene bor i det vi kan kalle studentkollektiver hvor det bor tre eller flere personer i husholdningen.

Få studenthusholdninger med barn

Om lag 40 prosent av de borteboende studentene bor i flerpersonhusholdninger, men bare 3 prosent av studentene bor i husholdninger med barn. Også her skiller studentene seg klart fra andre i samme aldersgruppe hvor nesten 40 prosent bor i husholdninger med barn.

Tendensen i de store studentbyene som Oslo, Bergen og Trondheim er at det er en høyere andel flerpersonhusholdninger blant studentene sammenlignet med andre kommuner, men at en lavere andel av husholdningene har barn (om lag 1 prosent).

Ni av ti studenter leier boligen de bor i

Knappt 10 prosent av studentene som bor borte eier boligen de bor i. Andelen som eier er noe høyere i de eldste aldersgruppene, men andelen er fortsatt lav (under 15 prosent). Tallene står i klar kontrast til andre i samme aldersgruppe hvor et flertall bor i eid bolig (56 prosent).

Av de som leier bolig leier klart flest av privatpersoner (nesten 60 prosent). 13 prosent leier gjennom boligselskap, mens bare 1 prosent leier av kommunen. Hele 17 prosent av studentene oppgir andre leievilkår. Det er i hovedsak leie gjennom studentsamskipnader.

En relativt høy andel av studentene bor i enebolig (45 prosent). De fleste av disse bor imidlertid på hybel i en enebolig. Om lag 35 prosent bor i blokk/leiegård eller forretningsbygg med flere boliger. Andelen som bor i blokk/leiegård er naturlig nok størst i de store byene.

Studenter bor trangt

Studenter bor gjennomgående trangere enn andre i tilsvarende aldersgruppe. De bor i boliger med færre rom og har mindre areal til disposisjon. Hele 63 prosent av studentene bor i boliger med ett eller to rom. 35 prosent bor i boliger med kun

ett rom. I tilsvarende aldersgruppe i resten av befolkningen bor 29 prosent i ett- eller toromsleilighet, og kun 9 prosent i ettromsleilighet. Hele 43 prosent av studentene bor i boliger som er mindre enn 40 kvadratmeter. Tilsvarende tall for andre i samme aldersgruppe er 9 prosent.

18.11.2002

Byggearealstatistikk, september 2002

Nedgang i boligbyggingen

I løpet av årets ni første måneder er det igangsatt 16 480 boliger, mot 18 843 boliger i tilsvarende periode i fjor. Dette er en nedgang på 13 prosent.

Den største nedgangen finner vi i Akershus der det er 1 166 færre boliger enn i fjor, en nedgang på 39 prosent. I Oslo er det 406 færre boliger. Dette gir en nedgang på 20 prosent. Rogaland¹ og Østfold har en økning i antall igangsatte boliger på 13 prosent, det vil si henholdsvis 240 og 115 boliger.

Økt igangsetting av bygninger til jordbruk og skogbruk

I perioden januar til september i år er det igangsatt 2 712 600 kvadratmeter til andre bygninger enn boligbygg. Dette er knapt 2 prosent mindre enn i samme periode i fjor. Av næringsbygg er det størst økning i igangsetting av bygninger til jordbruk og skogbruk med 23 prosent, til 348 200 kvadratmeter.

12.11.2002

Innvandrerne boforhold. Folke- og boligtellingsen 2001

Innbyggernes boforhold. Folke- og boligtellingsen 2001

Ikke-vestlige innvandrere bor trangt

Det er store forskjeller i boforholdene mellom personer uten innvandrerbakgrunn og innvandrere med ikke-vestlig bakgrunn. De fleste uten innvandrerbakgrunn bor i enebolig som de eier, få bor trangt og de fleste har tilgang til egen hage og balkong. Innvandrere fra ikke-vestlige land bor i blokk, flere leier enn eier, de bor trangere og det er færre som har tilgang til hage og balkong.

Det viser tall fra Folke- og boligtellingsen 2001.

Det er klare forskjeller mellom innvandrergroppene. Vestlige innvandrere har et bomønster som i liten grad skiller seg fra det vi finner hos personer uten innvandrerbakgrunn.

Stor andel av innvandrerbefolkningen bor i Oslo

Av Norges innvandrerbefolkning på 305 000, har 210 000 bakgrunn fra ikke-vestlige land. Hele 80 000, eller 38 prosent av innvandrerne fra ikke-vestlige land, bor i Oslo, mot 23 prosent av innvandrerne med vestlig bakgrunn og knappe 10 prosent av personer uten innvandrerbakgrunn. Siden en stor del av innvandrerbefolkningen bor i Oslo, har forhold i Oslo en større innvirkning på innvandrerne boforhold enn for befolkningen for øvrig.

Flere bosatte i hver bolig blant ikke-vestlige innvandrere

Mens kun 17 prosent av personer uten innvandrerbakgrunn bor i boliger med mer enn fire personer, bor hele 31 prosent av innvandrerbefolkningen med bakgrunn fra ikke-vestlige land i boliger med mer enn fire personer. Det er spesielt innvandrere fra Asia som bor i de største husholdningene. Hele 60 prosent av innvandrerne fra Pakistan bor i boliger med 5 personer eller flere. Også blant innvandrere fra Afghanistan,

Somalia og Jugoslavia er det vanlig med så store boholdninger.

Mens personer uten innvandrerbakgrunn og innvandrere fra Vest-Europa helst bor to eller fire personer sammen i hver bolig, er tallene for en del grupper fra Afrika annerledes. Der er tendens til at man enten er kun en person bosatt i hver bolig, eller at man bor fem eller flere personer i hver bolig.

Ikke-vestlige innvandrere bor trangt

Personer med innvandrerbakgrunn bor trangere enn personer uten innvandrerbakgrunn, og aller trangest bor innvandrere fra ikke-vestlige land. 54 prosent av innvandrere med ikke-vestlig bakgrunn som bor i husholdninger med mer enn to personer, disponerer færre enn ett rom per person. Tilsvarende tall for innvandrere fra vestlige land er 18 prosent, og 14 prosent for personer uten innvandrerbakgrunn. Ser vi på de samme tallene for Oslo er forskjellene enda klarere. 66 prosent av innvandrere med ikke-vestlig bakgrunn som bor i husholdninger med mer enn to personer, disponerer færre enn ett rom per person. Tilsvarende tall for vestlige innvandrere og personer uten innvandrerbakgrunn er henholdsvis 27 og 18 prosent.

Areal

Mens kun 4 prosent av alle bosatt uten innvandrerbakgrunn bor i boliger med under 50 kvm bruksareal, er tallet for ikke-vestlige innvandrere 17 prosent på landsbasis. Tilsvarende tall for Oslo er henholdsvis 11 og 19 prosent. Av de uten innvandrerbakgrunn, bor 68 prosent i boliger på 100 kvm eller mer. Av de ikke-vestlige innvandrerne har 35 prosent bolig med 100 kvm eller mer. Dette mønsteret er tydelig også for de største husholdningene: Av personer uten innvandrerbakgrunn i husholdninger med mer enn fire personer, bor 35 prosent i boliger med 200 kvadratmeter eller mer. Bare 7 prosent av ikke-vestlige innvandrere i tilsvarende husholdninger bor i bolig med 200 kvm eller mer.

Store forskjeller i boligtyper

Å bo i en frittstående enebolig er den vanligste boformen blant personer uten innvandrerbakgrunn. Blokk og leiegård er vanligst blant ikke-vestlige innvandrere. I de mest sentrale kommunene bor

54 prosent av personer uten innvandrerbakgrunn i enebolig, mens kun 19 prosent av ikke-vestlige innvandrere gjør det. I de minst sentrale kommunene er tilsvarende tall henholdsvis 87 og 60 prosent. Ser vi kun på Oslo, bor 58 prosent av personene uten innvandrerbakgrunn i blokk eller leiegård. Tilsvarende tall for personer med vestlig innvandrerbakgrunn er 64 prosent og hele 82 prosent for personer med ikke-vestlig bakgrunn.

Færre med innvandrerbakgrunn bor i eid bolig, men store forskjeller

De aller fleste uten innvandrerbakgrunn bor i eid bolig (84 prosent). For innvandrere med ikke-vestlig bakgrunn er tallet mer variert. Mens kun 19 prosent av innvandrerne fra Irak og Afghanistan bor i eid bolig, bor hele 74 prosent av innvandrerne med landbakgrunn fra India og 67 prosent fra Pakistan i eid bolig. Det er sannsynlig at botid i Norge har betydning om man eier eller leier bolig. Irakere og afghanere har relativt kort botid i Norge, mens indere og pakistane tilhører de groppene som har vært her lengst. Innvandrerbefolkningen er også jevnt over yngre enn befolkningen uten innvandrerbakgrunn. Det bidrar til å forsterke de forskjellene vi finner, siden yngre personer generelt utgjør en stor del av leietakerne.

Blant de som eier boligen er det langt vanligere for ikke-vestlige innvandrere å eie gjennom borettslag eller aksjeselskap enn for personer uten innvandrerbakgrunn. Personer uten innvandrerbakgrunn eier alene eller gjennom sameie (73 prosent). Bare 11 prosent eier gjennom borettslag eller aksjeselskap. Over en tredjedel av innvandrere med bakgrunn fra Sri Lanka, Tyrkia og Pakistan, eier gjennom et borettslag eller aksjeselskap. At nærmere fire av ti ikke-vestlige innvandrere bor i Oslo er en viktig forklaringsfaktor, da andelen borettslagseiere er høyest i Oslo.

8.11.2002

Befolkningsstatistikk. Befolkningsendringer i kommunene, 1951-2001/2002

Flere eller færre i din kommune?

Historisk oversikt over befolkningsutviklingen i hver enkelt kommune fra 1951 er nå oppdatert med tall for 2001 og folkemengde per 1.1.2002.

Det er lett å få en oversikt over befolkningsutviklingen i den enkelte kommune ved å bruke de historiske tallseriene, med årlige tall for folke­mengde, folketilvekst, fødselsoverskudd, nettoinnflytting, levendefødte, døde, innflyttinger og utflyttinger.

Ulike årsaker til vekst

Lange tidsserier med årlige tall for hver kommune gir tilbakeblikk på perioder med skiftende kår for vekst og utvikling, og gjør utviklingstrekk mer fremtredende. Folketallsutviklingen presenteres og vekst/tilbakegang i folketallet kan studeres, også oppsplittet i fødselsoverskudd og flyttebalanse. Tidsseriene gir svar på om økt fødselsoverskudd skyldes flere fødsler eller færre dødsfall, og om dårligere flyttebalanse skyldes færre som flytter inn eller flere som flytter ut.

Hva tidsserier forteller

Det historiske materialet viser hvordan svært mange kommuner i nord og vest i mange tiår, helt siden 1950, har tapt flyttere til resten av landet. Dette netto­tapet var tidvis like stort eller større enn de siste par tiårene, men mange kommuner hadde likevel betydelig befolkningsvekst på grunn av høye fødselstall. Først utover 1970-årene, da fødselstallene falt dramatisk i alle landsdeler, ble fødselsoverskuddet i mange kommuner for lite til å erstatte utflyttingen.

Tallseriene for Oslo kommune, som har hatt tilnærmet uendrede grenser siden 1948, forteller at folketilveksten har svinget mye de siste 50 årene. Folke­mengden har likevel ikke økt mer enn 18 prosent. Flyttestrømmer har endret seg i retning og styrke. Aldri er det blitt født flere barn (i absolutte tall) enn de siste årene. Dermed opplever hovedstaden nå et solid fødselsoverskudd, mens

det tidlig på 1980-tallet var et betydelig fødselsoverskudd.

6.11.2002

Befolkningsstatistikk. Barn, 1. januar 2002

Bare 62 prosent med gifte foreldre

De siste 13 årene har andelen barn som bor med sine gifte foreldre gått ned 16 prosentpoeng. Samtidig har andelen barn med samboerforeldre økt kraftig.

Siden første gang barnestatistikken ble publisert i 1989, har andelen barn 0-17 år med gifte foreldre gått ned fra 78 til 62 prosent. At færre barn har gifte foreldre, betyr ikke nødvendigvis at de ikke bor med begge foreldrene, ettersom samboerforeldre har blitt vanligere og veier opp for mye av forskjellen. Slår vi sammen gifte og samboere, er det 76 prosent av barna som bor med begge sine foreldre, mot 83 prosent i 1989. Andelen som ikke bor med begge foreldrene har økt fra 18 til 24 prosent.

Barn av samboere har økt fra 5 til 14 prosent i disse årene. Og barn som er registrert boende med mor, har økt fra 12 til 17 prosent, en økning på 25 500 barn. For de andre familietypene har situasjonen nesten ikke forandret seg. Blant barna som i statistikken er registrert bosatt sammen med bare mor eller far, er det likevel en god del som har to voksenpersoner i hjemmet fordi mor eller far har fått ny samlivspartner.

Det er 29 000 barn under ett år av gifte foreldre mot 21 000 av samboere. Forskjellen er større med barnets alder. 33 500 17-åringer har gifte foreldre, mens bare 1 000 har samboerforeldre. Mye tyder på at de fleste samboere gifter seg etter hvert, men også at siden samboerskap er en relativt ny samliv­form er det få av dem med voksne barn.

Flest samboere i Trøndelag og Nord-Norge

Størst forskjell mellom gifte og samboere er det i Vest-Agder, Aust-Agder og Rogaland hvor ni av ti barn som bor sammen med begge sine foreldre, har gifte foreldre. Fra Trøndelag og nord-

over har tre (rettet 7. november 2002) av ti barn som bor sammen med begge sine foreldre, samboerforeldre, mens resten av landet ligger på ca. to av ti.

873 000 barn bor sammen med søsken

1. januar 2002 har 83 prosent av alle norske barn søsken som de bor sammen med. 43 prosent har ett hjemmeboende søsken, 29 prosent har to og 11 prosent har tre eller flere. Av i alt 1 058 700 barn i alderen 0-17 år er 185 600 "enebarn" (i betydningen eneste hjemmeboende barn i familien). Dette er om lag 6 500 flere enn i 1989.

I Oslo har 25 prosent av barna ingen hjemmeboende søsken. I 1989 var andelen 29 prosent. Også i Østfold, Buskerud, Sør-Trøndelag, Telemark og Vestfold er det mange barn uten søsken. Sogn og Fjordane har færrest barn uten hjemmeboende søsken, mens fylket på landsbasis har den største andelen barn med tre eller flere med hele 16 prosent. Lavest andel barn med tre og flere søsken er det i Akershus og Østfold, med henholdsvis 7 og 8 prosent.

Mer varierte søskenforhold

Ser vi på slektskapsforhold mellom søsken som bor sammen, har 86 prosent bare helsøsken. I 1989 var tallet 91 prosent. Barn som bor sammen med halvsøsken (det vil si enten bare halvsøsken eller hel- og halvsøsken), utgjør 14 prosent ved inngangen til 2002. Andre søskenforhold holder seg ganske stabile.

4.11.2002

Utdanningsstatistikk. Lærere, 1. oktober 2001

Ein av to lærarar i vidaregåande over 50 år

Delen lærarar over 50 år held fram å auke. I alt var meir enn 40 prosent av lærarane over 50 år hausten 2001. Både dei vidaregåande skolane og høgskolane har nesten 50 prosent lærarar over 50 år. Gjennomsnittsalderen på lærarane var nå over 45 år.

Av om lag 110 000 lærarar i dei offentlege skolane var over 44 000 over 50 år

hausten 2001. Frå hausten 2000 var det blitt drygt 1 700 fleire lærarar i aldersgruppa 50-59 år, medan aldersgruppa 30-39 år auka med 1 300 og aldersgruppa 60 år og eldre var blitt 700 fleire. Frå 1995 har delen lærarar over 50 år auka med 5 prosentpoeng frå 35 prosent. I dei vidaregåande skolane og høgskolane hadde omkring 48 prosent av lærarane passert 50 år hausten 2001, tilsvarande del for grunnskolane og universiteta var 36 og 38 prosent.

I motsetning til talet på lærarar over 50 år, har talet på lærarar i aldersgruppa 40-49 år gått ned. Frå hausten 2000 var det blitt nesten 900 færre lærarar i denne aldersgruppa. Samanliknar ein med tala frå 1995, får vi ein reduksjon på drygt 4 000 lærarar i denne aldersgruppa. Aldersgruppa 40-49 år er den einaste aldersgruppa som har ein reduksjon i denne tidsperioden. Heile denne reduksjonen har kome i grunnskolane og dei vidaregåande skolene. Frå hausten 2000 har det også vore ein liten nedgang i aldersgruppa under 29 år.

Snittalderen på lærarane var hausten 2001 på 45,1 år. I Finnmark var berre drygt 28 prosent over 50 år, medan det i Aust-Agder var vel 46 prosent over 50 år. Fordelinga på fylke baserer seg på arbeidsstaden til den enkelte lærar.

32 prosent arbeider deltid

Heiltidstilsette utgjorde nesten 75 000 medan drygt 35 000 var deltidstilsette. Det var drygt 20 000 fleire kvinner enn menn blant lærarane hausten 2001. 41 prosent av kvinnene arbeidde deltid, blant mennene var det 21 prosent som arbeidde deltid.

Lærarane utførte i alt 95 800 årsverk. I grunnskolen blei det utført 59 300 årsverk, i den vidaregåande skolen 23 800 årsverk, medan undervisningspersonale ved universiteta og høgskolane utførte 12 700 årsverk.

Lærarstatistikken byggjer på tal frå Statens sentrale tjenestemannsregister (SST) og Sentralt tjenestemannsregister for skoleverket (STS). Opplysningar om lærarar ved skolar som ikkje rapporterer til dei nemnde registra, blir ikkje tekne med. Statistikken omfattar lærarar og

undervisningspersonale ved alle skoleslaga.

1.11.2002

Egenbetaling i barnehager. Nivåfall, august 2002

Nedgang i foreldrebetalingen

De kommunale barnehagesatsene er redusert fra januar til august 2002 grunnet økt statstilskudd. Det er fortsatt store forskjeller i egenbetalingen i de kommunale barnehagene. Barnefamilier med brutto årsinntekt på 500 000 kroner betaler mest for en barnehageplass i Akershus og minst i Finnmark.

Barnehagesatsene har falt på alle inntektsnivåer fra januar til august 2002. Grunnen er økt statstilskudd med 10,5 prosent til drift av barnehager fra og med 1.august 2002. Flere av kommunene i utvalget hadde foretatt prisreduksjoner, mens andre hadde forslaget til redusert foreldrebetaling under behandling.

På landsbasis per august 2002 er gjennomsnittssatsen for en barnefamilie med 500 000 i bruttoinntekt, om lag 2 900 kroner for en heldagsplass for barn over 3 år i en kommunal barnehage. Dette er en nedgang på 2,3 prosent siden forrige undersøkelse i januar 2002. Det er barnefamiliene i Akershus som gjennomsnittlig må betale de høyeste månedsatsene på vel 3 200 kroner for en kommunal barnehageplass når bruttoinntekten er på 500 000 kroner. I Finnmark og Sogn og Fjordane betaler tilsvarende husholdninger om lag 2 500 kroner i gjennomsnitt. Det er enda større forskjeller i egenbetalingene når en sammenlikner på kommunenivå, og prisene varierer for en familie med 500 000 kroner i bruttoinntekt, fra rundt 2 000 kroner til 3 800 kroner avhengig av hvilken kommune man bor i.

Landsgjennomsnittet i foreldrebetaling for husholdninger med en bruttoinntekt på 375 000 kroner er 2 800 kroner, for ett barn i barnehage. Dette er en reduksjon på 2,6 prosent fra forrige måling.

Fra august 2001 har nedgangen vært på 5,9 prosent.

Private barnehagesatser høyere enn kommunale

I private barnehager uten kommunalt tilskudd ligger gjennomsnittet av månedsatsene, fordelt på regioner, over de kommunale satsene for de fire inntektsnivåene. Forskjellene er større jo lavere inntektsnivå man ser på. Hovedgrunnen er at de fleste private barnehagene har satser uavhengig av inntekt. I Agder/Rogaland ligger de private barnehagesatsene i gjennomsnitt 16 prosent høyere enn de kommunale barnehagene. De private barnehagesatsene på Vestlandet ligger rundt 9 prosent over de kommunale satsene. Prosentandelene er sett i forhold til inntekt på 500 000 kroner.

På landsbasis må man gjennomsnittlig betale rundt 3 300 kroner per måned for et barn i privat barnehage. Nord-Norge ligger lavest, med en gjennomsnittssats på omtrent 3 000 kroner, Agder/Rogaland og Østlandet derimot har gjennomsnittlig høyest betalingsats på 3 500 kroner.

På grunn av til dels stor prisspredning innad i regionene må tallene tolkes med en viss varsomhet.

31.10.2002

Utdanningsstatistikk. Befolkningens høyeste utdanningsnivå, 1. oktober 2001

Hver femte har høyere utdanning

I dag har om lag 22 prosent av befolkningen over 16 år universitets- eller høgskoleutdanning, i 1970 var andelen rundt regnet 7 prosent. Andelen med grunnskole som høyeste fullførte utdanning, er i samme periode mer enn halvert.

I 1970 hadde mer enn halvparten av Norges befolkning over 16 år grunnskole som sin høyeste fullførte utdanning, høsten 2001 var dette redusert til i overkant av 20 prosent. I 2001 hadde hver femte innbygger utdanning på universitets- og høgskolenivå. Til sammenligning hadde

hver tiende innbygger høyere utdanning i 1980. I disse tallene er imidlertid de med uoppgitt eller ingen utdanning ikke medregnet.

Høyest utdanningsnivå i Oslo og Akershus

Fylkesfordelingen viser at Oslo (ca. 37 prosent) og Akershus (ca. 28 prosent) er fylkene med høyest prosentandel personer med utdanning på universitets- og høgs-kolenivå. Av ca. 777 000 personer med høyere utdanning totalt i hele befolkningen bor om lag 247 000, eller nesten hver tredje, i Oslo eller Akershus. Av totalt ca. 167 000 med lengre høyere utdanning bor om lag 70 000, eller over 40 prosent, i disse fylkene. Lavest andel personer med høyere utdanning finner vi i Hedmark, Oppland og Nordland – alle med om lag 16 prosent. Hvis vi ser på hvilke kommuner som har flest innbyggere med universitets- eller høgs-koleutdanning, kommer Bærum, Asker, Oslo, Nesodden og Ås best ut. Kommunene med lavest andel personer med dette utdanningsnivået er Værøy, Torsken, Beiarn, Karlsøy og Moskenes. Det er imidlertid viktig å påpeke at Oslo og Akershus har den høyeste andelen med uoppgitt eller ingen fullført utdanning, og at disse tallene ikke er inkludert i denne beregningen.

Flest kvinner med kort høyere utdanning

En større andel kvinner enn menn har kort universitets- og høgs-koleutdanning. Kort høyere utdanning inkluderer utdanninger på inntil fire år, slik som for eksempel cand.mag.-, lærer-, sykepleier- og ingeniøruddanning. 82 000 flere kvinner enn menn har en kortere universitets- eller høgs-koleutdanning som sin høyeste fullførte utdanning. Derimot har flere menn enn kvinner lengre universitetsutdanning. Mer enn 61 000 flere menn enn kvinner har en høyere universitets- eller høgs-koleutdanning.

Tradisjonelle fagvalg

De fleste menn har en utdanning innenfor et naturvitenskapelig fagfelt. Jenter med høyeste fullførte utdanning fra videregående grunnopplæring har ofte en utdanning innenfor helse-, sosial og idrettsfaglige fagfelt, mens de fleste med avsluttet videregående skole har allmennfag. Kvinner med kort høyere ut-

danning har ofte lærerutdanning eller en utdanning innenfor helse- og sosialfag. Mange kvinner med en høyere grad har utdanning innenfor et naturvitenskapelig fagfelt, og har dermed et utdanningsmønster mer likt menns.

29.10.2002

Utdanningsindikatorer, OECD, skoleåret 1999/00

Norge har et høyt utdanningsnivå

Sammenlignet med de fleste andre OECD-land har Norge et meget høyt utdanningsnivå. Høsten 2000 hadde om lag 86 prosent av befolkningen i aldersgruppen 25-64 år utdanning på videregående skolenivå eller høyere, mens gjennomsnittet for OECD-landene var 64 prosent. Dette fremgår av OECD-publikasjonen "Education at a Glance" som publiseres i dag.

Bare i USA (88 prosent), Sveits (88 prosent) og Tsjekkia (87 prosent) hadde en større andel av befolkningen i aldersgruppen 25-64 år utdanning på videregående skolenivå eller høyere. Portugal, Mexico og Tyrkia hadde lavest andel av befolkningen med en utdanning på dette nivået med henholdsvis 20, 22 og 24 prosent. I Sverige, Finland, Danmark og Island var tilsvarende andeler 81, 74, 81 og 57 prosent.

Utdanningsnivået er høyest blant de yngste. 94 prosent av befolkningen i Norge i aldersgruppen 25-34 år hadde fullført en utdanning på videregående skolenivå eller høyere, i aldersgruppen 55-64 år hadde 70 prosent tilsvarende utdanning. Gjennomsnittet for OECD-landene i aldersgruppen 55-64 år var 49 prosent, mens prosentandelen for USA var hele 82.

29 prosent av befolkningen i Norge i alderen 25-64 år hadde utdanning på universitets- og høgs-kolenivå i 2000. Gjennomsnittet for OECD-landene var 23 prosent. Canada hadde størst andel med 41 prosent. Tyrkia og Portugal hadde lavest andel med utdanning på universitets- og høgs-kolenivå med 7 prosent. I Norge hadde 35 prosent av befolkningen i aldersgruppen 25-34 år full-

ført en utdanning på dette nivået, mens tilsvarende for aldersgruppen 55-64 år var 21 prosent.

Høyest utdanningsnivå blant kvinnene

I 2000 var det flere kvinner enn menn som hadde fullført universitets- og høgs-koleutdanning i Norge. I aldersgruppen 25-64 år hadde 29 prosent av kvinnene og 28 prosent av mennene fullført en høyere utdanning. I aldersgruppen 25-44 år er det en stor overvekt av kvinner, mens det i aldersgruppen 45-64 år er flere menn enn kvinner med fullført høyere utdanning. I 14 av 30 OECD-land har flere kvinner enn menn fullført utdanning på universitets- og høgs-kolenivå. Dette gjelder også alle nordiske land.

To av tre doktorgrader avlagt av menn

Selv om det er flere kvinner enn menn som fullfører utdanning på videregående skolenivå og på universitets- og høgs-kolenivå, er det fortsatt flere menn enn kvinner som tar en doktorgrad i Norge. I 2000 sto mennene for 67 prosent av de avlagte doktorgradene i Norge. I samtlige OECD-land, med unntak av Italia og Island, er det flere menn enn kvinner som avlegger doktorgrad. Italia, Island, Portugal og Irland hadde de største kvinneandelene med henholdsvis 53, 50, 49 og 47 prosent. I Norge ligger andelen kvinnelige doktorgradskandidater under gjennomsnittet i OECD-landene (38 prosent). Lavest kvinneandel hadde Japan og Sør-Korea med 19 og 20 prosent.

Mange i utdanning

I Norge fortsetter nesten alle i utdanningssystemet etter at de har fullført grunnskolen. Om lag 86 prosent av alle 15-19-åringene i Norge var i utdanning i 2000. Bare et fåtall andre OECD-land hadde større andeler i denne aldersgruppen. Belgia hadde som eneste OECD-land flere enn 90 prosent av alle 15-19-åringene i utdanning, mens Tyrkia og Mexico hadde færrest med 28 og 41 prosent. Gjennomsnittet i OECD var 77 prosent. Tendensen var den samme for aldersgruppen 20-29 år hvor 28 prosent var i utdanning i Norge, mens gjennomsnittet i OECD var 21 prosent. I denne

aldersgruppen hadde Finland den største andelen i utdanning med 38 prosent.

4.10.2002

Utdanningsstatistikk. Elever og studenter, 1. oktober 2001

Foreldre til universitetsstudenter har høyere utdanning

Over halvparten av studentene ved universitetene og de vitenskapelige høyskolene har foreldre med høyere utdanning. På høyskolene har derimot en av tre foreldre høyere utdanning.

Blant studentene ved universitetene og de vitenskapelige høyskolene var det 24 prosent som hadde foreldre med høyere utdanning på 4 år eller mer, 32 prosent hadde foreldre med høyere utdanning på inntil 4 år. En av tre hadde foreldre med utdanning på videregående nivå som sin høyeste utdanning. For studentene ved de statlige høyskolene var de tilsvarende tallene 8 og 25 prosent, mens over halvparten hadde foreldre med utdanning på videregående nivå som sin høyeste utdanning.

I videregående opplæring hadde 48 prosent av elevene i allmennfaglige studieretninger foreldre med høyere utdanning. Dette gjaldt 22 prosent av elevene i yrkesfaglige studieretninger.

Færre elever i videregående utdanning

Det var 214 200 elever i videregående utdanning og ved folkehøgskoler høsten 2001. Dette er en nedgang på 7 prosent fra høsten 1998.

Ved å sammenligne med høsten 1998 var det en nedgang på 5 prosent for elever under opplæringsloven; fra 171 300 til 162 900. Ved å sammenligne med høsten 2000 var det en nedgang på under 1 prosent. Det var derimot forskjeller innenfor allmennfaglige og yrkesfaglige studieretninger. Mens antall elever innenfor allmennfaglige studieretninger sank fra 94 400 til 92 700, steg elevtallet innenfor yrkesfaglige studieretninger fra 69 300 til 70 200. For elever ved folkehøgskoler var elevtallet stabilt.

Det var en nedgang på 2 prosent i antall lærlinger fra høsten 2000 til høsten 2001, mens det for elever i annen videregående opplæring og i arbeidsmarkedskurs var en reduksjon på henholdsvis 20 og 24 prosent.

Størst nedgang i Oppland, Telemark og Østfold

Den generelle nedgangen fra høsten 1998 til høsten 2001 i antall elever og lærlinger under opplæringsloven, er større i enkelte fylker enn i andre. For elever og lærlinger bosatt i Østfold, Oppland og Telemark var det en nedgang på henholdsvis 11, 11 og 9 prosent. I Hedmark, Vest-Agder og Troms var nedgangen mindre på henholdsvis 2, 2 og 1 prosent.

Nesten 200 000 studenter

Det var nesten 200 000 studenter registrert i høyere utdanning høsten 2001, de tre siste årene har totaltallet ligget over 190 000. Ved universitetene og de vitenskapelige høyskolene var det mer enn 80 000 studenter, ved høyskolene var det nesten 120 000. I underkant av 25 000 studerte ved et privat undervisningssted.

Populære og upopulære studieretninger

Enkelte studieretninger er mer populære enn andre. Nye studieretninger som media og kommunikasjon og salg og service hadde en naturlig økning i antall og andel elever siden disse studieretningene først hadde elever høsten 2000. Studieretninger som musikk, dans og drama, og byggfag hadde en økning i antall elever på henholdsvis 4 og 6 prosent fra høsten 2000 til høsten 2001. Studieretninger som teknisk fagskole og trearbeidsfag hadde derimot en nedgang i antall elever på henholdsvis 13 og 14 prosent.

Flest jenter ved folkehøgskolene, de fleste lærlingene er gutter

På landsbasis utgjorde kvinnene 49 prosent av elevene i videregående utdanning høsten 2001. Det vil si at det var tilnærmet like mange kvinner som menn i videregående utdanning. Det var derimot forskjeller innenfor utdanningsområdene. Mens det blant elevene i folkehøgskoler var 64 prosent kvinner, var den tilsvarende prosentandelen 31 blant

lærlingene. Ved å sammenligne med høsten 1998 har det vært en nedgang på 4 prosentpoeng i prosentandelen kvinner ved folkehøgskolene. Det var en økning i kvinneandelen blant lærlingene på 1 prosentpoeng. Innenfor arbeidsmarkedskurs var kvinneandelen 53 prosent høsten 2001. Den tilsvarende kvinneandelen innenfor annen videregående utdanning var 57 prosent.

Blant elevene under opplæringsloven viser tallene en stabil kvinneandel på 51 prosent. Det har ikke vært endringer fra 1998 til 2001. En fordeling på allmennfaglige og yrkesfaglige studieretninger viser derimot en svak reduksjon på 2 prosentpoeng i andelen kvinner i allmennfaglige studieretninger, mens det har vært en svak økning i kvinneandelen innenfor yrkesfaglige studieretninger på 2 prosentpoeng.

Flest kvinner blant studentene

Andelen kvinner som studerer ved universiteter og høyskoler, er omtrent 60 prosent. Fra høsten 2000 til høsten 2001 ble det omtrent 2 000 flere menn og 5 000 flere kvinner. Det er de kvinnelige studentene som dominerer ved høyskolene. Høsten 2001 var det over 30 000 flere kvinner enn menn, og ved flere av skolene var det mer enn dobbelt så mange kvinner som menn. Mens det fra 2000 til 2001 ble omtrent 4 600 flere kvinner ved høyskolene, var det en økning i antall menn på omtrent 2 500.

Det var kun ved noen få undervisningssteder at majoriteten var menn. Ved Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU) var det omtrent 1 500 flere menn enn kvinner, ved høyskolen i Narvik omtrent dobbelt så mange menn som kvinner. Ved de militære høyskolene var ni av ti studenter menn.

Av de omtrent 73 000 kvinnene som studerte ved en høyskole høsten 2001, var nesten 23 000, eller omtrent 30 prosent, 35 år eller eldre. Ved universitetene var 17 prosent av kvinnene 35 år eller eldre. Antall høyskolestudenter som er 35 år eller eldre, er de siste årene blitt stadig større. Dette kan være lærere, sykepleiere eller annet helsepersonell som tar ulike typer etter- og videreutdanninger.